

~~50881~~

3090

1173

MAGYAR ÍRÁS

IRODALOM - MŰVÉSZET - KRITIKA

KAZINCZY KIADÁS

IV. ÉVFOLYAM

1935. ÁPRILIS

4. SZÁM

MAGYAR ÍRÁS

Irodalmi, művészeti, kritikai társadalmi folyóirat és figyelő.

Megjelenik július és augusztus kivételével minden hónapban.

Kiadja a szlovenszkói Kazinczy könyv- és lapkiadó szövetkezet, Tornaia.

Előfizetési ára egy évre 80.— Ké, 18.— P., 400.— lel, 144.— dínár.

Egyes szám ára 8.— Ké, 2.— P. 40 lel, 15 dínár.

A Kazinczy Könyvbarát Társaság tagjai tagdíj fejében kapják a lapot.

A kedvezményes előfizetésről felvilágosítás a boríték 3. oldalán

IV. évfolyam

4. szám

1935. április

TARTALOM

Oldal

STEFÁNI LAJOS: A csehszlovákiai magyar főiskolás mozgalmakról	1
MORVAY GYULA: Paraszténekek	7
SZABÓ PÁL: Peták a vadász	9
KOSSÁNYI JÓZSEF: Tiszta dal a szentpéter-i völgyből	40
KOCSIS LÁSZLÓ: Két márványkő	41
SURÁNYI MIKLÓS: November 3	42
GYURÁNYI LÁSZLÓ: Egyházi zene	80
FÉJA GÉZA irodalmi szemléje	81
Akik Szlovenszkóból elszármaztak	86
SZVATKÓ PÁL: A háború utáni szlovák lírából	91
EMIL LUKÁČ: Utunk rövidül	105
ANDREJ ŽARNOV: Élő áramlás (Sipos Győző fordításai)	106
NAGY BARNÁ: Ady illusztrációk	107
Színház	113
Film	120
Kritika	126

A CSEHSZLOVAKIAI MAGYAR FŐISKOLÁS
MOZGALMAKRÓL

Az a fejetlenség, amely az államfordulatot követően az új impérium alá került magyarság sorai-
ban vert talajt, nem kímélte meg a társadalom
egyetlen rétegét sem. Az új viszonyok új életfor-
mát követeltek úgy a szellemi, mint a gazdasági
vágányon. Az, addig csak a kivételes intellektu-
alításuak által ismert és tanulmányozott reform
eszmék, és az ezeken túlmenő marxizmus a nagy
tömegekhez férkőztek s a politikai pártharcok szó-
csövén át egyoldalú és töredékes ismeretterjesz-
tés folyt, anélkül, hogy az új tanok igazi jelentő-
sége és értelme a maga valóságában mutatkozott
volna. És természetesen, hogy ez a szellemtermelés
az ifjúság érdeklődését keltette fel elsősorban,
az ifjúságét, mely az új eszmék, a forradalmiság
befogadására alkalmasabb az idősebb generá-
ciónál. A forradalmi eszméket valójában a nem-
zetközi szociáldemokrácia képviselte és a hábo-
rús nemzedék testi szenvedéseiből táplálkozó
közhangulat a társadalmi rend megváltoztatásá-
nak programját szívesen fogadta. Ezt a tekintélyes
helyzeti előnyt sokszorosán fokozni tudta a mar-
xista pártok szervezőképessége és a különféle
osztályokra, foglalkozásokra alkalmazható organi-
zációs rendszere. A marxista propaganda hangja
intelligens ifjúságunkban forrongást ébresztett és
felfokozta a vágyat a szociális kérdésekben való
elmélyedésre, az eddigi életformák intenzív viz-
gálatára, az új és bátor cselekedetekre. A marxi
szociálistizmus nagy irodalma készen állott és bősé-

ges táplálékot nyújtott az intellektuális fiatalságnak. Ennek az irodalomnak hatása alatt nagyrészt elfordult azoktól a magasabb értelmű eszméktől, melyek a kapitalista társadalomban nőttek meg. A keresztény vallás, a nemzeti eszme és érzés, a család stb. helyére gondolkozás nélkül állította Marx tanait, melyek a nemzeti eszme elvetésén kívül a társadalom minden épületét lerombolni akarták. A háború utáni psychózis az internacionálé általános emberi és pacifista programján túl nem látott, vagy inkább megelégedett ennyivel, mert a minden áron való békét is többre becsülte, mint bármely etikai erősségekre épített küzdelmet. A nemzeti programok sovány, vagy idegen tartalma a nemzeti eszme szellemi kiművelésének aránylag kevés multja és csaknem kizárólag közjogi vonatkozású irodalma is a marxizmusnak segített.

A mi ifjúságunk azonban más oldalról is ebbe az irányba terelődött. Az új kisebbségi társadalomnak magasabb szellemisége igen nagy részben a kommün bukása után emigráltak soraiból került ki, akik joformán az első napokban hatalmukba kerítették a nyilvánosságot a bécsi és pozsonyi magyar sajtó hasábjain kívül különböző tribünöket találtak, ahonnan a marxista szellemet sugározhatták. Ez a szellem a csehszlovák kormányzat kulturpolitikájának is megfelelt, különösen ebben a vonatkozásban és így ez a csehszlovák forradalom és demokrácia gondolatába leginkább elhelyezhető eszmetermelés bizonyos kivételes türelemmel fogadott és elismert munka rangjára emelkedett. A szemben álló polgári eszmevilág avultsága, főleg merevsége teljesen tehetetlennek bizonyult kivéve azokon a helyeken, ahol a burzsoá öntudatának eleven kifejezője állott, valamely

társadalmi organizmus alakjában. A nemzeti eszme a háborúelőtti korból minden átértékelés nélkül mutatkozott az új generáció előtt, vagy a szovinizmuson keresztül jelentkezett, vagy oly közjogi magasságból nézett alá, hogy elszakadt a földönjáró a kenyérért küzdő embertől és azt küzdelmében magára hagyta, sőt martalékul dobta a tőke és liberális termelés tobzódásának. Az egyház léleknevelő ereje sokféle kötöttsége miatt csak később bonthatta ki korszekű alakban a benne élő krisztusi szociális gondolatot és abban az időben, mikor a veszített háború lidércének fellángolása vetítette a történelem vásznára a földi élet sányaruságát, vigasztalanságát, — sovány és terméketlen talajba vetett.

Igy került a mi kisebbségi ifjúságunk Marx életfelfogásának hatalmába és minden kiemelkedő szelleme megnyilatkozása a marxizmus terjesztésének szolgálatában állott. Nem is lehetett másképpen, hiszen éppen a vezetésre hivatott magasabb szellemiség sodródott belé legelőbb. A magyar nemzeti eszme Széchenyi István harangjának szavára ébredt és a „Hitel”-ben öltött testet. Ily módon az anyagi lélettől különben elvonatkoztatott, közjogi nemzeti politika is magába fogadhatta volna a kenyér probléma gondját. Am a korukat megelőző eszmék harcosának tragédiája ez esetben is bekövetkezett. A törvényszerűségeken kívül a magyar nemzeti lélek feszítő ereje, majd a habsburgi ellenhatás elhomályosította a nemzeti eszme Széchenyien magyar és nemzeti földönjáró tartalmát és az 1867-ben kiegyezésig jutott nemzeti Globust idegen, internacionális gazdasági erők töltötték meg tartalommal. Ezek a káros hitelesedett liberális gazdaság a vele járó korlát nélküli tőkehalmozás stb. melyeknek pedig

nem sok köze volt a nemzeti életszemlélethez, sőt azzal sokszor ellentétes alakban jelentkeztek.

Ez a tartalom kihullott a megritkult rostán és a nemzeti kisebbségi gondolat fiatalsága és ujdonsága nem tudta, nem tudhatta az így keletkezett ürességet kitölteni, mert a háború előtti nacionalizmus átértékelése és a nemzeti kisebbségi helyzetre való alkalmazása olyan probléma volt, melyet csak a régi nemzeti életszemlélet (politika) minden előítéletszerű kötöttségétől mentes gondolkozással lehetett volna megoldani.

Amde éppen a szellemi vezetésre hivatott magyarokból hiányzott ez a gondolkozás s természetes, hogy a magyar ifjúság felsorakozásának megértése is. S ha voltak, akik az új szellemi áramlatok közepette a magyar nemzeti eszme megújuló alakjának egyes darabjait felmutatták, azoknak várni kellett velük, addig amíg az idő sodra kitermeli azt a közvéleményt, amely a korszerű magyar nacionalizmust magába fogadja.

Ma talán közelebb vagyunk, az egységesítő eszme megszületéséhez.

1926-ban végre a Magyar Akadémikusok Kerestény Köre (MAKK) megalakult. Az egyesület gazdasági érdekvédelmi célokat szolgált s az ifjúság szellemiségképzésében másodrendű szerepet kapott. Ennek az ideológiai hiányosságnak lett eredménye az, hogy a mozgékonyabb, függetlenebb, cserkészmintára szervezett Szt. György Kör kivált a MAKK-ból. A Szt. György Kör vezetői a „haladás” jelszavát írták a zászlójukra és kemény magyarkodással új célokat tűztek ki maguk elé. Akik figyelemmel kísérték ezt a megmozdulást és keresték a hátteret, nagyon sok hasonlatosságot találhattak az októberi forradalom ifjúságának a Gallilei Körből áramló szellemével. A Szt. György

Kör a haladás szédületében a „Sarló”-nak nevezett együttesbe sodródott és az októberista szellem felszívása után a materialista, vallás, Marx tanainak hódol.

Mindez azonban csak tiszavirág életet jelentett, mert az élet valóságaitól távoleső elméletek a „Sarló” tagjainak csak kis részében tudták magukat befészkelni, a nagyobb rész nem fogadta be kritika nélkül és a fokozatosan támadó különbség szakadást idézett elő, mit a szovjetország konkrétum, az ötéves terv sem tudott megváltoztatni, pedig ennek napvilágra kerülése döntően hatott a marxí gondolatvilágba. beidegződött ifjúságunk gondolkozására. Mikor aztán a Sarló tagjainak emlékezetes budapesti koszorúafférja bekövetkezett és nyilvánvalóvá lett, hogy ezt az ifjúságot csak egyetlen lépés választja el, a legszélsőbb baloldaltól, ebből az ifjúságból egy nagyobb csoport levált és ismét meddő várakozásba merült. Az élen maradt néhány ifjú forradalmat remélt és álmodott. A MAKK egyesületek pedig éppen sarlós hatás következtében elszintelenedtek és érdekvédelmi alakulattá süllyedtek le. Az emigráció, a liberális és szabadkőműves körök célt értek: szétesett az egységesnek indult kisebbségi magyar ifjúság, az élcsapat pedig kommunista hajóra szállt.

Ekkor alakult meg a Prohászka Kör, mely bár névleg előbb létezett, valóságban azonban csak most kezdett munkába. Munkája katolikus alapon, szociális telítettséggel intenzíven folyik. „Új Élet” címen folyóiratot ad ki s számottevő tényezője az elalélt kisebbségi magyar ifjúság szellemi életének. A Prohászka körök megindulásával a protestáns isjúság is szervezkedni kezdett s az evangéliumból merített új erővel és szellemmel igyeke-

zett találkozni a katolikus ifjúsággal a közös nemzetmentő munkában. Prágában megalakult a Protestáns Baráti Kör, Pozsonyban a Bethlen Gábor Kör. Ez utóbbinak lapja a „Református Élet.”

A vallási alapon való szervezkedés nem elégítette ki ifjúságunk minden rétegét és Prágából Magyar Munkaközösség címen szervezkedés indult, melynek vezetése azonban rövid idő alatt az emigráció és a marxizmus emlőin élők kezébe került s a túlnyomóan nemzeti gondolkozású fiatalságot nem tudta magához vonzani s a mozgalom még születése előtt kimult.

A Magyar Munkaközösséget prágai csoportjának tagjai, a tulajdonképeni kezdeményezők hagyták el először és itt, ezek a kezdeményezői a „Széchenyi Reformmozgalom”-nak, mely azonban egy-egy ankétnál előbbre nem jutott, pedig figyelemre érdemes magyar programot vall.

Az összefogó nemzeti eszmétől várjuk az ifjúság egységes szellemi arcvonalát.

MORVAY GYULA:

PARASZTÉNEKEK

Benne élek a földben, fában és állatokban,
benne élek sejtésekben, káromkodásokban
és nincs bajom a halállal,
fához húzódom, állathoz, ott halok meg.

Túl a nyárfákon villany ragyog, szerelem izzik,
nehéz innét a szabadulás, itt kell élnem
félésekben, haragvásokban
és feleségem haját, fák derekát, állatok szörét
símogatom, nincs bajom a halállal,
mert benne élek a földben, sejtésekben,
mindenség térségén halok meg fák és állatok mellett.

*

A parasztek felköszöntek a felhőkbe,
jó, hogy megnőtt a vetés,

a parasztek leköszöntek a föld alá,
jó, hogy kenyér lesz a magból.

Megszótták az új pólyákat,
és megszótták a szemfedőket.

Jó, hogy megnőtt a vetés, jó, hogy kenyér lesz a magból,
csak ne lenne lefoglalva előre, csak ne lenne hitel előre.

Ilyen máglya égett a nap alatt:
kasza, gereblye, kalász és paraszt teste,
szemfedő és pólya, mind, mind egy máglyában, égett,
égett és esztendőig tüzelt a pernye.

*

Egy darab pogánysággal szívemben
megtérő fia ha vagyok falumnak,
mint dúdoló vándor
tisztasággal áldozok az újnak, a holnapnak.

Mikorra szüleim, kik parasztok, előregesznek,
— hisz tudják ők virág és fa sorsát, —
mellettem friss menyecske lépked
és most is lányosan vár, ha ellépek mellőle.

Hervadt nászágát két éve hogy széjjelszedte a szél
és azóta mellettem él, a pogány mellett,
aki megértője az új szépségeknek, vagyis a holnapoknak.

Ennyi az életem, pedig ezerszer is több ennél.

Egy darab pogánysággal a szívemben
tisztasággal áldozok a holnapnak.

PETÁK, A VADORZÓ

Az öreg Peták egyre növekvő méreggel jöttment a szoba közepén. Az óra, mintha tudta volna, hogy várakozva csüng rajta az öreg gazda szeme, berzenkedve dobogtatta meg acélszívét és ütni kezdett.

Hajnali négy óra volt.

— Mán négy óra van és ezek most se akarnak felkelni, — gondolta elkeseredve olyan őszinte keserőséggel, mintha a család élete, sorsa azon fordulna meg jobbra, vagy balra, hogy felkelnek-e vagy nem, a közeli percekben. De ezt csak gondolta. De nem mondott volna semmit hangosan az égvilágért. Azt már nem. Régen megmondotta ő már a magáét, arról aztán nem tehet, ha nincs, aki megfogadja.

Menye, Sára megmozgolódott a sápiózásra, karjával tétován kaszált bele a virradatba, aztán béhünyt szemmel ugyan, de keresztülölelte az ura, ifjú Peták Dániel nyakát és fejét odahúzta a mellére. Ifjú Peták Dániel egyet horkantott, összebb bújtak, egészen összegabalyodtak és aludtak tovább.

Az öreg Petáknak már akkor torkára fagyott a méreg, mikor meglátta Sára imbolygó, de bizony, formás karját. Bizonytalan bizsergés nyargalt keresztül a bokáján, hogy kénytelen volt leülni a padkára. Térde közé lógatta két árva kezefejét és minden alvást megbocsájtó gondolattal nézte az alvókat. Nézte a szép emberpárt, akik immár az ő életének a folytatása. Lehet, hogy ő is aludt ilyen sokat, míg ilyen fiatal volt. De hová lettek már

ezek az alvások, hajh hová lett asszonya fehér karja? Aludjanak hát még kicsit, szegények...

De ez a nagy megértés néhány pillanatig tartott csupán, mert ami sok, az már mégis csak sok. Nyalhatják, falhatják még egymást, míg élnek eleget. Nagy zajjal húzta le csizmáját, hogy hátha erre felébrednek. A szárát két tenyere közé fogta, meg-megütögette, hogy olyanokat pukkant a csizmaszár, mint a hordó. Aztán sokáig bámult az ágyra, így, kezében a csizmával térde között, de azok aludtak tovább. Mérgesen felhúzta hát, felállott, előre, hátra hajlította térdét aztán topogott.

— Hasatokra süt mán a nap, hé! — mondotta hangosan és szinte maga is csodálkozott, hogy ezt így mondta. Nem szokta pedig eddig. Tegnap sem mondta, tegnapelőtt se. Több, kevesebb sikerrel szokta megindítani néma harcát az alvók álma ellen, de minden nap öregebb lesz és az öreg embernek olyan jólesik a szó.

Az asszony eltaszította melléről az ura fejét és felült. Megdörzsölte szemét durcásan, asszonyosan és azt mondta:

— Édesapám mán felkelt?

Az öreg elképedt erre a kérdésre. Ilyet kérdezni tőle. Mintha nem tudná Sára, hogy ő minden Istenáldotta reggel felkél három óra után. A jószágnak is enni adott már, igaz, hogy csak úgy lökött két kéve kórót a tehének elé, de tőle már az is elég. Mindazonáltal most már nem tudott haragudni, olyan duruzsolva muzsikált, kerülte a szó.

— Felkeltem én lányom, hiszen tudod, hogy nem tudok én mán ilyenkor aludni, — mondotta és az ímént elhagyott ágyában babrált, puskát húzott ki az ágyfőből. Orosz katona puskát. Kis unokája, legifjabb Peták Dániel felemelte megbolygatott

fejét, nagyapjára bámult, aztán visszafeküdt. Menten behunyta a szemét.

— Mit akar avval a puskával édesapám? — kíváncsiskodott az asszony és az urán keresztülmászott, leszállt az ágyról. Az ablakhoz ment, félrehúzta a tenyéryi függönyt, fésűt vett elő az ablakdeszkáról, fejét félrefordította és bontogatni kezdte a haját.

— Ezt csak megnézem mán, — mondotta az öreg és az ablak felé fordult lecsapva a závárt, belenézett a csöbe. Parányi ponttá zsugorodott össze az ablak, a hajnal, s a hajnalban fésülködő asszonyból is csak gombnyi, vagy még annyi se maradt csupán. Puskacsón nézve milyen kicsik is az asszonyok. Szeretettel tapogatta meg a puskát, megtörölgette, aztán visszatette. Másikat húzott ki onnan, öreg mordályt, amelyik még puskavesszőre hallgat csupán.

— Tán lesní akar menni édesapám? — kíváncsiskodott az asszony és szoknyát kavartintott a fejére, belebújt.

— Kimegyek már. Az éjszaka hó esett, osztán hátha feljönnek a torzsára a nyulak. Meg aztán tegnap se vótam, tegnapelőtt se. Azelőtt vótam, nem mondom, de akkor meg rámjöttek a csendőrök. De tán nem járkálnak mindig, van tán más dóguk is. Annyi nyúl van ezidén, és a szegény ember mégse egyen belőle? Mégse kóstolja?

— Hát a nyúl jó. Nagyon jó, osztán Danika is nagyon szereti. De azért vigyázzon édesapám, — mondotta az asszony és lavórt vett ki az ágy alól, mosakodáshoz készülődött.

Így, egy szobában élt, lakott a család. Egyéb-ként is szellér ember volt az öreg Peták. Zsellér sorsot hagy majd fiára örökül, hogy akisunokájának majd mi lesz a sorsa, azt csak a jó Isten tudhatja.

A fiatal gazda is felült az ágyon, megvakarta lábászárát és csizmáját közelebb piszkálta lábaféléjével. Belelépett.

— Nézze meg egyúttal, hogy az almafákat nem rágta-e meg a nyúl, — mondotta és ásított. Jókat lehet aludni így télidőn.

— Megnézhetem. Úgyis odamegyek.

— A szőlőskertbe?

— Oda. Feljárnak már a káposztatorzsára, mi egymás.

— Pedig a csendörök is inkább járnak arrafelé.

— A csendörök? Hát járjanak. Nem loptam én. Rendes ember vótam én mindig. Mi az a néhány nyúl? Semmi. Ingyen van az. A jó Isten adta azt.

— Hászzen ingyen van, nem mondom, de mindamellett a csendörök meg ne fogják, — mondotta a fia és fejét belenyomta a lavórba.

Az öreg bosszankodva borított ki puskaport az asztalra. Ocska gyűszűvel szétporciózta, aztán azt mondta:

— Engem? A csendörök? Nahát még avvóna szip, hogy megfogjanak vénségemre. Hogy én ük miattok üljem meg a megyét. Katona vótam én, a fronton is vótam én. Mindig puskával bántam én világéletemben. — Tenyerével lesöpörte a maradék szemeket és menni kászolódott. A rövid kis puskát kabátja alá vette, csövét leengedte a nád-rágszárba. Rávette a szűrét és azt mondta, hogy a teheneknek pedig már adott két kévét. Ne felejtsek el, kettőt. Aztán kiment és szinte ünnepélyesen tette be az ajtót.

Hó esett az éjjel, az első hó ezidén. Rárakódott házra, fűre, fára, fehérék lettek a háztetők. Fehér az ég, a föld és az öreg Peták hunyorgó szemével úgy látta, hogy a Sára fehér karja kaszál keresztül a temérdek fehérség felett.

— Takaros fehérchseléd, azt meg kell adni, —
dünnyögött és megindult a kerten keresztül a szőlőskert felé.

Út nincs sehol. Mindent egyformán béborit a fehér palást, csak a palást szélét szegélyezik kéken, szürkén a távoli dombok. Madárnyom húz mellette, tán varju, tán szarka. Nagyon régi emlékeket költögetett lelkében ez a nyom a havon.

A falu messze maradt mögötte, a dombon túról elébe nyujtogatták ujjai hegyét a fák. A fákon túl a hegyekből épült lépcsőn készülődött az égre térdelni a nap.

Fel is térdelt. Pillanatig izzón nézett végig a dombokon, aztán bebujt az elébe siető felhők mögé és minden úgy volt, hogy örökre a föld arcára fagyott a virradat.

Az öreg Peták szétnézett a szőlőskert mellett, sehol nem jár senki. Csak a csőszház kéménye füstölög szeliden, óvatosan. Keresztül gázolt az árkon, kicsatolta szürét, kezébe fogta puskáját. Szeme a szőlőbokrok közt megbujt hóesést nézte, hogy nem rágcsál-e valahol egy nyúl vajjon? Hóból kimaradt tarlók, a tarlók közt káposztatorzsák. Ez aztán a jó nyúllegelő. Lassan ballagott felfelé az aljon. Előtte varjak rugták ki lábuk alól a hólepett ágakat s a hózuhatag a nyakba hullt.

Közeledett a szőlőjükhöz és amott, a karók közt, mintha nyúl sórjázott volna keresztül.

Szorosabban markolta meg a puskát, mert csakugyan, nyúl baktat keresztül a szőlőn, most megfordul és mintha erre tartana.

Lehuzódott a gerádgya mellett, szétvetette szürét panyókásan és lövésre fogta puskáját.

— Ez is jó helyre házasodott, — nevetett befelé, hangtalanul, de ni csak. Még másfelé megy a nyomorult.

Egy hópehely táncolt a fák között, leszállt puskája csövére és menten elolvadt. A nyúl újra visszafordult, hátsó lábára állt, a két elsőt összefente, aztán közelebb baktatott. Megállt egy káposztatorzsa mellett, belerágott, aztán újra nekiódult.

— Na most. Mindjárt itt van mán...

A nyúl végkép odahagyta a káposztatorzsát és egyik fülét lehajtva ügetett a gerádgya irányába. Nem éppen szembe, csak úgy, oldalvást.

Az öreg Peták összeszorította a fogát, mint mindig, ha valami nagy dolgok történnek a puskával, vagy a puska körül és puff! Odasózott.

A nyúl hanyatvágódott, aztán előre ugrott, bukfencet vetett, szilajon bokázni kezdett a havon. A hó sűrűn kezdett hullani és egyszerre olyan szepölősek lettek a fák, a karók.

— I...nyes... — acsarkodott az öreg Peták nem haragból, nem is örömből, csak úgy megszokásból. Sok-sok puskája elé került nyúl adta szájába; vérébe ezt a megszokást és most már csak hóttával hagyja el, ha elhagyja. A nyúl után ugrott, néhányszor a hóba markolt, aztán mégis elkapta és felemelte a fülénél fogva. Megvagy kutya... aki feládotta, — szalajtott ki száján egy káromlást, de ez sem szólt senkinek, vajjon miért szólna? Pusztán önmagáért kong ez a káromlás, mert ez egészen más, mint a hálaadás. Hogy micsoda vacsora lesz ebből. Most aztán kikenekedik a kis onoka. Beh jó, hogy megvan ez a puska. Igaz, hogy mán tavaly is kutattak egyszer utána a csendőrök. Valaki befutta. Hogy mennyi irigy ember van a világon.

Gondolkozva ballagott felfelé a mesgyén, és egyszer, ahogy előre pillantott, csendőrszurony villant meg a dülön. Mégpedig párosával.

Olyan hirtelen megállt, mintha lába a hóba fa-

gyott volna. Sapkája újnyit emelkedett, előbb egy újnyit, aztán még egy újnyit, melege lett egyszeriben és észre sem vette, hogy sapkája már ott ül a fejebubján.

Ezer gondolat, rém, száguldott keresztül a lelkén, vége a puskának, nyúlnak, csak a szégyen maradt meg és néhány hónap a vármegyén. A falu rajta nevet, és nem lesz, aki Sárát felköltse reggelente... Kétségbeesve nézett körül, hogy hátha kinyílik mellette a föld. Kinyílik a föld és elnyeli leleselkedő nyomát nyúllal, puskával, vármegyével együtt. de a föld se nyílt ki, a fák se nyújtották le segítő karjaikat. Csak a hó esett vastagabban és a kakas kukorékolt a csőszháznál makacsobbúl.

A csendőrök eltűntek, majd újra feltűntek a fák mögött. Ugyancsak alapos indok lehet, amiért ebben az esésben kimozdultak.

Lázadozva a tél ellen, szerencséje ellen lóbálta kezében a puskát és a nyúlat. Szűr alá nem veheti, hiszen olyan könnyen kifordulnak a tilos dolgok a szürből... csufra esett vénségére és Sára hiába takaros fehérchseléd, nem lesz immár, aki felköltse reggelenként.

A csendőrszuronyok újra megvillantak, ámbár úgy látszott ez így, távolabbról, mintha meg se virradt volna, tart tovább az éjszaka álmódott álom. De hajj, nagyon is kiesett már a nap az időből. Tán szaladni kék, jó, tüdőt tágitó szaladással, de ettől is elkésett, hiszen a csendőrök a lövésre jöttek ide.

— Hogy a tályog egye is meg mán ezt a nyúlat, — keseredett el végkép és szeme az eget kereste, most aztán igazán jöhetne egy kis segítség. De hályogos volt az ég a hóeséstől, csak a diófán üldögélt feketén, szomorúan egy varju. Ha most ő is varjuvá válhatna... vagy hogy a nyúl felrepülhet-

ne... Meglóbálta teljes erejével és feldobta a fára. Ha felakad jó, ha leesik az is mindegy mán.

De felakadt. A varju tova röppent rekedt döbbenéssel és utána vékányi hó zuhant a földre. Megmozgolódtak a csupaszon maradt galyak, aztán szétterült köztük a nyugalom.

Immár a becsület nagyjából nyélbe volna, de itt van még a puska. Hogy miért is hozott magával puskát. Az az hogy... nyúlát nem lehet kapanyéllel löni, azt puskával lehet. Sietve indult meg a mesgyén és mentében, mintha darab fa volna, behajította a szomszéd szőlőjébe. Összecsapkodta tenyerét, mint aki alapos munkát végzett és bement a szőlő közé. Esik, hála Istennek. Nyúlát, nyomot, puskát bélep a hó. Eltakarja bűnét, szégyenét. Csudálatosan jól érezte magát, amint letérdelt az almafa mellé, nem a. Nem bántotta ezt még semmi sem. Rég eltemetett dolgok, fogalmak kezdtek nyiladozni benne, Istenről, földről, télről. Lám csak hogy most is megsegítette az ég. Hálát érzett karóhoz, diófához, de hangot követelt az érzések tömkelege. Tán maga se akarta, nem tehetett róla, kibuggyant lelkéből a zsoltár:

Úgy tetszik haiva fekszik a természet,
Mivel tündöklő fénye elenyészett..."

Gurgulázva, szállt, kanyargott a télben a zsoltár, egyre harsogóbban visszhangzották vissza a dombok.

A két csendőr megállt a háta megett.

— Mit csinál itt maga öreg? — kérdezte a járőr vezető.

— Én mit csinállok la? — állott fel az öreg, — megnézem mán ezt az almafát, hogy vajjon nem rágta-é meg a nyúl, osztán közbe énekelek. — Megköszöri a torkát, a fa derekán babrált és

újra tovább mondta, de most már dudolva, illedelmesen:

„A jég és hó mindent eltemetett,
Halál váltotta fel az életet.
Dühösködik a szélvész kiméretlen,
A téli hideg mindenhez kegyetlen...”

A csendőrök megütközve topogtak mellette a havon, az éneklésbe megzavarni tán mégse illenék. Majd az egyre sűrűsödő hóesést nézték, majd csak elhagyja már egyszer az öreg. Ők ráérnek. Nekik nem sürgös.

Az öreg végkép lemorzsolta a fa derekáról a mohát, azóta biztos, hogy mindent béborított a hó. Ártani nem árt, ha tovább énekel is azért. Rázendített hát újra.

— Álljunk csak meg percre, öreg tatus. Hát idejár maga énekelni a szőlőbe, mi?

Az öreg szemhunyás nélkül nézett vele farkaszemet.

— Mindenki olyan kalappal köszönt őrmester úr, amilyen van. Meg oztán nem csak azért jöttem én, hanem megnézem mán, mondom, ezeket a fákat, hogy nem rágta-é meg valami kártevő őket. Az igaz osztán, hogy az orvos is kommandálta vót.

— Mit kommandált magának az orvos?

— Hát aztat hogy hát la, sokat énekeljek.

— Itt a szőlőskertbe?

— Hászén most itt, mert itt vagyok. De jobban is esik itt.

A járőrvezető gunyosan rántotta meg a puska-szijjat.

— Érdekes.

— Az a. — feleselt az öreg. — Mert az úgy vót, teccik tudni, hogy még tavaly esztendőbe nagyon megfájdult itt a torkom, la. Osztán lemegyek mán az orvoshoz, mondom, el is mentem. Két pengőt

fizettem én neki kérem. Mert hát ő sem gyógyíthatja az embert ingyen, neki is élni kell, nem igaz?

— Igaz a, — bólintott a csendőr és szétnézett. Hová tette az öreg a puskát vajjon? A nyúlát se látja. Na majd ide adja ő mindjárt. — Na nézzük csak tovább. Nagyon érdekel bennünket ez az orvosság.

Az öreg egyre jobban nekividulva nézett szét. Néhány perc kell még, akkor aztán kereshetik a nyúlát meg a puskát. Essél hó... legyen áldott a hóesés. De mit is tudjon még arról az orvosságról mondani...

— Hát az úgy vót teccik tudni, — kezdte mondokáját újra, aztán elhallgatott, mereven nézett a falu irányába.

— Hogy volt? — sürgette a járőrvezető.

— Indulnánk tán hazafele örmester úr. Nagyon fázik mán a lábam. Utközben osztán elmondom.

— Ne-em, nem megyünk. Mondja el itt. Ha fázik a lába, akkor topogjon. Tudja? Így ni. Mozgassa meg a lábát, rázza meg azt a szűrt. Vastagon van rajta már a hó, nézze. Hol vette ezt a szűrt? Ez nagyon jó szűr.

— Jónak jó, nem mondom. — Mondotta az öreg és szétnyitotta teljesen. Aztán meglebegtette, mint ha mondta volna, hiába keresitek; nincs alatta a puska.

— Milyen vastag, finom bélése van...

— Van annak, aki meg nem issza, — meg osztán a szűr ilyen szokott lenni — mondotta az öreg lázadozva, mert ez már mégse járja, így meggyanusítani az embert.

— Úgy. Hát szokott lenni úgy-e?

— Szokott hát. Nem is szűr az, amelyik alatt soha nincs semmi, — villant fel dacosan az öreg Peták szeme. Beleszagolt a hóesésbe és arra gon-

dolt, hogy beszélhetsz, amit akarsz. Ezóta béta-kart puskát, nyúlat a hó. A diófa felé sandított, de megrémülve látta, hogy a varju ádáz igyekezettel szórja le a havat a nyúlról. Most minden attól függ, bir- é annyi esni, amennyit a varju nem győz leszórni? Vagy hogy rá nem szállnak tömegesen..

— Az előbb lőtt valaki erre, nem hallotta véletlenül, bátyám? — kérdezte a járőrvezető minden átmenet nélkül.

Kevés hujja, hogy az öreg zavarba nem kavardott. Megemberelte magát és megrázta a fejét, mintha gondolkoznék.

— Lehet, hogy lőttek, lőttek is bizonyosan, ha az urak mondják, de én nem hallottam.

— Vajjon, nem hallotta volna?

— Nem én kérem. Mert hogy hibás ez az egyik fülem ni, osztán biztosan emellett a fülem mellett lőttek... — s olyan ártatlanul nézett a csendőrökre, hogy az egyik menten káromkodni kezdett. Csendesen, halkan, de káromkodott.

— Rendben van. Ha maga állítja, hát akkor nem lőttek. De ha magát mi egyszer megfogjuk orvadászaton... érti?

Az öreg Peták méltatlankodva hátralépett.

— Engem? Mit teccik gondolni? Ki vagyok én? Tudom én jól a törvényt. Tudom én mit szabad mit nem.

— Na hát csak azért mondjuk, hogy még jobban tanulja meg. — Figyelmeztette a járőrvezető és azt mondta társának: mehetnek. Az szó nélkül rántotta feljebb a puskát és megindultak keresztül a szőlőkön.

Az öreg megkönnyebbedett az iménti terhek alól. Vidám, s könnyű volt a lelke. A hó szinte muzsikálva hull a diófára, nyúlra, most már birkózha-

tik vele a varju. Ujra megköszörülte a torkát és rázendítette a zsoldárt.

„Ugy tetszik, halva fekszik a természet...”

A csendőrök bosszankodva néztek vissza. Tán a zsoldárénekléstől mégse lehet eltiltani senkit. Erről hallgat a reglama. Mentek hát. Itt-ott megpiszkálják a havat, megbámulták a hó alá dermedt karókat, aztán eltűntek az öreg szeme elől.

Az öreg pedig énekelt és mintha vele énekeltek volna a szőlőkarók és káposztatorzsák. Messze hangzott a télen az ének, de egyszerre úgy kiszaladt belőle minden melódia. A távozó akkordok visszacsengtek még, de utána nyomban zuhogva száguldott keresztül fülén a csönd. Legalább most az egyszer kiénekelte magát hála Istennek.

Szüre nehéz volt a rárakodott hótól, megrázta magát és megállt a diófa alatt. Csakugyan, a nyúl felakadt a diófa kihajló ágán, de oda aztán nem mászik érte a varjukon kívül senki se. Azok hogy éppen el is másztak, ott kavargóztak csapatosan körülte, röppentek ágról, ágra, az oldalába vájtak, újra feljebb szálltak, mintha attól féltek volna, hogy még eleven és csak így, apránként lehet kikezdeni.

— Hüh, a puska! — jutott eszébe hirtelen és szaladni kezdett arra felé, ahol a szomszéd szőlőjébe dobta volt. Most biztosan rozsdát kapott. Tán itt van — állott meg bizonytalanul mert olyan annyira egyforma most a föld. Egyformán fehérek, simák gödrök, karók és a szőlősorok közé huzott apró halmok. Nem is... tán odébb volt, — gondolkozott és gyurta, kavarta a havat össze-vissza.

— Nincs meg a puskám, — állott meg lihegve, verejtékezve és törölgette gőzölgő üstökét. A csendőroktól milyen szépen megszabadult volt és

most tessék, oda van a puska a nyúllal együtt. Valami vigasztalót keresett a roppant fehérségben, de nem talált ott mást, csak a lakomára gyülekező varjakat és azt, hogy legalább már ha minden elveszett is, de nem üli meg a megyét.

Nyúl és puska úgy visszahuzta és nehéz gondolatokkal ugrott keresztül az árkon, de majd hanyatt esett, mert a két csendőr ott várakozott a gerádgya mellett. A hó enyhén. Mert hogy erről, északról jött az idő.

— Na, énekel már eleget öreg? — kérdezte gunyosan a járőrvezető.

— Énekeltem hát. Hogyne énekeltem volna. Most mán bebirja a torkom valameddig, — mondotta az öreg és megállt. Lámcsak hogy kiparancsolta az Isten a puska dolgát. Ha megtalálta volna, senki se veti ki a nyakából a vármegyét.

— Nagyon okosan. Akkor hát adja ide a puskát, amit az előbb eldugott.

Az öreg előbb elvigyorodott, aztán nagyon komoly képpel mondta:

— Ez mán mégis csak Isten ellen való véték őrmester úr, hogy ennyire meggyanusitják az öreg embert. Hászén váltig mondtam mán az előbb is, hogy nincsen nekem puskám, van nekem fene. Nem is kell énnekem mán puska, mert hát mit csinálnék én véle? Nem is láttam én puskát, mióta hazajöttem a frontról. Különben hazudok, mert akkor is vót, mikor csősz vótam, annak pedig éppen most vót hat esztendeje. Akkor vót egy olyan puskám, hajják, hogy egyszer beletettem egy postát, mondom, mán csak kipróbálom. Itt álltam la. Nem is. Kicsit odébb, ott a bodzafánál, ni. Ráteszem osztán a káflit, megcélzom a kutágast ott a legelön, osztán elsütöm. El én. Olyat szólott, mint az ágyú. Ugy elvette a fülem hallását, hogy

még most ne hallok jól evvel a fülemmel. — Magyarázott az öreg, beszélt, mert még olyan közel van ide a díófa és ni csak, fekete a varjutól a szőlőkert felett az ég.

A két csendőr nevetett. Az öregnek jólesett ez a nevetés. Nem rossz emberek ezek. Lehet ezekkel beszélgetni. Egyet kacsintott, messze, nagyon messze, aztán mondta tovább:

— Alig hogy elszállt a füst, mert hogy olyan füstöt lökött, mint a felleg, szaladtam a kuthoz, mert hogy nagyon kíváncsi voltam. Osztán mit teccik gondolni, mi történt?

— Eltalálta a kútágast?

— El én. De ez még semmi. Hanem a pósta keresztül ment a kutágason, aztán tovább repült. Átütötte az uraság kerítését, keresztül ment egy szénaboglyán és ha Barabás sógor el nem kapja a fejét a füves kertben, hát menten elóttotta vóna a gyertyáját. Hát ilyen puskám vót nekem.

— Ne mondjon már ilyen marhaságokat, — bosszankodott a járőrvezető. — Ne tartson bennünket bolonddá.

— Mondok én még külömbeket is, ha arrul van szó, — hengegett az öreg és belekaparászott a szür újjába. Pipát, dohányt vett ki onnan.

A csendőrök most már végképp nem voltak tisztában az öreggel. Az imént lövés hallik körülötte, aztán zsoltárt énekel, most pedig olyancokat lök az ember orra elé, hogy muszáj nevetni rajta, ha akarnak, ha nem.

— Szóval magának nincsen puskája? — tért vissza a tárgyra a járőrvezető.

— Nincsen nekem őrmester úr, dehogyan van. Hiszen csak vóna, hogy odaadhatnám.

— Ideadná vajjon?

— Hogyne adnám, mikor milyen szépen kéri. Tudják, nem tudok én ellentállani a szép szónak.

— Elhisszük na, hogy nincs. Nem is ilyen idős embernek való a puska. Még meglőne vele valakit. Vagy magát, vagy mást, — mondotta a csendőr szórakozottan. Olyan jámbor képe van ennek az öregnek, hátha csakugyan nincs puskája? Lehet, hogy az irigyei mondják rá csupán, hogy orozva szokott nyúlászni járni. Majd kitudódik hazáig minden. — Jön haza bátyám? Jöjjön velünk, legalább beszélgetünk.

— Hászen énis éppen hazafelé készülődök, — válaszolt az öreg és az esze százfelé nyargalászott. Jó lesz vigyázni, mert még eltalálja szólani magát. Abból ugyan nem esznek,

Szóítlanul mentek egymás mellett. A próbacsendőr hátuk megett lépegetett, nyilván, unta az egészet. Nem volt még vérében a csendőrlogika. Egyszer azután megszólalt az öreg:

— Ez még semmi, tetszik tudni. Hanem vót egyszer nekem a fronton egy puskám, az vót az igazi puska. Ha a digók támadtak, hát csak úgy okáda a golyót.

— Az már csakugyan nagyon jó puska lehetett.

— Az vót a. Egyszer, amikor rezorvába vótunk, fejünk fölé jött egy repülő. Caproni. Azt kiáltja nekem a kapitány úr, hogy azt mondgya: káplár Peták! Lódd le azt a repülőgépet! Nekem se kellett osztán több, hanyatt vágom magam, célba veszem a repülőgépet, hát abban a pillanatban lángra lobbant a repülő. Olyan darab tüzek csorogtak le róla, mint egy szénakazal. Előbb egyik digó esett ki belőle, aztán a másik. Megégtek azok még odafent. De a gép is megégett, még a porcikája is.

— Lelőtte? — állott meg a járőrvezető álmél-

kodva. Mert lehet, hogy most az egyszer csakugyan nem hazudik az öreg.

— Lőtte a fene, — legyintett az öreg Peták, — hiszen éppen az vót a feneség, hogy el se sütöttem a puskám, és mégis kigyulladt. Hátha még elsütöttem vóna...

A csendőrök megrökönyödve bámultak rá. Ez az ember vagy bolond, vagy pedig őket akarja bolondnak tartani.

— Hát akkor gyerünk csak ide a puskával a szűr alól, — állott meg a járőrvezető, — tovább hiába is okoskodik.

Az öreg ránézett a csendőrre, kicsit szomorán, kicsit sajnálkozva, aztán azt mondta:

— Ha minden áron el akarnak tőlem venni valamit az urak, hát itt van a szűröm, ezt odaadhatom. Igaz jószágom ez pedig. Még a komádi nagyvásáron vettem vót... — kezdte levetni a szűrét:

A csendőr roppant csalódással nézte az öreget, hiába, ez nem sikerült. Mert hát csakugyan nincs nála puska. Vagy nem is volt, vagy eldugta valahol. Azt mondja hát, menjen, ne okoskodjon. Egyébként is tréfált vele csak. Mert tudja, hogy a csendőrök néha tréfálni szoktak.

— Azért, — motyogott az öreg, — azért..., s újra felöltötte a szűrét.

Valameddig újra szótlánul törték a havat. A csendőröket bántotta a kudarc, az öreg meg csak befelé, magának mosolygott. Egyszer aztán újra megszólalt:

Mert az úgy van, teccik tudni, hogy puska közt meg puska közt nagy különbség van. Egyszer vót nekem egy puskám még Volhiniába, nyócvannyócas vót, osztán rezorvába vótunk. Na jól van, kimentünk osztán a sistatra löni. Ugy löttünk áncel-fájer. Énis lövök mán, mondom. Lefeküdtem a

standra, odanézek a figurának és lövök, lövök. Kilöttem tizet. Nézem osztán, hogy hányat mutatnak a cillerek. Hát a pokolraivalók még sajbát se mutattak. Ez még megjárta vóna, de a hátammegett állott a kapitány úr oszt azt mondja: na káplár Peták, maga se nagyon pusztítja el a muszkákat. Majd kisült a szemem a szégyentől, de hát ha nem találtam, hát csak nem találtam. Mérgembe újra beládolok, célba veszem istenesen a figurát, hát a cillerek megint csak meszelnek, mintha szombat esett vóna. Pedig vót akkor fene. Pintek vót.

A csendőrök most csakugyan, szivből nevettek.

— Tessék csak várni, — magyarázott tovább tüzzel az öreg, — akkor azt mondja nekem a kapitány úr, hogy adjam csak oda neki azt a puskát, majd ő megmutatja, hogy kell a káplárnak löni. Felkelek osztán, ő meg letekszik, céloz: lö. Céloz: lö. Kilötte ő is a tizet. De cillerek most is csak meszelnek tovább. Ekkor elkáromkodja magát, mert hát ő is szégyelte, beládol és odanéz neki... mikor kilötte az elsőt, mellettem ordítani kezd egy ember: hogy Szanitész! Szanitész! — azt mondja:

— Hát miért? — kérdezték a csendőrök egyszerre.

— Hát azért hogyhát la, annyira félrehordott a puska, hogy kilötte az oldalvást álló embernek négy fogát... hát csak azért mondom, hogy egyik puska ilyen, a másik meg amolyan. Na de hát én már erre megyek haza a kertek alatt. Minden jót kívánok. Isten áldja meg az urakat..., — végezte be az öreg a beszélgetést és keresztülgázolt a havas árkon.

A két csendőr bután bámult az öreg után. Mintha valami kellemetlen dolgokon gázoltak volna keresztül az előbb. Végigbeszélte itt az utat, de hogy beszélte, teremtő Isten! Mintha csak

olvasta volna. Vagy csakugyan olvasta? A csendőrök nem tudták, hogy az öreg Peták lelkét elvesztett puskája ezer mesével és történettel irta tele.

Az öreg, Peták, mikor haza ért, megállt a ház előtt és sokáig nézte az udvar közepét.

Menye, Sára kijött hozzá, ránézett oldalvást, de tudta már, hogy baj van. Árván, ügyefogyottan csüng le válláról a szűr és bezzeg nem dicsekszik most avval, amit ilyenkor a lesből hozni szokott. Kis onokája is kijött hozzá, belecsimpajgózott a szűrbe és azt mondta:

— Mit hoztál nekem nagyapám?

Nem, ez mán mégis csak embertelenség. Mit tudjon mondani nekik, Uristen? Megsimogatta onokája fejét, szólni nem tudott, annyira megfogta lelkét a keserűség. Ez volt életének minden kedve, öröme, hogy egy-egy nyúlat haza hozott néhanapján a szűr alatt és most már az sincs, semmi sincs. De nagyon meglátogatja néha az Isten az embert.

Estével megállt a hó, csakugyan nem volt még komoly ez a tél.

Bent lámpa égett, künt megcsöppent az eresz. Eleinte csak úgy, hébe-hóba pottyant le a vízcsöpp, aztán egyre gyorsabb tempóban pergett végig a ház előtt. Az ereszcserzés behalott az ablakon és az öreg Peták úgy hallgatta ezt, mint élete legszentebb zsolozsmáját. Ha így tart az idő, reggelre elmegy a hó és megtalálja az elvesztett puskát.

Menye, Sára font a kerekesrokkán, fia tengerit morzsolt és onokája kutat rakott a csutkákból a ház közepén.

— Ha elmegy a hó, reggelre újra lesni megyek, mondotta az öreg és kihúzta az ágy végéből az

orosz puskát. Megtörölte kabátja újjával, lecsatantotta a závárt.

— Avval a puskával? Avval osztán nem lő senki nyúlat, — mondotta a fia, ifjabb Peták Dániel.

— Evvel? Evvel osztán nem. Ez nem arra való. Ez nagy dologra való. — Mondotta az öreg és elgondolkozott. Azt a nagy dolgot kereste, amiért még egyszer, de egyetlen egyszer beládolja azt az öt municiót. Tizenhat év óta mindég várja azt a valamit, ami újra kezébe nyomja ezt a puskát és kiállítja ide a kert alá. Nagy, hatalmas vezényszó hallik valahonnan és ő hatvanöt évével újra belegázol a régi dicsőségbe... Hogy akkor milyen furcsa vót, mán meg milyen furcsa. Akkor embereket löttek rakásra, most pedig még nyúlat se lehet. Tizenhat esztendő óta várja azt a nagy, emberentúli szabadságot, de hiába dédelgette a két puskát, egyik nap ment a másik után és soha nem történt más, mint orozva lelőtt egy-két nyúlat és néha bizony, bujkált a csendörök elől. Ma is hogy megizzaszották. Hogy ezt érdemelte ő azért...

— Mondja mán na, édesapám. Hol hagyta ma reggel a puskát? — kérdezte a fia. Mert hogy haza nem hozta, az bizonyos.

— A puskát? — riadt fel az öreg, — azt bizony kint hagytam a szőlőbe. Mert hogy nagyon utánam vetették magokat a csendörök.

— Jézus Mária, — rémüldözött Sára, mindég mondtam én, hogy egyszer csakugyan baj lesz mán evvel a puskákkal. Csak azt bánom, hogy miért nem löttem a kútba mán régebben.

— Majd belelöklek én téged, csak jártasd a szádat, nézze meg az ember. Hát a puska neked csak olyan izé, he? Hogy a kútba lehet lökni? — lármázott Sárára az öreg.

— Olyan, hát milyen vóna? Hiába dugdossunk

itt két puskát a háznál, mégis elhordják mán a tyukjaimat utolsó darabig. Az éccaka is elvitték kettőt, tegnap éccaka egyet. Legalább ezeket őrizte vóna meg az hires két puska.

— Azt mondd, hogy ellopták a tyukot?

— Azt hát. Nem mondhatok egyebet, Hogy az én Istenem látogassa meg a rosszlelkűit.

— Osztán csak most mondd nekem eztet.

— Hászén nem mondhattam, míg el nem vezett. Reggel elment korán hazulról édesapám, mikor pedig hazajött, nem lehetett szóba sem állani édesapámmal.

Az öreg felugrott az asztal mellől. Egyik kezében fogta a puskát, a másikkal rákondított az asztalra. Bezzeg, tudják őt lesni a csendőrök és addig pedig elhordják a tyukokat a tolvajok. Hozzá még párosával hordják.

— Azt hittük, hogy a tegnapi napon majd csak előkerül valahonnan, — vélekedett a fia is, — és azért nem szóltunk. De mán látom, hogy megette azokat valaki.

— Megette hát. Hogy az én Istenem vesse ki a beliből, — átkozódott Sára és szilajabban kergette a rokkát.

Az öreg Peták szótlánul nyomta fejébe a sapkát, rávette a szűrét, akkor megkereste féltve őrzött kincsét, az öt darab orosz municiót, beládolta és nagy garral kiment. Bevágta az ajtót, hogy kongott a ház és iszonyú méreggel állt meg a ház előtt. Méghogy az ő portáján tolvajok járnak. Lopnak. Mintha gazdája se volna ennek a háznak. De most aztán meglesi, ha reggelig les is rá.

Már alig volt hó az udvaron, elvitte az olvadás. Puha szél fújt délfelől, s ahogy ment keresztül az udvaron, nagyokat cubbant a sár. Így nem jó lesz, így nem lehet tolvajt fogni.

Lassan, óvatosan szedegette lábait és szorosabban markolta meg a puskát. Megállt a tyúkólnál, hallgatódzott, de semmi se mozdult. Csak a kakas riadt fel a mozgolódásra, mintha kérdezte volna, hogy „ki kutat itt?” De lehet, hogy tegnapi rémülete volt még ez csupán.

Kutyák ugattak végig a falun. Absólón, a kutya csaholva dörzsölözött a szűr aljához és nagy kedve támadt, hogy az első golyót belelőjje a kutyába. El hagyta lopni a tyúkokat a bitang. Kiment a kertbe és megállt a kerítés tövén.

Sötétben, sárban egyre jobban lázadozott a vére, de forralta a puska gyilkos hallgatása. Mint annyi sokszor hajh, sok-sok esztendővel ezelőtt a frontokon. Mikor patrullt vezetett így, magánosan.

Megindult végig a kertek alatt, pedig ott motoszkált belül, a lelke legmélyén, hogy nagyonis hiába való dolog az ilyen tolvajkeresés. De jól esik így egyszál puskára bízni az éjszaka dolgát.

Pislogó világosság ült a falu szélén, de mintha ez a világosság lent a földben volna. Gondolkozva állott meg és mereven nézett arra. Eszébe jutott, hogy teknőscigányok tanyáznak ott, éppen a minap rendezték be a téli szállást. Most már arra is emlékezett, hogy a cigányok jobban szoktak lopni, mint más rendes ember és hátha éppen ebben a percben főzik a tyúkvacsorát? Az Isten legyen akkor irgalmas nekik.

Arkon, sáron keresztül ment a cigányok felé. Nem vezette más, csak a pisa világosság és a percenként, pillanatonként váltakozó mérge. Csakhamar előtte álltak a hatalmas nyárfák a birtokosság földjén. Milyen takaros földházat csináltak ezek. Ablaka ugyan nincs, de annál nagyobb és szellősebb az ajtója. A hold felbújt a felhők tetejére, vékonyka karéj csak, de mégis megmutatta magát minden.

tárgy, minden árny a tanya körül. Már néhány lépésnyire volt az ajtótól csupán, mikor hatalmas kutya ugrott elő az ajtóból, karikára rohant mellette, féloldalra, megvetette a négy lábát, néhányat vakkantott, vadul, aztán nekiugrott.

Az öreg Petákon szétömlött valami nagy-nagy nyugalom. Mert nagy dolgok lesznek itt. Megérkezett élete igazi harca . . . oldalvást lépett, a kutya elvétette az ugrást. Újra vissza sőrjázott előbbi támadóhelyére, de az öreg fertigbe vágta a puskát, idegébe, vérébe visszajött a régmúlt idők minden mozdulata és lött. A kutya a levegőbe ugrott, gyötrelmesen ordított, aztán újra ugrott még, még, de egyre kevesebbet, aztán elnyúlt a fakó holdvilágon.

A cigányok rettentő lármával tódultak ki az ajtón, egyiknél balta volt, másiknál más. Ahogy meglátták az egyetlen embert, felemelték do rongjaikat.

— Vissza, mert belétek lövök, — kiáltotta az öreg és rájuk fogta a puskát. Mintha képlár volna még és csak tegnap mult volna el a háború.

A cigányok ugrottak vissza a kunyhóba, úgy leskelődtek ki az ajtó hasadékán. Valami nagy úr ez az ember. Tán még annál is nagyobb. Csendőr . . . De akkor miért vett magára szűrt vajjon?

Az öregből úgy kiesett a tyúklopás. Csak ez maradt meg mindörökre benne, a lövés. Az igazi lövés. Ez nem olyan, mint hogy a srétek szétszóródnak, hanem ahová ez a golyó megy, ott aztán van is haddelhadd. A lázadó ösztönök úgy ki egyenlítődték, a baj csak az, hogy senki se látta ezt a gyönyörű lövést.

De nyomban eszébe jutott a törvény, amely nem engedi meg, hogy kijöjjön ide éjnek idején, katonapuskát hozzon a vállán és beledurrantson a

legelső kutyába, amely elébe áll. Hátha ember állott volna így elé? Mi lett volna? Kicsit hülni kezdett itt a bőre, a szíve tájékán, gyorsan összefogta magán a szűrt, alávette a puskát és lódult hazafelé. Most még nincsen itt az igazi nagy dolog. Most még nem érdemes. Csak ezt is meg ne tudják a csendőrök. Ahogy elhagyta a nyárfákat, a cigányok kitódultak és hangos szóval siratták a kutyát.

Mikor hazaért, kicsit gondolkozva állott meg a tornácon. Úgy érezte, hogy igen nagy dolog következik ez után a lövés után. Rongyot keresett a kamrában, a puskát becsavarta. Odament a szomszéd háza háta mögé kihúzott az ereszből maroknyi nádat egy megjelölt helyen. Alig arasznyira volt vágva a nád és üreg maradt a helyén. A puskát beledugta, a nádat is visszanyomta. Tenyerével megütögette az ereszt. Itt volt ez akkor is, mikor a vörösök keresték, fehérek keresték, románok keresték. Hát legyen itt most is. Mert ki tudhatja, hogy mit tartogat méhében a holnap?

*

Reggel már három órakor verte a csizmaszárat, mert nem tudott aludni az éjszaka. Azonnal indulni akart a szőlőskertbe a másik puska végett, mikor bejött a kisbiró. Hajh, bejött a kisbiró és azt mondja, hogy azonnal menjen a csendőrökhöz, mert hívatják.

— Mehetünk, ami azt illeti, — mondotta Peták nagy nyugalommal. Hadd lássa hát, mit tartogat számára a reggel. Szűrét kereste, de aztán eszébe jutott, hogy annak bizony száradni kellene. Mert igen agyonázott a tegnapi nap. Ki volt terítve a kemencén. Megigazgatta hát és megindult a kisbiró után.

Már akkor tudta, hogy nagy baj van, mikor be lépett a laktanya udvarára. Négy cigány ácsorgott a könyöklő mellett, kettő öregebb, kettő fiatalabb. Csendörök állták őket körül és a cigányok beszéltek, magyaráztak. Megdörzsölte szemét, mintha nem azt látná, amit látni szeretne, amit látni jó. Mindazonáltal megemberelte magát és köszönt tisztességgel.

— Jó reggelt kívánok, őrmester úr. Jó reggelt kívánok mindenkinek.

— Ezeknek az embereknek is? — kérdezte az őrmester és a cigányokra mutatott.

— Azoknak is hát. Azok is emberek, azért hogy cigányok.

— Persze, persze. Magáé ez a szűrűcsatt? — mutatott az őrmester egy csattot váralanul.

Az öreg úgy nézett rá, mintha egy darab volna az őrmester kezében az ő testéből. Most már aztán végkép elhagyta a szerencséje.

— Ez la? Ippen hogy nem az enyém. Nem is vót soha se a szűrőmön csatt. Még tán akkor se vót, mikor megvettem vót a komádi nagyvásáron. — Mondotta az öreg szemrebbenés nélkül. Mert most már aztán hazudni azt a kutyafáját. Hazudni még a halálon is túl.

— Ugyan. Ne kezdje újra elől, amit tegnap darabba hagyott. Hiszen én láttam, hogy tegnap csatt volt a szűrén, Azt csak nem tagadhatja le. Megfogtuk magát, öreg róka!

— Az lehet. De mégse volt csatt soha a szűrőmön. Mert ha lett vóna, most is rajta vóna.

— Rendben van, öreg tatus, — mondotta az őrmester vidoran. Menjen csak szépen haza. Vegye rá a szűrűt és jöjjön benne vissza.

— Megtehetném őrmester úr, nagyon szívesen,

de mégse tehetem.

— Mi az? Mit mond maga? Vigyázzon, mert aztán én is másként beszélek magával.

— Az lehet. De mégsem tehetem, mert nincs meg a szür.

— Az a szür, amelyik tegnap rajta volt, nincs meg?

— Nincs. Teccik tudni, az úgy vót, hogy hát nagyon elázott tegnap, la. Hajnalba osztán felteritettem a kemencére, mondom, száradjon meg már! Igaz különben, hogy nagyon befütöttem a kemencét, osztán meggyúladt. — Beszél, hazudott mert most egyszer mégse hagyhatják szégyenbe az égiek. Nem maradhat itt szégyenbe itti a cigányok előtt, akik hol voltak? Sehol se voltak, míg ő élte a magyar életnek minden idejét. Földes, házas ember ő a faluban és most egy nyomorult csatt miatt ezeknek fülehallatára leckéztetik. Mint egy szopósgyermekek. Egy szürcsattért, egy kutyáért. Az nem számít, hogy neki is oda van három tyukja. De most már a tyukról se lehet beszélni, semmiről se. Ő már megbélyegzett ember.

Az őrmester úgy meglepődött, hogy alig tudott szóhoz jutni.

— Igaz ez?

— Igaz, — vágta ki keményen és összeszorította az öklét.

— Jól van. Majd megtudjuk. Most elmehetnek, — fordult a cigányokhoz, — különben, mutassák csak az igazolványukat.

A cigányok nagy léhvel-péhvel keresték elő az irataikat. Rendben volt az egész. Aláírva alispán, szolgabíró

— A kutya adója ki volt fizetve? — kérdezte tőlük.

— Ki volt az instállom, ki volt, — erősítették a cigányok, de persze bizonyítani nem tudták.

— Meg lesznek büntetve, mert nem fizették ki a kutyaadót, — mondotta az őrmester, és valamit felirt. — Na menjenek. Majd értesítést kapnak mindenről.

A cigányok hálálkodva, de az adó miatt rémülődözve mentek kifelé. De az utcaajtóban találkoztak egy emberrel, a szőlőcsőszszel, aki befelé jött és kezébe hozott egy puskát.

— Na mi az, mit hoz maga? — kérdezte tőle az őrmester.

— Őrmester úr kérem, ezt a puskát a szőlőskertben találtam, la. Reggel megindultam keresztül a szőlőkön, mondom, megnézem mán, hogy evvel a kis hóval nem rágta-é meg a gyümölcsfákat a nyúl? Osztán ott vót csak a földön. A Csikóosztót földjén. Mondom, mán behozom. — Mondotta a csősz és a puskát letette a tornácdeszákára.

Az őrmester álméködva vette fel a puskát. Hiszen ez az öreg Petáké. Régi öreg puska. Eldobta, amikor tegnap rámentek és bétakarta nyomban a hó. Ők nem találták meg, de az öreg sem találta meg. Csakhogy akkor mivel lőtte volna le a cigányok kutyáját az éjszaka? Gondolkozott, mert igen összegabalyodott a dolog a puska körül. Arról, hogy ennyi esztendővel a háború után egy egyszerű parasztember katonapuskát rejtegessen, sejtelve sem volt. Kicsit sajnálni kezdte az öreget. Sajnálta jóizü meséiért és egyébként is, rendes ember hírében állott a faluban. Hogy éppen öregségére kellett ilyen kalandokba beleesnie. De hát a törvény nem csinál kivételt senkivel. Kiküld egy járőrt a szür dolgában, nyomozzák ki. Ha ez tisztázódik, akkor majd következik a tegnapi dolog.

Csak hogy egy járőr reggel ment ki hat óras útra, ezek pedig most jöttek haza. Nem a tatárok jönnek, pihenjenek legalább pár órát. Ő maga mehetne, de nem akarja az öreget végigkísérni az utcán. Az öreg mégse teknőfaragó cigány.

— Most elmehet bátyám. Majd utána nézünk ennek a dolognak.

Az öreg Peták keserves kinnal nézte a puskját. Milyen furcsa. Nem nyújthatja ki érte a kezét, nem mondhatja: hogy ez pedig az én hűséges jószágom. Hogy milyen szépen ment minden annyi esztendeig és most minden, de minden végképpen elromlott. De miért romlott el? Ki rontotta el?

A cigányok rontották el. Ezek a tekergők. Ezek a... ezek az iparosok. Gondolta végtelen keserőséggel és köszönt. Szomorán indult haza.

Ha nem jött volna érte a kisbiró, akkor a csősz bizonytalannal megelőzi. Ha a cigányok nem szaladtak volna a kutya végett a csendörökhöz...

Annyi gondolat rohanta meg, hogy nehezen tudott köztük eligazodni. Egyet tudott csak. Azt, hogy feje fölött toronymagasságra nőttek a veszedelmek s immár nincs rá eset, hogy ép bőreivel kimeneküljön alóla. Csufra maradt öregségére, meg lesz bélyegezve a falu előtt. Csak legalább történt volna valami, valami nagy dolog. Igaz, hogy az a lövés az este szép volt, de csak egy kutya borult fel a lövés után, még hozzá cigányok kutyája. Hogy a tűz égesse meg azokat a cigányokat.

Otthon hiába szóltak hozzá, nem szólt senkihez. Nem szólt senkihez, nem találta meg se a házba, se az udvaron a régi helyét. Kis onokája kíséretre, kérdezte minduntalan: — hol voltál nagyapám? Igy. És erre se lehet többet felelni. Mindjárt betoppan a járőr, felforgatják a puska végett a házat,

a padlást. Igaz, hogy megtalálni osztán nem talál-
nak semmit, csak a szűrt. Hogy nem is bírta az a
Sára jobban ráerősíteni azt a csattot.

— Hü... a szür... jutott eszébe hirtelen és le-
kapta a kemencéről, kiment vele a pitvarba. Le-
vette az előtét, a szűrt megnyújtotta és bédobta
a kemencébe. Csak addig égne már el, míg ide
nem jönnek, — gondolkozott és nézte, hogy koj-
torgó füstölgéssel ég lassan a szüre.

— Azt se hittem vóna még tenap, hogy a mai
nap saját szűrőmet meggyújtsam, — gyúlt, nőtt
benne a keserűség.

Menye, Sára állott meg a pitvar közepén, össze-
csapta a kezét és sikoltani kezdett:

— Apja te! Apja te! Gyere már hamar, te. Édes-
apámat nem tudom mi lelte. Tán megzavarodott...

De ifjú Peták Dániel nem jött, a szomszédban volt
valahol, csak legifjabb Peták Dániel jött ki a
házból.

— Ni... hogy ég a nagyapám szüre, — újjon-
gott a kislegény és összecsapkodta tenyerét.

— Ne visítsatok már itt, mert mindgyár titeket
is behajigállak a kemencébe. Azt hiszitek, hogy
bolond vagyok? Bolond öregapátok. De mindjárt
jönnek a csendőrök, keresik a szűrt.

— Tegnap a puskát keresték, ma meg már a
szűrt is keresik? — álmélkodott a menyecske.

— Ugyan hallgass már, eregy már a dógodra...

Sára szinte félve ment be a házba, csak az
onoka maradt mellette. Mikor feltette elhamvadt
szűrére az előtét, megsimogatta onokája fejét.
Benne volt ebben a simogatásban minden áldás,
amit öreg lelkében meghagyott ez a két nap zür-
zavara. Benne volt minden vád csúfra esett sorsa
ellen, de benne volt mindhalálig való büszkesége
is.

De hiába itt minden büszkeség. A dolgok szür nélkül is annyira összekuszálódtak, hogy semmiképpen nem lehet többet agyonmagyarázni. Hiába jönnek immár a megtörtént, vagy meg nem történt mesék: az bizonyos, hogy nem tudja elkerülni a vármegyét. De miért? Mit vétett olyan nagyot? Semmit se vétett. Még nyulat se lőtt. Csak azt az átkozott kutyát.

Ha tizenhat esztendeig nem volt semmi baj a puskák végett, hát miért van akkor most?

Minden a cigányok miatt van. De ezekkel osztán elbánik, Legalább legyen értelme, hogy miért hányják össze házát a csendőrök.

Mindent elhatározott már. Bement a házba, régi katonaköpenyt vett ki az ágyból, a szalmazsák alól. Kicsit gyűrött volt, de meg is viselte az idő, Kisimogatta az asztalon, aztán magára öltötte. Minden mozdulata a régi verekedő virtus felé hajszolta ösztönét, mégegyszer nagynak lenni. Mégegyszer kiállni egy szál puskával emberi mivoltának védelmére. Aztán, aztán muljon el a világ, vagy jöjjön érte a vármegye...

— Nagyapám hová megy? — kérdezte az onoka tisztelettel, áhitatosan, mert jaj, nagyapja most olyan, mintha katona volna.

— Én fiam? Én a háborúba megyek, — mondotta az öreg büszkén, őszintén. Legalább eszébe jut majd a gyerekek, ha felnő, hogy a nagyapja ekkor és ekkor magára öltötte köpenyét. Eszébe jut majd, hogy igen nagy dolgok történtek akkor.

— Nagyapám, én is megyek, — mondotta csillogó szemmel a gyerek.

Csakugyan, miért ne vihetné magával a cigányok ellen az onokáját? Legalább ez is eszébe jut majd...

— Gyere, — mondotta röviden. Megfogta a

gyermek kezét és kimentek az udvarra. Ott szét-nézett, hogy nem látja-e Sára, vagy a fia, aztán kihuzta az ereszből a puskát. Megnézte, hogy benne van-e a munició, aztán takarosán a vállára vette. Mentek keresztül a kerten

Két cigány faragta a teknőt a kunyhó előtt, odább tűz égett, egy közülük éppen most fogta bé az egyetlen lovat. Asszonyok gugoltak a tűz mellett, minden úgy volt, hogy ez soha nem lesz máskép a világ végéig. Szép, hatalmas testű lány szárítgatta rongyait a tűznél, meztelen bőrét pirosra festette a láng. A nap magasan volt már az égen, de nem sütött, nem ragyogott, csak állt, fákón, homályosan

— Ni... cigányok, nagyapám, — mondotta a gyermek.

— Azok. De mindjárt nem lesznek azok... -- válaszolt sötéten és lekerült a nyárfák mellé. Így mentek közelebb.

Már egészen közel voltak, a cigányok is rájuk bámultak, mikor elengedte onokája kezét.

— Maradj csak ott és most ide nézz, mondotta hangosan, harsányan, mintha káplár volna és fertigbe vágta a kunyhóval szemben a puskát. Egyikre se nézett, csak a tüzet nézte, az ételmet, az életet adó tüzet. Az asszonyok kezében megállt a fakanál, a szép cigánylány is félreállt, úgy bámult szembe vele.

— Egy, — számolta az első lövést.

A pukkanás bétöltötte a mezőt, a kondér felborult, az asszonyok sivalkodva gázoltak keresztül a tűzön, a faragók eldobták baltáikat és rohantak a befogott szekér felé.

— Kettő, — számolta magában Peták Dániel a második lövést és amoda nagyot reccent a tákolt ajtó, öreg, vén asszony ordítva, sántikálva bujt ki

a kunyhóból, ahogy csak tudott nyargalt tova a mezőn.

— Három, — számolta magában a harmadikat, de erre már a szekér vágatni kezdett, páran belékapaszkodtak, de többen mégis csak úgy rohantak futva, gyalog. Elől rohant a lány meztelen felső testtel, lobogtatva rongyát, mintha veszendő élete zászlója volna.

A gyermek szeme nagyranyilt a gyönyörűségtől, mikor elszámolta a negyedik lövést. Ez osztán igazi háború.

A cigányok futottak ordítva, sivalkodva. A vénasszony sántikált, mert egy golyó keresztül ütötte a combját. A lány vállát nyomogatta és egy embernek pedig keresztül ment a hátán. Egyéb baj nem esett.

Az öreg megcsókolta kis onokáját és azt mondta neki, hogy menjen szépen haza, mert nagyapának még dolga van. Óh, igen sok dolga van.

A gyermek szepegve indult hazafelé, az öreg pedig ment, arra a szomszéd falu felé. Néhányszor visszanézett még, de egyre jobban szedte lábait, hogy mihamarabb átadja eddig őrzött pus-káját és magát a vármegyének.

KOSSANYI JÓZSEF:

TISZTA DAL A SZENTPÉTERI VÖLGYBŐL...

Szentpéteri völgyből
Tegnapelőtt jöttem
barázdát, parasztot,
könnyes élet-harcot
csillagos dalokkal
mára be is szőttem.

Szentpéteri völgyből
merész nagy kanyarban
zord hegyekbe értem,
senkitől se félttem:
örökséget kaptam
víg lélek-aranyban . . .

Finom selyemszálból
tarisznyát font anyám;
vállamra vetette,
lelkét beletette,
világgá úgy küldött:
— minden ház a tanyám . . .

Mosolygó szép arccal
járok temetőkön.
Nem volt, nincsen pénzem,
Csak szép gyermekségem
s játszadozva megyek
halálos tetőkön . . .

KOCSIS LÁSZLÓ:

KÉT MÁRVÁNYKŐ

— Szlovenszkói emlék. —

A Kigyószögnél két márványdarab
Fehéren villog a zöld pázsiton.
Két csonka kő, két ember emléke.
Az egyikre véremmel ezt írom:

— Csak vándor voltam gazdag életében;
Kis szőke gyermek, félénk, remegő.
Titkát nem tárta soha az egemre
S itt várt rám avar, csendes temető.

A másik márványsírra ezt rovom:

— Testvér — szívemmel színeket kevertem
Tört palettáján s arany ecsetet
Adtam kezébe arany csillagot
Rajzolni . . .

S felettem halkán este lett

NOVEMBER 3

Attól kezdve, hogy Széchenyi Pál gróf megkérte a kezét, Karolina majdnem minden nap felírta életének eseményeit; attól a naptól kezdve, amelyen Werner Zakariásnak a Salz-gries templomában tartott szentbeszéde után sógora felki-sérte őt a lakására — egyetlen egy sort sem írt a naplójába. Most megint elővette selyemkötésű könyvecskéjét és szinte mikroszkopikusan apró betűivel újra jegyezgetni kezdett.

Apáthi, 1818 július 15.

Ma levelet kaptam Zsófia sógomómtól, az egyetlenől a Széchenyi családból, aki őszintén és mindenek keresztlül jó hozzám. Ők ketten egyébként sokban hasonlítanak egymás-hoz. Szépek, vidámak, melegszívűek és ragyogóan elmések. Néha akkorát villámlik a fantáziájuk, hogy egy pillanatra megmutatják az emberi élet egész prespektíváját. Csak attól félek, hogy egy ilyen villámlás — ha Stepherl fantáziájára gondolok — végigszalad rajtam, meggyújt és szénné éget. Az igazat megvallva nekem gyűlölnöm kellene őt. Egész élete hűtlenségek sorozata s néha azt kell hinnem, hogy soha egyetlen pillanatig sem szeretett, csak éppen áldozatul ej-tett a fantáziájának, mint előttem és utánam annyi tömér-dek asszonyt. Úgy hallom, most Gabriella van soron; sze-gény Stepherl! Ragyogó fehér fogaiddal most márványba haraptál, Stepherl. De nem erről van szó. Zsófia azt írta, hogy Stefferl négy nappal ezelőtt elutazott és két éven belül nincs is szándékában visszatérni. Belátom, ennél okosabbat nem tehetett. Akár szeret, akár nem, nem volt szabad a kö-zelemben maradnia, egyszerűen azért, mert én még most is halálosan szeretem őt. Csak napok kérdése volt, hogy fel-utazzam Bécsbe és odadobjam magamat neki, mint egy meg-került szobaleány. Engem most már csak a fizikai távolság,

vagy a fizikai lehetetlenség tart vissza attól, hogy ne legyek az ő szeretője. Illetőleg, pontosabban szólva, ha erre mód és lehetőség kínálkozik, kényszeríteni fogom arra, hogy a szeretőm legyen. Akkor is, ha nem szeret, ha nem is kellek neki. Érzem, hogy nem sokáig élek, addig pedig, ami még hátra van, nem akarok és nem tudok szenvedni. Nem lehetetlen, hogy egy szép napon becsomagolok és utána megyek. Én vagyok a legerősebb ember a világon. mert én már mindent elveszítettem. Mit akarok én? Örülni akarok egy, vagy két évig, egy, vagy két napig, mindegy. A haláltól nem félek, csak részeg lehessenek a síralomházban. A kis Andort sem sajnálom. Sokkal többet használok neki, ha elmegyek . . . Angliába, vagy a másvilágra. Egy bizonyos Stepherl nélkül nem akarok élni. Most, hogy ezt ilyen őszintén és egyszerűen le tudom írni, megnyugodtam és egész vidám vagyok.

Zsófia levelében volt egy kis papírlap Stepherl írásával. „Isten veled, Kedvesem, sejtem, hogy nem tudok tovább élni. Szívem a szerelemre kihalt, erőm a küzdelemre elfogyott, azért hadd találjam boldogságomat a halálban. Az életben hiába kerestem. Ha ezek a balga sorok valaha résztvevő kezekbe jutnak, ne vessenek rám követ. Szerettem és szerelmem bűn volt.” Szegény kis Stepherl! Téged még mindig mardos a lelkiismeret?

Szerencsére Stepherl olyan sokat emlegeti a halált, hogy azt hiszem, örökké, vagy legalább is évszázadokig fog élni, mint a bolygó hollandi. Stepherl! Két esztendei útnak vágott neki Stepherl. Két hónap múlva itthon lesz. Stepherl a halálban keresi a boldogságot, az életben fogja megtalálni. Stepherl az enyém. Ameddig én élek, a földi és földöntúli világ semmiféle hatalma sem tudja tőlem elragadni. Ebben bizonyos vagyok.

Augusztus 20.

Stepherl a társaságban sokat emlegetik. Metternich nagy jövőt jósol neki, feltéve, ha levetkőzi jakobinus érzelmeit. (Számomra ez a legvonzóbb benne.) Azt mondta, hogy a

fiatal Széchenyi gróf valódi tokaji bor, de nem asszú — hogy is lehetne már? — hanem tokaji-ürmös, kellős közepén a kiforrásnak. Minden újboő zavaros, csipős, csak a legelszántabb alkoholisták és a kifinomult szakértők számára élvezhető. Néhány év múlva azonban a legremekebb ital lesz belőle, valóságos mennyei nektár. Miért mondta ezt a herceg éppen nekem? Nem tudom, nem követtem-e el ostobaságot; de nem tudtam magamat megfosztani attól a gyönyörtől, hogy szemébe ne mondjam: — Én szeretem az ürmöst. — A herceg észrevette, hogy ez neki szól, aki bizonyára tokaji asszúnak, vagy legalább is Moet et Chandon pezsgőjének képzei magát. Az öreg Nimsch grófné is szóba hozta Stepherlt s a következő párbeszéd folyt le köztünk: — Mit csinál az az amerikai farmer? — Kire gondol? — A fiatal Széchenyi kapitány nagyon szellemes ember, de a legkomikusabb, akit valaha láttam. Nem tudom miért, de mindig nevetnem kellett, ahogy megpillantottam. — Kedves Tante, ezt a sógorom megérezte. — Hogyan? — Sokszor mondta, hogy ő meg sírva tudna fakadni, valahányszor a grófnéval találkozik. — Ugyan, ugyan miért? — Nem tudom. De hiszen ön sem tudja grófné, hogy miért találja Stepherlt nevetségesnek.

Igy gyűjtöm én az ellenségeket. Azt akarom, hogy ezen a világon csak ő szeressen engem.

Batthyány János gróf teljes egy óráig mesélte nekem Stepherl olaszországi kalandjait. Murat felesége, Avalos hercegnő, lady Proctor, — Stepherl összes kalandjait elfecsegte. — És ön, kedves cousin — kérdeztem tőle gunyos érdeklődéssel, de ő csak az érdeklődést vette észre, az iróniát nem, — ön milyen sikerekkel dicsekedhetik? — A válasz-valósággal meghatott engem. Azt mondta: — Ahol Stepherl megjelenik, ott két mérföld sugarú körben nincs keresnivalójuk a férfiaknak. — Én azt feleltem erre: — Szerencsés ember. — A legszerencsétlenebb, akit valaha ismertem — válaszolta a gróf. — Miért mondja ezt? — Mert ő viszont csak egyetlen asszonyt szeret, de azt nem teheti a magáévá. — Majd vigasztalódik, — tréfálkoztam erőltetett közömbösséggel, de közben majd-

nem megszakadt a szívem. Batthyány arca elborult. — Ahogy én ismerem Stepheert, ő inkább meghal, semhogy lemondjon a szerelméről. A nápolyi harctéren is eszeveszett kétségbeeséssel kereste a halált. Jó lesz, ha a család kissé jobban vigyáz rá. Én azt hiszem, hogy Stepheer most is öngyilkossági szándékból utazott el. — Oly meggyőzően mondta ezt Batthyány, hogy elsíkkoltam magamat. Boldog és boldogtalan voltam abban a pillanatban. Stepheer tehát szeret. Most már reszketek attól, hogy valami örütséget követ el bánatában. Bocssás meg Stepheer, hogy meggyanúsítottalak.

Apáthi, augusztus 25.

Az uramnak kedve jött vadászni, engem is elhozott Apáthiba. Az utazás alatt Andorka is, én is meghűltünk. Stepheer nem válaszolt a levelemre. Vagy nem kapta meg, vagy már egészen elfelejtett. Néhány napig az volt a szándékom, hogy utána megyek. De Andorka olyan súlyos beteg, hogy nem is gondolhatok az utazásra. Be kell látnom, hogy tehetetlen vagyok. Úgy látszik, ég és föld összeesküszik ellenem. Tegnap horoszkopot csináltattam magamnak. Holnap Apáthiba megyek.

Apáthi, augusztus 27.

Andorka még lázas és én napról napra betegebb vagyok. A méhem körül elviselhetetlen fájdalmaim vannak. Nem tudom, mi lehet ez, még Pálnak sem merem megmondani. Pál, ahogy haza érkeztünk, nyomban útnak indult, hogy megnéze a birtokait és maga vezesse badacsonyi szőléjében a szüretelést. Nem is tudja, hogy milyen siralmas állapotban vagyunk.

Augusztus 28.

Lovaslegényt küldtem Bécsbe és megírtam Zsófinak, hogy beteg vagyok. Pál még nincs itthon. Egyedül vagyok a családokkal. Andorka jobban van.

Szeptember 2.

Zsófia válaszolt. Az írja, hogy menjek Bécsbe. Betegségem annyira megijesztette, hogy tanácsstalanságában megírta Stepherlnek Konstantinápolyba. Nem tudja, helyesen cselekedett-e?

Én sem tudom. Vajjon, aggódik-e értem? Boldog vagyok, ha arra gondolok, hogy talán kicsit fáj miattam a szíve.

Karlsbad, 1818 szeptember 10.

Pál szeszélye idehozott engem Karlsbadba, ahol Metternich vezetése alatt a Szentszövetség diplomatái valamiféle új kongresszust készítenek elő. (Szent szövetség! Be kell vallanom, hogy nem vagyok tisztában, miért nevezik az orosz cár, a porosz király és a mi császáruink szövetségét szentnek. A szövetség eszméje Mme Krüdenertől, egy viharos multú udvarhölgytől származik, aki hervadt bájaival és misztikus tanaival uralkodik most a névaparti békeangyal fölött. Krüdenerné élő illusztrációja annak a közmondásnak, hogy a tolvajból lesz a legjobb pandúr; de én akkor már inkább megbocsátok Lichnovszky hercegnőnek, aki van olyan szent, mint Krüdenerné, anélkül, hogy valaha kurtizán lett volna.) Minthogy Karlsbadban vannak azok az urak, akik 1814-ben a bécsi kongresszuson néhány szerelmi kalandot Napoleon szökése miatt hirtelen félbenhagytak, a legszebb bécsi asszonyok szintén kongresszusra jöttek össze Karlsbadban. Szegénykéket nagy csalódás érte. Megjelent közöttük két olyan primadonna assoluta, akikkel még Sarau Zenoné, Hunyady Gabriella, Wrba Flóra grófnő, Lichtenstein Vincéné, Bernstorff grófné, Thurn-Taxis hercegnő, Fürstenberg hercegnő, sőt Perigord hercegnő sem versenyezhetnek. Az egyik Catalani asszony, aki fülemile csattogásához hasonló hangjával, a másik pedig Recamier asszony, aki szoborszép természetével és azzal tette magát világhírűvé, hogy Napoleonnal és Sándor cárral, sőt még a saját hites férjével szemben is megőrizte ártatlanságát. A daemon és a szűz! Nem csoda,

hogy Metternich Kelemen herceg a többi asszonynépet, akikre e jelzők egyike sem illik, észre sem veszi.

Csodálatos ember ez a Kelemen herceg. Vállain hordja — mint egykor Atlasz az égboltozatot — a birodalom, sőt egész Európa sorsát s e törékenynek látszó finom vállak nem roskadnak le a roppant teher alatt. Sőt közben ráér arra, hogy szerelmi kalandjaival kétségbe ejtse Lichnovszky hercegnőt, aki viszont — mint Atlasz az égboltozatot — Európa erkölceit hordja kiaszott vállain.

Catalani asszony már két esztendővel ezelőtt elbájoalta őt Firenzében Apponyi Antalné grófné estélyén. Most mint régi barátok üdvözölték egymást és a csalogány, aki tegnap hangverseny tartott a Kursalonban, Metternich lakásán próbált. A hangversenyen a zongorakiséretet a híres Sagan hercegnő unokabátyja Biron-Wartenfeld herceg látta el, az első hegedűt egy százsz ezredes, a csellót gróf Hacke porosz tábornok, a mélyhegedűt pedig Pál, a mogorva, hetyke Pál, az én dörmögő öreg medvém játszotta. Hát azért jöttünk mi Karlsbadba?

Recamier asszonnyal is megismerkedtem. Nem csodálnám, ha hárfáját pengetve, égre emelt ábrándos szemével, hófehér bőrével (amely alig enged valamit láttatni selyemmuszlin görög tunikájából) rózsás, gyermekteleg arcával és hízog hangjával magát Schwarzenberg herceget is letérítené a hitvesi hűség útjáról. Összeszorult a szívem, amikor eszembe jutott, hogy há ezt az asszonyt Shepherl látná . . . vagy talán már látta is Párisban . . . annyi bizonyos, hogy ostoba liba vagyok.

Két kérdés izgatja most az európai diplomáciai közvéleményt: az egyik, hogy Franciaországból kivonják-e a megszálló hadseregeket, a másik, hogy Catalani és Recamier asszonyok közül melyik fogja megszállni Metternich szívét. Kelemen herceg azonban még vitézül tartja magát.

Bolond vagyok én? Olyan dolgokról firkálok, amelyek halálra untatnak s nem merek arra gondolni, aki most Konstantinápoly felé halad kis karavánjával: az öreg görög nyelvész, a festőművész, néhány globetrotterrel és egy

asszony szívével, aki most itt a szíve nélkül, a szerelme nélkül úgy jár-kél Karlsbad sétányain, mint egy álomjáró, vagy kísértet, önmagának élettelen bábja. Még sem olyan egyszerű az esetem, mint ahogy gondoltam. Nagyon messze van még a megoldás.

Aachen, október 2.

Stepherl szeret, Stepherl az enyém. Liebenberg Jánostól, Stepherl jószágigazgatójától hallom, hogy a gróf levelet írt neki Konstantinápolyból. Meghagyta neki, hogy azonnal vigyen bennünket Bécsbe, vagy ha ez lehetetlen volna, hozassa le Bécsből a legjobb orvosokat. Elállt a lélegzetem. Pálnak ez eszébe sem jutott. És Stepherl sem említi Pált, mintha annak semmi köze sem volna hozzám s a kisfiamhoz. Olyan izgalomban vagyok, hogy írni sem tudok. Stepherl az én uram. A levél természetesen nagyon elkésett, de erről nem tehet Stepherl.

Szerencsére már semmi bajom.

Október 10.

Roppant izgalom a kongresszuson. Itt van a Névaparti anyag. Sándor cár rózsásabb és kövérebb, mint valaha, a fehér Waffenrock majd szét pattan gömbölyű vállán és szorosán fűzött derekán. Csipője úgy reng, mint a kövér Sagan hercegnőé. Az asszonyok azonban csalódtak benne, akár csak a német fejedelmek, akik azt híven, hogy a cár tele van szabadelvű szabadságeszméssel, egymásután alkotmányt adtak népeiknek. Sándor cár négy esztendő óta nagyon megöregedett. Szenteskedő kényúr lett belőle, aki teljesen Krüdenerné — a kegyes égi zsarnok és Arakcsajev tábornok, a kegyetlen földi zsarnok — befolyása alá került.

Pál azonban rajong a cárért. Lelkesen magyarázta nekem, hogy ez a nagy ember eltörölte a kancsukát és megtiltotta, hogy tőből kitépjék a parasztok orrát, ami azelőtt a vallatás leggyakoribb eszköze volt. Igaz, hogy azért most is kancsu-

káznak és a szegény muzsikok orrát most is leszakítják Oroszországban, de erről a cár nem tud. A cár azonkívül alkotmányt adott Lengyelországnak, ahol most Konstantin trónörökös a főkormányzó. Szegény Lengyelország! Még jól emlékszem Paulovics Konstantinra és bécsi kalandjaira.

Ha még sokáig itt kell maradnom Aachenben, idegbeteg leszek. Mennyivel jobb most Stepherlnek, aki az Ida hegyén kecskéiket legeltető pásztorok között bolyong és semmit sem tud Metternich, Sándor cár és a kanicsuka szent szövetségéről.

November 13.

Tegnap Bécsbe érkezett Sándor cár és a bécsiek azt hiszik, hogy újra felelevedednek a kongresszusi napok.

Semmi különös okom nincs rá, de én utálom és gyűlölöm a cárt. Egyáltalán kezdek embergyűlölő és életunt lenni. Nem érzek magamban erőt a harcra s a gyávaság és tehetetlenség tesz ilyen gyűlölködővé.

November 20.

Roppant csalódás Bécsben. A cárra alig lehet ráismerni. Ez a megátalkodott öreg csecsemő a fejébe vette, hogy a saját képére és hasonlatosságára fogja átformálni Európát. Furcsák ezek a zsarnokok. Azt hiszik, hogy az emberek csak akkor boldogok, ha neki engedelmeskedhetnek. Szeretném látni, milyen véleményük volna a zsarnokságról, ha egy szép napon arra lébrednének, hogy szegény muzsikokká lettek s őket egy mindenható és végtelenül jó atyuska nevében végigkancsukázzák. Mit gondolt volna Napoléon, ha a grande armeeban el kellett volna foglalnia egy káplár helyét? Mit szólna Metternich ahhoz a kancellárhoz, aki betiltja a német diákmozgalmakat, ha ő mint egyszerű német Bursch a jénai egyetemen jogot hallgatna? Ha rajtam állana, én minden nemzetnek alkotmányt, minden embernek tökéletes szabadságot adnék . . . eh, bánom is én, van-e alkotmá-

nyuk az országoknak és szabadok-e az emberek, engem csak az a rabszolgaság őrjít meg, amelyben én élek.

Mi az, hát ennek a gyötremnek sohasem lesz vége? Stepherl sohasem jön haza?

November 1.

Egy hetet Ürményen töltöttem Hunyadiéknál. Az öreg József gróffal csak a lótenyésztésről és lóversenyről lehet beszélni. Borzasztóan szeretem az öregurat, mert lovakról, versenyekről, hajtásról beszélve minden második szavában Stepherlt emlegeti. Megmutatta a Vaterländische Blätter legújabb számát, amelyben nagy tanulmány van a magyar lótenyésztésről ezzel az aláírással: Von dem Husarenrittmeister S. Ez az S, az ő nevét jelenti. Ilyent még nem írtak erről a tárgyról! — Ielkendezett a gróf és én örömben mind a két arcát megcsókoltam. Az öregúr bizonyára azt hitte, hogy pillanatnyi elmezavar vett rajtam erőt. Elhatároztam magamban, hogy én is ménest nevelek, Angliából apamént hozatok és tanulmányozom a lótenyésztést. Kár, hogy Pálnak nincs érzéke az ilyen dolgok iránt.

November 5.

Meglátogattam sógornőmet, Fannyt Pinkafőn. Nagy társaság volt nála Bécsből és a közeli magyar kastélyokból. Műkedvelő előadást rendeztek és engem is nyomban beosztottak a szereplők közé. Fanny sógornőm igazán csodálatos asszony. A legellentétebb tulajdonságok egyesülnek benne. Imádja a színházat s elég sikamlós francia vígjátékokat rendez a háziszínpadon, amelynek díszleteit maga tervezte és maga festette. Emellett olyan vallásos, mint egy apáca. Ott volt Werner Zakariás, aki pap létére színdarabokat ír, éppen az ő darabjára készültünk, melynek a címe: November 3. Ez az egyfelvonásos dráma, amelyben szörnyű végzet nehezedik a szereplőkre, nagyon tetszett nekem. Mintha csak a magam tragédiáját játszottam volna. Én sem tudok moccanni a rám súlyosodó büntudat nyomása alatt; aka-

ratom megbénül és csak vonszolom az életemet. Egykor azt hittem, hogy mindenki maga építi maga számára a poklot és a mennyországot, most már belátom, hogy törékeny játékszerek vagyunk a végzet kezében.

Bécs, november 25.

Pál kivánságára feljöttem Bécsbe. Meg kellett látogatnom Lichnovszky Krisztina hercegnőt, akit ezen a kerek világon a legjobban gyűlölök. Ott találkoztam hugommal, Selinával, aki napról-napra szebb és kívánatosabb. Én pedig napról-napra betegebb és fonyadtabb vagyok. Selinát körülrajongják és Christiane tante valami szédületes, nagy partiet keres neki. Nem akarom — mondta kegyetlenül — hogy olyan házasságot csináljon, mint te. — Hogy lehet valaki ilyen tapintatlan? Pál gróf igazán derék, jó ember, nem tehet róla hogy kiábrándult belőlem s hogy én mást szeretek.

Zsófiától hallom, hogy Stepherl szorgalmasan írja a leveleket. Most éppen Smyrnában van és Scio szigetére készül. Egészsége és hangulata jó, örül az utazási élményeknek és esze-ágában sincs egyhamar visszajönni. Tehát engem végkép elfelejtett.

Nem tudom, mit kell cselekednem. Félek a megörléstől, undorodom az emberektől.

December 1.

Lichnovszkyéknál nagy estély volt, hajnalig táncoltak. Én csak egy francia négyesben vettem részt, a waltzert nem bírom. Hamar kifulladás és gyötrő fájdalmakat érzek a méhembben. Egyáltalán úgy érzem, hogy egész szervezetem beteg. Éjjel nem alszom, folyton Stepherlre gondolok és reggelre halálos fáradt vagyok. Sokszor napokon keresztül nem kelek föl az ágyból. Legközelebb elmegyek Feith doktorhoz, hogy talán magnetizmussal ki tud gyógyítani a Stepherlhez fűződő rögeszméimből . . . Megmondok neki őszintén mindent. Tizennyolc éves voltam, amikor férjhez mentem. Három évig éltem asszonyi életet, azóta Pálnak csak névleg va-

gyok a felesége. Több mint három éve úgy élek, mint egy zárdaszűz. Erre büszke vagyok, de ez csak akkor volna tűrhető állapot, ha nem volnék szerelmes. Nekem pedig kell a szerelem, akár csak a kenyér, vagy a levegő. Emiatt tartom magamat aljas és állati lénynek, mert hiszen megmutattam, hogy nem tudok vétkezni szerelem nélkül. Miattam beszélhetnek a kiéggett lelkű Lichnovszky hercegnők, amit akarnak. Én érzem, hogy így elsorvadok.

A társaságban megint sokat beszéltek Stephehről. Windischgraetz Weriannd hercegné azzal kedveskedett nekem, hogy ő még életében nem látott olyan csunya férfiút, mint Széchenyi István gróf. — Talán szerelmes vagy belé? — kérdeztem tőle és a hercegnő hátat fordított és a faképnél hagyott. — Czernin grófnő, aki egyike a legelvetemültebb nőszemélyeknek, megkérdezte tőlem: hol van az az unalmas Széchenyi kapitány? Unalmas? A kövér hetaera combjait Stephehr bizonyára elfelejtette megcsipdesni. Némely asszony minden férfit unalmasnak tart, aki nem vall szerelmet neki. Hohenzollern Paulina szerint Stephehr az eszével és becsvágyával még nagy szerepet játszhatik a közéletben, ha kissé meggondoltabb lesz. Nagyképű fajtyúk! Akkor már sokkal rokonszenvesebb az együgyű Lichtenstein Jánosné, aki Stephehr minden szerencsétlenségének okát a vastag szemöldökében látja. Jobban szeretem, ha az asszonyok kicsinyesen szubjektívek, mintha ostobaságukat nagyhangú szólamok alá rejtik. Szerettem volna nekik odakiáltani: Széchenyi István gróf a monarchia legkiválóbb embere, Széchenyi István gróf az egyetlen lángész a társaságban és Széchenyi István grófnak (Istenem, milyen jó a nevét leírni): egyetlen szerencsétlensége én vagyok, egyedül én.

Grassalkovich Antalné Esterházy Mária hercegnőt szerettem volna megcsókolni, amikor kifakadt, hogy Stephehrt még most sem nevezték ki őrnagynak. Ez az asszony valóban okos teremtés. Ha én volnék a császár, rábíznám Ausztria egyik kormányzatát, minden esetre jobban végezné a dolgát, mint például a vén Zichy Károly. A hercegnő azt mondta: az udvar okosan tenné, ha gyors előléptetéssel a had-

sereghez édesgetné Széchenyi Istvánt; mint katona csak az ezredével, vagy a dandárával törödnék, így pedig egyszer csak megsokalja a mellőzést és el kezd politizálni. És akkor jaj lesz a monarchiának! Metternich is hallotta ezt a megjegyzést és gunyosan nevetett. — Hercegnő túlságosan sokra értékeli ezt a kedves fiatal rajongót. — Vigyázzon herceg, egyszer még meggyűlik vele a baja. — A kancellár öntelt mosollyal Napoleont kezdte emlegetni. — Azzal is elbántam, meghajszoltam, bekerítettem és elfogtam, mint egy holtra fáradt nyulat, — és meghajolt, mint egy hőstenor a nagy ária után. — E pillanatban szép, fáradt arca olyan volt, mint egy borbélylegényé. Én pedig már látom, hogy Széchenyi István gróf . . . ah, én sem látok semmit. Én vagyok a legszerencsétlenebb asszony a világon.

December 1.

Két hétig jártam a magnetizőrhez. Elmondtam a doktor-nak, hogy rettenetesen szenvedek, egy reménytelen szerelem miatt. A doktor biztatott, hogy két hét alatt felgyógyulok ebből a betegségből. Olyan ünnepélyes, főpapi és mágiikus fenséggel mondta ezt, hogy kezdtem bízni benne. Kifejtette, hogy az embereket a képzelt bűnöktől való félelem teszi boldogtalanná. — Hogyan él, grófnő a hitvestársával? — kérdezte baljóslatúan. — Sehogy, — feleltem én és elpirultam. — És mással? — Felháborodtam az ilyen gyanúsítás ellen. A magnetiseur meglegedetten bólongatott. — Tudtam, hogy ez a baj. — Aztán elkezdte a gyógykezelést. Végigsímogatta homlokomat, merően a szemembe nézett és monoton hangon érthetetlen szavakat mormolt, hogy elaltasson. Éreztem, hogy nem tud, de kíváncsi voltam, mit akar velem. Úgy tettem tehát, mintha álomba merültem volna. A doktor vezényszavakat pattogott: tegyem a szívemre a kezem, álljak fel, induljak meg és menjek az ajtó felé. Megtettem. Majd azt kérdezte: kit lát a küszöbön grófnő? Ébren voltam, összes érzékeimnek birtokában, világos nappal volt, erősen lehunytam a szemem és Stepherlre gondoltam. Azt

hittem, hogy a magnetiseur elém akarja varázsolni s tudomra akarja adni, hogy nemsokára viszontlátom őt. Ez a naiv igyekezet annyira meghatott, hogy megsajnáltam és segíteni akartam neki. Hadd örüljön szegény; csak azt nem tudtam, hogy ilyenkor meg szoktak-e szólalni a médiumok. De nem sokáig törhettem a fejemet, mert lecsukott szememmel egyszerre csak látom, hogy valaki a szomszéd szoba ajtaját kinyitja és megáll a küszöbön. F fiatal férfi volt, katonaruhában, rendjelekkel, zöld dolmányban, fehér, szoros nadrágban, fényes lovaglól csizmában. Hirtelen homály terült a szobára, holott lecsukott szemem azelőtt teljes valóságban látta az ajtót — és alig tudtam kivenni a fiatal tiszt arcát. Csak sejtettem, hogy ez nem lehet más, mint Shepherl — igen, bizonyosan ő, ki is lehetne más? — majdnem felujjongtam örömben, mert nem tartottam lehetetlennek, hogy valóságos testi mivoltában megjelenik előttem és ki akartam mondani a nevét. — Nos, ki áll az ajtó küszöbén? — kérdezte erős, sürgető hangon a magnetiseur. És én . . . ah, még most is eláll a szívem dobogása . . . beszélni kezdtem, hallom a hangomat, amint idegenül, mélyről, tompán és szinte fuldokolva mondom: Alexandrovits Constantin Orloff gróf. — Egész testemben megremegtem. Hogyan került az ajkamra ez a név, mikor én azt akartam mondani: gróf Széchenyi István? Nem tudom, de akkor már világosan láttam, hogy csakugyan a kis Orloff gróf áll az ajtóban, szőke fűrtjeivel és világos szemével és imádatból sugárzó arccal néz rám. Erre felsíkkoltottam és kinyitottam a szemem. A magnetiseur hozzám ugrott és megragadta mind a két kezemet. — Csillapodjék, grófné — suttogta rémülten és leültetett. — Ön túlságosan kitűnő médium. — Haraggal és megbőtránkozva faképnél hagytam a doktort. Ezek a sarlatánok tehát azzal gyógyítják a reménytelen szerelemben vergődő asszonyokat, hogy egy másik férfiúval felizgatják, vagy ha arra már nincsen szükség, felszabadítják az érzékiségüket. És ezt nevezik ők, a gyalázatos kerítők, lélektani gyógykezelésnek.

December 4.

Kétségbeejt, hogy milyen hatással volt rám az az ostoba kaland a magnetizőrnél. Azóta minden pillanatban Stepherlre gondolok — vele foglalkozom, neki élek, minden idegszálam reszket az utánavaló sóvárgástól, mindig őt lesem, naponta húszszor egész biztosra veszem, hogy elem toppan, mosolyogva, vagy szomorúan, ragyogó szemmel vagy villámlo haraggal, igen, megérkezett, itt van, eljött érttem, karjai közé ragad és belesúgja a fülembe, hogy most elviszlek, jöjj, légy az enyém. A víziók egész sorazata jelenik meg előttem ébren, világos nappal, reggeltől késő éjjelig, amíg csak el nem alszom a kimerültségtől. Amikor pedig elaludtam, akkor megjelenik előttem Orloff gróf és a hatalmába kerít, undorodom magamtól. Ez tűrhetetlen. Ez olyan égbekiáltó szerencsétlenség, hogyha sokáig így tart, beleőrülök. Az olyan lélektani rablógyilkosokat pedig, mint a magnetizőr, fel kellene húzni az akasztófára.

December 6.

Ma meggyóntam és megáldoztam. Péter Hofbauer Kelemennek elmondtam az álmaimat is és ő azt kérdezte tőlem: Leányom, szokott maga napközben arra gondolni, aki álmaiban oly fertelmes módon üldözi? — Hirtelenében azt akartam mondani, hogy soha! De aztán eszembe jutott, hogy amikor nappal eszembe jut, hogy mennyit vétkezem álmaimban Stepherl és önmagam ellen, önkéntelenül felteszem a kérdést: És miért éppen Orloff gróffal? Ilyenkor természetesen megfordul a fejemben a kis gróf, de irtózáttal fojtom el magamban a vele kapcsolatos gondolatokat. Tehát mégis gondolok rá ilyenformán. A szentéletű, öreg szerzetes megnyugtattott, hogy ez nem bűn, erről nem tehetek s ha erősen kérem az Istent, hogy szabadítson meg a gonosztól, akkor többé nem is fog kísértésbe vinni.

December 7.

Ma éjjel nem álmodtam semmit.

December 15.

A gyónás óta egyszer sem álmodtam Orloff grófról. Azt hiszem, arról álmodunk, ami néha-néha átvillan agyunkon, de nyomban erőszakosan elnyomjuk ezeket a gondolatokat. Abban a pillanatban, mikor nyíltan merünk beszélni róla és félelem és titkolódzás nélkül leleplezzük, megszűnik a kísértet hatalma fölöttünk. Most jut eszembe, hogy a gyónással kapcsolatban erről már Stepherl is beszélt nekem. Talán az is jó, hogy naplót írok s abban leplezetlenül bevallom minden gyengeségemet.

December 20.

Tegnap Zsófi sógornőm megmutatta Stepherl levelét, amelyet Scio szigetéről küldött el a múlt hónap végén. Bámulatos, hogy Stepherl milyen gyorsan halad a klasszikus kultúra ismeretében s mily szélesre tágul egész szellemi perspektívája. Az ember el sem tudja képzelni, hogy egy fiatal lovastiszt, — aki filozófiai iskolát vagy egyetemet csak kívülről látott, aki egész életét katonák, lovak, korhely cimborák és léha nagyvilági dámák között töltötte — két-három rövid esztendő alatt az egyetemes műveltség ilyen magaslatára emelkedjék. Majdnem sírva fakadtam, amikor a levelet elolvastam. Most már nemcsak szeretlek, de le is borulok előtted, én, a te hűséges, alázatos kis cselédké, Stepherl.

1819 január 1.

Andorkának szép karácsonya volt. Amikor az új játékok között megtalálta Stepherl ajándékát, egy szakasz tetőtől-talpig előírásosan felszerelt Merveldt-huszárt pompás harci paripákon, rettentő bajusszal, karddal, csáköval, sankantyúval, az arasznyi magas miniatűr lovasszobrocskák láttára — a lovak igazi lószőrből, az egyenruhák igazi posztóból, prém-ből, aranyhimzésből, a fegyverek valódi kis remekművek — elállt Andorka lélegzete a boldogságtól. Hozzám fu-

tott, nyakamba ugrott és fejcskáját az arcomhoz nyomta. Akkor pedig, amikor kibontották a kapitányi uniformist, amely, Andorka termetére szabva, kicsiben tökéletes mása volt Stepherl egyenruhájának, egyszerűen nem bírta el a boldogságot és sírva fakadt. Alig tudtuk lecsendesíteni. — Miért sírsz fiucskám? — kérdezte tőle a nagymama, pedig neki magának is könnyben uszott az arca.

— Azért, mert nem mutathatom meg Stifa bácsinak, — szepegte Andorka s akkor már mind a hárman sírtunk.

Éjjel oda hívott az ágyacskájához és beszélgettünk. — Hol van Stifa bácsi? Miért nem jött el ide karácsonyra? Mami nem szereti Stifa bácsit? — Miért kérdezed? — Mert mami után őt szeretem legjobban ezen a kerek világon. — Mintha szíven ütöttek volna. — És apát? — kérdezem rendretusítólag. Andorka arca elkomolyodott. — Őt is. de azért... elhallgatott és a szájacskája sírásra ferdült. — Mit akarsz mondani? — Azt akartam mondani, hogy én, ha nagy leszek, jobb szeretnék olyan lenni, mint Stifa bácsi. Mamily, azt akarom, hogy te is szeresd Stifa bácsit. — Hiszen szeretem. — De nem elég nagyon. — Ki kellett mennem a gyerekszobából.

Január 5.

Az öreg Ferenc grófnak szívbaja van és a lábain már jelentkezik a vízkór. Most már nem is bízok az orvosban. Hetenként kétszer a saját kocsiján ebédre hozatja magához Hofbauer Kelemen atyát, akit egy alkalommal én is láttam nála. Valóságos élő szent. Nem olyan szónokias és egzaltált, mint például Werner Zakariás; nincs benne semmi a próféták és predikátorok dühöngő életgyűlöletéből és félelmetes rajongásából. Egyszerű, vidám, jókedvű öreg bölcs; nem keresi, de nem is veti meg az élet szelid és tiszta örömeit. Mellette az ember maga is megbékül és felszabadul. Milyen öröm lehet ez a problémátlanság, milyen erő ez a szédületes hit! Én, sajnos, tele vagyok problémával és kételkedéssel, de elképzelem, hogy az ilyen vallásos ember már a földön üdvözülni. Neki a halál nem vége, hanem kezdete valaminek.

Csak küszöb, amelyen nyugodtan és mosolyogva átlép és kapu, amely tárva-nyitva várja s ő minden megrendülés nélkül bemegy rajta az örökkévalóságba.

Az öreg Ferenc gróf, sajnos, nem ilyen egyszerű lélek. Ő néha ijesztően szenved a túlvilági élet titkainak fürkészésében. Ez még a régi skeptikus felvilágosodottságának maradványa. Azelőtt Voltaire, most Hofbauer Kelemen, nehéz az átmenet és fárasztó az út egyiktől a másikig. Azt hiszem, Montaigne nyugodtabban nézett a nagy ismeretlen szemébe. Egyszóval: az öreg gróf fél a haláltól.

Január 10.

Tegnap bál volt Zichy Molly grófnénál. Az estélyen Waldstein János gróf érdekes dolgokat mesélt Brunswick Teréz császári és királyi alapítványi hölgyről. A gróf nemrég meglátogatta Beethovent, a zeneszerzőt és úgy lépett be a szobájába, hogy a szegény süket ember észre sem vette. Beethoven egy arcképet csókolgatott és egész hangosan eszélt: Milyen szép vagy, milyen tökéletes, hasonlatos az arkangyalokhoz. Waldstein tapintatosan visszahúzódott és csak később állott be hozzá, mikor a mester már megnyugodott és a zongoránál ült. — Öreg barátom, az ön arcán ma nincsen semmi diabolikus vonás — szólt hozzá Waldstein gróf és Beethoven így felelt: — Mert ma együtt voltam az én jó angyalommal. — Aztán magához beszélt: — Szegény Beethoven, a te számodra már nincs boldogság a világon. — Waldstein szerint az arckép Brunswick Teréz grófnőt ábrázolta, aki teljesen visszavonulva él most Budapesten. De csak plátói viszony volt köztük.

Stepherl nem vitte magával az én arcképemet.

Szegény Karolina, a te számodra sincs már boldogság a világon.

Január 16.

Tegnap nagy társaság volt nálam. Pál mindenáron azt

akarja, hogy olykor-olykor összegyűjtsük magunk köré a bécsi arisztokráciát. „A család fényének emelésére.” Ezt a frázist az öreg Ferenc gróftól tanulták a Széchenyiek. (Az öreg gróf állapota egyre aggasztóbb lesz.) Azt hiszem, vajmi rosszul töltöttem be a háziasszonyi tisztet, de nem tehetek róla. Testileg-lelkileg beteg vagyok; félek, hogy mire Stephér hazajön, helyettem egy nyomorult öreg asszonyt talál. Ez az Isten büntetése, amiért nem tudok cselekedni. Pedig eleinte hogy reméltem, hogy erős és vakmerő leszek. Eh, erre nem is jó gondolni.

Különösen írtódom az asszonyoktól és a hivatásos seductoroktól. Undorodom az olyan férfiaktól, akiknek mindig a szerelem és az ágy van az eszükben. Ha az ember szerelmes, minden más ember szerelmét ocsmány paródiának látja. Tegnap is szívesebben tartózkodtam abban a szobában, amelyben az (aránylag) okosabb és komolyabb férfiak politikáról beszélgettek. A monarchiáról, a magyarokról, s a mágnásokról volt szó. Valaki azt mondta, hogy az erdélyi mágnások először is románok, másodsor nem is arisztokraták, hanem grófosított és bárósított kurtanemesek, harmadszor rebelisek. Windschgraetz szerint (utálatos hangja van) meg kellene szüntetni Magyarország önállóságát; Károlyi György gróf (szép fiú, de büszke és bátor) szerint a dinasztia a magyarok hűségének köszönhető fennállását (nem tudom, mennyi ebben az igazság, de rettenetesen lehurrogták). Zichy Ferdinánd elmesélte, hogy a napoleoni háborúk alatt Stadionnak és Genznek Metternich famulusának is az volt a véleménye, hogy a birodalom székhelyét Budára kellene áttenni, mert ott a császár nagyobb biztonságban van, mint Bécsben — De ők úgy gondolták — vágott közbe az öreg Zichy gróf — hogy abban az esetben Magyarország is beleolvasszassék az örökös koronatartományokba és testestől; lelkestől németté légyen. Ekkor legnagyobb csodálkozásomra közbeszólt sógornőm, Zsófi grófnő és kipirult arccal tiltakozott az ilyen politika ellen. Zsófinak sok minden szabad Bécsben, mert ő a helyes kis magyar menyecske, szoknyás kuruc huszárkadett (mint Ferdinánd főherceg mondta)

pirosposzsgás kis búzavirág (Werner Zakariás), a legszebb parasztemyecske a Lajtán túl (Metternich) és egy kicsit butácska liba (Christiane hercegnő, aki azért nem szereti Zsófit, mert nem tud rá semmi rosszat s e miatt nem tudja semmivel sem vádolni az utolsó ítéleten, ahol tudvalevőleg ő lesz a legfőbb főügyész). Hát Zsófi fel pattant s azt mondta, hogy a magyarok sohasem mondanak le az alkotmányról (ez a legfurcsább magyar rögeszme), mert a magyarok imádják a hazájukat. Windischgraetz megjegyezte, hogy az alkotmánynak semmi köze sincs a hazaszeretethez (csak tudnám, hogy mi az az alkotmány!) s különben is minden attól függ, mit nevez az ember hazájának: a birodalmat-e, vagy pedig a Lajtán túl levő részeket. Erre Capo d'Istria, aki most a legdivatosabb ember Bécsben, azt fejtegette, hogy igazán magasrendű ember hazája egész Európa; az alkotmány az összes népek szabadsága, világközösség, tiszta humanizmus, az egész emberiség üdve. Erre Zsófi még inkább tűzbe jött, de kisé félt, hogy a macedon-balkáni-orosz államférfiú ékeszólásával nem tud vesélyezni, tehát befutott Ferenc gróf szobájába s néhány levelet hozott ki onnan, Shepherl leveleit, amelyeket keleti útvjáról küldött. Egy kis csoportot maga körül ültetett s miközben a leveleket válogatta, aranyosan pörlekedő hangján vitakozott:

— A magyar mágnás itt Bécsben természetesen lépen olyan, mint a többi ezer osztrák arisztokrata . . . az öcsém olyan osztrák kapitány, a többi ezer osztrák Hauptmann és Rittmeister . . . azt csak nem mondhatja, kedves Windischgraetz, hogy Shepherl valami veszekedett kuruc vagy rebelis? . . . no, magának senki sem elég aulikus. . . . nem igaz, kedves Lichtenstein? — hát igen, a magyar is jó híve a császárnak . . . de mégis . . . no, itt van például . . . Görögországból . . . megvan! . . . Shepherl ezt írja:

Még azt sem tudnám megmagyarázni, hogy mi a szerelem; pedig amit egy asszony iránt érzünk, semmi ahhoz képest, hogy mit érez az ember egy szent föld s annak népe iránt. Csak azt tudom, hogy ott a levegő jobb, a fa és a mező szebb s minden olyan kedves és drága nekünk. Mindig csak

oda vágyunk s nem találjuk helyünket máshol. Ha idegen földön él utól a halál, könnyebben válunk meg az élettől, mihelyt egy jóbarát megigéri, hogy csontjainkat a hazába visszaviszi. Drága hazám, ha életemben nem csókolhatom meg többé poros földedet, s ha örökre adósodnak kell maradnom, legalább utolsó lehelletemet fogadd szívesen. Szeretlek és szeretlek minden hibáddal együtt.

Az édes kis Zsófiának nem volt sikere a felolvasással. Kinevették. — Stepheerl mindig hóbortos volt. — Szentimentális és pathetikus. Azelőtt alsószoknya, most könyvszaga van. — Windischgraetz halkán mormolta: Szeretném tudni, melyik az a szent föld? . . . — Akarja tudni? — csattant fel Zsófia diadalmosan. — Itt van nil! — és olvasni kezdte:

— Nekem kétségtelenül a legősibb hún fajtából kell származnom, mert a svájci havasok legszebb vidékein, vagy Olaszország leggazdagabb völgyeiben sem tudtam soha úgy átmelegülni s lelkesülni, mint hazám kopár pusztáin. Bennem épen nincs meg a hegyilakók amaz erénye, amelyet többé-kevésbé mindig csak az önvédelem jellemez, s amely támadólag legfeljebb bosszúvágyból szokott fellépni. Bennem — már hogy rossz vagy jó tulajdon-e ez, nem vitatom — de bennem inkább valami szenvedélyes hajlandóság van a szétáradó, dúló hadjáratokra. Attila lovas vitézeinek bármelyike, akikkel ő annyi országot elpusztított, nézetem szerint, — nem tekintve kultúrára s észszerűsége — a legboldogabb, legirigylendőbb ember lehetett. Chateaubriand nem győzött csodálkozni egy arab felett, aki benső meggyőződése egész hevével azt vallá, hogy soha vidámabb és boldogabb nem volt, mint amikor a homoksivatag közepén egyes-egyedül tevé hátán ügetett.

Windischgraetz tenorja felcsattant.

— Ez rebellis fajzat. A fiatal Széchenyi Rákóczit akarja majmolni!

Őszintén szólva, valamennyien meghökkentünk. Nem tudom, Zsófiika a maga kuruc fellobbanásában jó szolgálatot tett-e Stepheerlnek? Félek, így sohasem lesz őrnagy. Azaz, hogy nem félek. Minél rosszabb, annál jobb. Azt akarom,

hogy az egész világból csak én maradjak meg neki. Nem akarom, hogy a hazáját jobban szeresse, mint engem.
Csak az a baj, hogy nagyon fáradt vagyok.

Február 5.

Metternich hercegnél bál. János főherceg megszólított. — Mikor jön haza a kedves férje, grófné? — kérdezte és mélyen belenézett a ruhám kivágásába. Elcsodálkoztam. — Az uram itthon van, Fenség. — Ah, hát már megjött Konstantinápolyból? — mondta kedvetlenül. (Nagy siker; Christiane hercegasszony; utolsó ítélet; jaj!) Megmagyaráztam a főhercegnek, hogy az én uramat Pálnak hívják, a huszárkapitány, aki most Keleten jár, István sógorom. A főherceg ezt nem tudta megérteni. — Lehetetlen, — kiáltott fel és mintha megsértődött volna.

Csakugyan lehetetlen, hogy én Pál felesége vagyok. Itt valami szörnyű tévedés van.

Február 22.

Nagyon beteg vagyok. Nem tudom, mi lehet a bajom. Végtagjaim néha egészen elzsibbadnak, majdnem mindig vadul kalapál a szívem és gyakran halálos verejték ül ki a homlokomra. Eleinte csak azt éreztem, hogy a jobb kezem kis ujjának hegye zsibbadt. A zsibbadás aztán áttért a gyűrűs ujjamra is, majd ugyanazt éreztem a bal kezem tenyerén. A doktor szerint ez idegesség. Nem hiszek neki. Néha szívsurást érzek s azzal kapcsolatban hol az egyik, hol a másik pulzusom, néha mind a kettő táján érzek valami furcsa zsibbadtságot és feszültséget. A legborzasztóbb azonban, amikor az agyamon szalad végig az a furcsa zsibbadtsági hullám, amire be kell csuknom a szememet ijedtemben. Eddig azt hittem, hogy nem félek a haláltól, hiszen már úgy sem érdemes élnem. De a szédülések, zsibbadtságok s a szívdobogás közben leküzdhetetlen halálfélelmek vesznek rajtam erőt. Mi lesz Andorkából, ha én itt hagyom. Nem,

nem, nem akarok meghalni addig, amíg vissza nem jön Stepherl és meg nem ígéri, hogy Pál mellett Andorkának második apja lesz . . . sírni tudnék, ha arra gondolok, hogy búcsúzás nélkül hirtelen kell itthagynom Andort és Stepherlt. Most mindennap elmondom azt az imádságot, amelyre még a dajkám tanított: Jó Istenem, ments meg engem tüztől, víztől, hirtelen haláltól . . . Stepherl siess vissza, Andorka mindennap felöltözik gyönyörű huszárruhájába, mert olyan akar lenni, mint a Stifa bácsi.

Január 25.

Az öreg Ferenc gróf is nagyon rosszul volt tegnapi. Oda hívták betegágyához Kelemen atyát, aki ellátta őt a haldoklók szentségével. Erre a gróf jobban lett, ma már fel is kelt az ágyból és boldogan mondta, hogy ezt a szentéletű szerzetes imádságának köszönheti. Vajjon van-e olyan imádság, amely rajtam is segíteni tudna?

Február 4.

Stepherl Athénben van. Mennyire irigylenem őt ezért. Rá fogom beszélni Stepherlt, hogyha haza jön, adja ki külön könyvben útleírásait, amelyek nézetem szerint felül fogják múlni Gell, Holland, Clarke vagy Bartholdi könyveit. Óh, én drága Odysseusom, jöjj minél előbb haza, hűségesen vár a te Penelopéd, de ha nem sietsz, meghasad a szívem a vágytól és a türelmetlenségtől.

Február 9.

Azt írja, hogy erős honvágya van. Szégyenli, hogy anyai országot bejárt, de hazáját alig ismeri. Ha visszatér, beutazza a császár egész birodalmát. „Életemet hazámnak akarom szentelni, mert az én honfitársaim az egyetlenek, akik ellenállás nélkül engedték magukat szabadságuktól és boldogságuktól megfosztani.” Furcsa szavak. Stepherl csakugyan rebbellis dolgokat forgat a fejében? Ez kétszeresen katasztrófa volna. Először a császár miatt, másodszer . . . Ki merjem-

mondani . . . Ha ilyen sokfelé árad az érdeklődése, ha alkotmányról, nemzetnevelésről és mit tudom én, miről ábrándozik, akkor számomra alig marad hely az ő lelkében. Kétségbeejt, hogy ő olyan jövőre kezd berendezkedni, amelyben én nem foglalhatok el semmiféle helyet. Most jut az eszembe: miért nem vitt magával Törökországba?

Február 14.

Stepherl néhány nagy láda ajándékot küldött a családnak. Török erszények és tárcák, jeruzsálemi balzsam, rózsaoaj, shawl, berber köpeny, szőnyegek, harisnyák, csészék voltak a ládában. Nekem egy márványdarabot küldött Achilles sírjáról, Pálnak csibukot, nargilét, dohányt és egy gyönyörű angol nyeret. Összeszorult a szívem, amikor az egyik ládán ezt a felírást olvastam: „Cenki háztartásom számára.” A ládában catanai és marsalai borok voltak. Hát tervei vannak a cenki kastéllyal! Önálló háztartás! Miért? Csak nem akar valakit oda beültetni? Lütsov gróf, aki visszajött Bécsbe, azt híreszteli, hogy útközben egy gazdag angol hölgynek udvarolt Stepherl. Vagy talán Kaunitz Eleonora grófnőről volt szó, akivel útja elején találkozott? Ha ez igaz, akkor öngyilkos leszek.

Február 26.

Vége a bécsi szezonnak. Holnap megyünk Apáthiba. Cseberből vederbe. Stepherltől hallottam, hogy két dolog van a világon, amit ép elmével nem lehet elviselni: az egyik, ha az ember sohasincs egyedül, a másik, ha mindig egyedül van. Bécs és Apáthi. Félek a megőrüléstől.

(Szégyenlem feljegyezni, de . . . A buta kis Orloff herceg, aki egész bécsi tartózkodásom alatt ostromolt, tegnap mellbelötte magát. Kutyabaja sincs. Olyan óvatos volt a fickó, hogy csak a bőrét húzta fel a szíve felett s azt lötte keresztül. De elérte a célját: 1. most a legérdekesebb kamasz Bécsben, 2. engem sikerült kompromittálni, 3. Lubnovszky hercegnő elájult a megbotránkozástól. Úgy látszik, hogy Pálnak azért sürgős az utazás.)

Apáthi, március 10.

Amíg én itt az apáthi kastély börtönében számlálom az unalom napjait, Stepherl, mint egy mesebeli herceg járja a tengert, amelyen Odysseus hajója imbolygott s a hegyeket, amelyek ormain a mithológiai istenek laktak. A görögök il principe d'Ungheria néven emlegetik s angol ladyk, meg szép messinai lányok édesítik meg utazása fáradalmait. Milyen igazságtalanság! Ha ő feküdnek betegesen Cenken, vagy Apáthiban, én nem tudnék gyönyörködni a homerosi ég szépségében, még Andorka szép kék szemének ragyogásában sem, amely pedig fényesebb és drágább nekem, mint az egész csillagos ég, a nap és az egész világegyetem. De hát én csak egy ostoba, romlott és szerelmes asszony vagyok.

Március 15.

Bocsáss meg, hogy szemrehányást tettem neked, drága barátom. Megkaptam a leveledet, amelyet titokban Zsófia közvetített. Köszönöm, hogy gondolsz rám, de kimondhatatlanul sajnállak, hogy annyit szenvedsz értem. Miért furdal a lelkiismeret? Miért írod, hogy tönkretetted az életemet? Mindent, ami történt, én legalább annyira akartam, mint te. Mindennek én vagyok az oka! Stepherl, úgy szeretném a válladra hajtani a fejem és a füledbe súgni: Sok mindent megbántam, amit cselekedtem, te mindenért kárpótol, ha te szeretsz engem.

Március 28.

Stepherltől megint levelet kaptam. (Majdnem elájultam a boldogságtól.) Azt írja, hogy az év vége felé jön haza. (Kétségbeejtő.) Nagy tervei vannak (Elállott a szívem dobogása), az életét új alapokra akarja lefektetni. (Istenem, hányadszor!) Elkészítette munkaprogramját. E szerint: 1. Görögországi uti jegyzeteit összeszedni és rendezni.

2. Annak a kérdésnek kidolgozása; mennyire egyeztethető össze az életrealitás a lélek tökéletességével. 3. Egy értekezés a lótenyésztésről. 4. Értekezés a portyázó hadjáratról s az előrsi szolgálatról. 5. Általános reform Ausztriában. 6. Nemzeti nevelés terve. 7. Befejezni regényét. 8. Lefordítani Childe Haroldot. Ezenfelül Homérról szándékozik olvasni s Magyarország történelmét s jogrendszerét akarja behatóan tanulmányozni.

Miért írja épen nekem ezt a badarságot? És én hol vagyok? Talán Magyarország jogrendszerében?

Most már kezdem gyűlölni azt a Magyarországot. Stepherlnek ez valóságos rögeszméjévé válik.

Április 3.

Néhány hétre feljöttem Bécsbe. A Lichnovszky-ház gyászol, mert Rasumovszky herceg és felesége elutaztak Oroszországba. Borzasztó is lehet, hogy ha valakinek haza kell utazni a hazájába. Én olyan szívesen mennék Írországba. De most jut eszembe, hogy nekem amióta gróf Széchenyiné vagyok, nem Írland, hanem Ausztria a hazám. Vagyis inkább Magyarország! Írland, Ausztria, Magyarország — ebbe egészen belezavarodom. Ha szívemre hallgatok, az én hazám: a Stepherl szíve; de az ő szívében úgy felbugygyant a nostalgia Magyarország iránt, hogy ez az érzés minden mást kipusztít belőle. Jaj, nekem, a végén lesz három hazám és egyetlen otthonom sem lesz.

Április 15.

Holdfogyatkozás. Sorvadok. Rémeket látok.

Április 19.

Reggel nem találom azt a kis gyűrűt, amelyet Párisba való bevonulásának emlékére küldött 1814-ben. Egész nap kerestem. Elvesztett. Elhatároztam, hogy amíg meg nem találom, egyetlen sort sem írok a naplómbe.

Április 20.

Egész nap egyebet sem teszek, mint Stepherl gyűrűjét síratom. Éjjel nem tudtam aludni; nagy fájdalmaim és halálfélelmeim voltak és altató porok segítségével csak hajnalban tudtam nagynehezen elszenderedni; reggel kilenc órakor még ágyban voltam; hirtelen erős csattanásra riadtam fel, mintha egy súlyos lapos test nagy löccsanással zuhant volna az udvarunkon levő víztócsába. Abban a pillanatban ablakom előtt egy emberi test felpattant a pocsolyából, aztán megint lezuhant két, vagy három öl magasságból. Ez négyszer-ötször ismétlődött, úgy mintha egy gummilabdát földhöz vágna és az ruganyosságánál fogva többször egymásután visszaugrik, de mindig fáradtabban, míg végre, gyenge rezgés után, ott marad a földön. Borzalmas volt az az ember, amint kezét, lábát kinyújtva földre zuhant és viszszapattant, nagyot nyekkent és felordított a fájdalomtól; míg végre véresen elterült a habzó pocsolyában. Ezt láttam és egész testemben reszketve, a paplan alá bújtam.

Pinkafő, május 3.

Megfogadtam, hogy nem írok naplót, de ma úgy megrázott valami, hogy nem hagy nyugton, amíg le nem írom. Pinkafőn vagyunk Fanny sógornőmmel. Fanny levelet kapott Eudex festőművésztől az Aetna mellett levő Cataniából. Stepherl április 19-én reggel korán gyönt és áldozott. A gyógyás nagyon megrendíthette, mert közölte utitársával, hogy felzaklatott idegeit le akarja csillapítani s e célból a tengerben — amely erősen hullámozott — próbára teszi uszási tudományát és lélekjelenlétét. Olasz vezetője mindenáron le akarta beszélni erről a vakmerő vállalkozásról, mert a hullámok vad erővel hánykolódtak s ilyenkor még a parton sem biztos az ember élete. Stepherl, aki — saját szavai szerint nem tud hegyet látni anélkül, hogy azt meg ne mossa és vizet, hogy abba bele ne vesse magát — most a figyelmeztetés hatása alatt, az erős hullámozás láttára kissé megtorpant, de tüstént elszégyelte magát és beugrott a vízbe.

Vezetője és Zimmermann nevű szolgája a kihűlt lávából képződött partról figyelték, hogy mi történik vele. Az ugrás gyönyörűen sikerült és Stepheerl mosolyogva bukkant fel a vízből; ebben a pillanatban azonban egy hömpölygő hullám derékon kapta és oly erővel vágta a parthoz, hogy elvesztette eszméletét. A hullámverés olyan rettenetes volt, hogy a parton álló vezetőt és Zimmermann-t is elkapta és a tengerbe sodorta; a szerencsétlen emberek, akik ruhástól kerültek a tengerárba, nem tudtak úszni. Az elalélt Stepheerl élete fölött csak az Isten irgalma örködött; kétségbeesetten vergődő kísérői a maguk életét is veszve látták s a közelben sehol egy bárka, sehol egy emberi lény. Úgy látszott, hogy nincs menekülés. Stepheerl azonban hamarosan felocsúdott az ájulásból, összeszedte minden erejét és halálós elszántsággal elkezdett úszni, hogy kijusson a szabad tengerre. A kísérletet ötször-hatször megismételte, de a hullámok mindannyiszor visszasodorták és nekicsapták a kikötőnek. A halállal való birkózás percekig tartott és Stepheerl-nek, hogy be ne verje fejét a parton levő láva-tömbökbe, két kezét előre kellett nyújtania. Letört minden körme. Feje, keze csupa vér, izmai már kezdték felmondani az engedelmességet s szegény drága Stepheerl mindig visszasodródott a tajtékozó habokba. Végre nagynehezen meg tudott kapaszkodni egy szikla csücskébe és kimászott a partra.

Az én reggeli vízióm! Még most is borzadva látom azt az embert, aki mint egy gumilabda fel-felugrott s azután megint visszazuhant ablakom alatt a pocsoltyába. Nem tudom, Stepheerl-t, vagy inkább magamat láttam-e abban a véres emberroncsban. Én is épp úgy lehettem volna. Az életem évek óta nem áll másból, mint visszazuhanásból a pocsoltyába.

A szerencsétlenség április 19-én történt. Azon a napon, amelyen Stepheerl gyűrűjét elvesztettem. Reszketek, hogy a hullámveréssel való küzködés alatt az én gyűrűm is lesodródott, amelyet még nápolyi utazásom előtt ujjára húztam. Ha ugyan már régen el nem dobtam.

Május 5.

Stepherltől levél jött és abban ő is megemlíti a cataniai balesetet. Azt írja, hogy a gyónás és áldozás alatt rám gondolt és szörnyű lelkiismeretfurdalások gyötörték amiatt, ami köztünk történt. „Tönkre tettem egy lelket, elraboltam tőle a gyerekét, de megfogadtam, hogy egész életemben vezékelni fogok. Magam számára lemondok a családi boldogságról. Járom a világot, hogy tapasztalatokat gyűjtsek, amelyek alapján igazi emberré nevelem az ő fiát, aki naiv gyermeki vágygal olyan akar lenni, mint én. A jó Isten mentse meg őt attól, hogy ez a szándéka valóra váljék. (Ha Stepherl tudná, hogy egyszerre milyen boldogságot és boldogtalanságot okozott nekem ezzel a levéllel.)

Bécs, május 10.

Selina azt mondja, hogy szerencsétlenné teszem az egész családot. Azt hittem, hogy Stepherlre céloz, de kiderült, hogy Orloff grófról van szó. — Az egész város beszél, hogy viszonyod van vele. — Hát te kitől hallottad! — kérdeztem Selinától. — Tante Christiane mondta. — Nevettem. Lichnovszky hercegnő, úgy látszik, halálra ítelt. Már nem is fáj. Csak az a baj, hogy Stepherl nincs Bécsben.

Május 14.

Tudtam, hogy Stepherl nem tartja ki az esztendő végéig. A jövő hónapban már Nápolyban lesz. Metternich herceg is oda készül. Ferenc császárt kíséri az új nápolyi királyhoz. Vele mennek Sir Thomas Lawrence, a festő, valamint Starhemberg herceg, Batthyány János gróf Windischgraetz Alfréd herceg, valamint Zsófia férje, Zichy Ferdinánd is. Az uram megkérdezte, hogy szeretném-e Nápolyt és Rómát látni? Azt feleltem nem: Pedig majd a szívem szakadt meg arra a gondolatra, hogy ott ővele találkozónék. Pál talán próbára akart tenni?

Május 20.

Stepherl már Palermóban van és május 18-án Nápolyban lesz. Tehát nem megyünk Nápolyba.

Június 1.

Stepherl útban van hazafelé. Nápolyban olyan nagy volt a sokadalom, hogy nem kapott kocsit és csak úgy tudott elindulni, hogy Metternichtől állami megbízatást kapott. Rábíztak vagy százezer tallért, hogy azt Nápolyból Rómába vigye. Stepherl pompás új négylovas hintaján éppen akkor hagyta el Nápolyt, amikor a császár valami katonai szemléről a városba érkezett. Feltűnt neki az elegáns kapitány és a pazar hintó. Megszólította és elismerését fejezte ki, hogy ezt a fontos szolgálatot elvállalta. Stepherlt, úgy látszik, a császár is olyan embernek tartja, akivel érdemes foglalkozni. Metternichnek talán mégis szöveget ütött a fejébe Esterházy Mária hercegnőnek az a megjegyzése, hogy veszedelmes dolog volna őt a politizáló és forradalmár magyarok karjaiba kergetni. Nem akarják, hogy egy új Rákóczi legyen belőle. Ha rajtam állana — lehet, hogy ezt az ereimben csörgedező ír vér örök ellenzékiése teszi — én inkább választanám egy Rákóczi Ferenc, mint egy Zichy Károly szerepét. (Erről jut eszembe, hogy az öreg Zichy miniszter fia, a vöröshajú Károly, akinek felesége Festetich Julia most három éve meghalt, megunta az özvegyiséget és újra házasodni készül. Azt beszélik, hogy már ki is választotta azt a boldogtalant, akit a boldogult beauté celeste utódjává tesz. A szép Seilern Crescenciáról van szó, aki azonban még olyan fiatal, hogy várni kell a házasságkötéssel. Meg kell adni, hogy Károly grófnak, amilyen csunya ember, éppen olyan jó ízlése van. Első felesége valóban égi szépség volt s a kis Crescencia is tüneményes nő lesz, ha kifejlődik.)

Egyébként Stepherlt nem féltem. Amióta a külföldet járja, szépen átalakult rebellis magyarrá, aki nem fél a császári sastól s fittyet hány a magas államférfiúi tekintélyeknek s az összes osztrák ostobaságok megszentelt hagyományainak. A család körében erről számos anekdóta kering. Így például amikor mostani útjában hat fáklyafény mellett megnézte a corgnalei csepkőbarlangot s meghallotta, hogy azt néhány nappal előbb Ferenc császár tiszteletére kétezer

szurokfáklya fényével világították ki, gúnyosan megjegyezte, hogy szerencsét kíván a császárnak és az országnak is, ha minden dologban annyival világosabban lát, mint „mi szerencsétlen lovaskapitányok”. Az osztrák konzulokról, vagy a gúny, vagy megvetés hangján ír. Az egyiket kiállhatatlan fecsegőnek, a másikat elviselhetetlenül ostobának tartja s hozzá teszi: erről rögtön kitaláltam, hogy osztrák. Málta szigetéről azt írja, hogy a bécsi külügyi kormány különös súlyt helyez arra, hogy külföldön lehetőleg minél neveségebb emberekkel képviseltesse magát.

Az ilyen ember nehezen fog karriert csinálni Metternich kormánya alatt. Őszintén megvallva, nem is ilyen jövőt számok én Stephernak. Nem adom őt oda sem a császárnak; sem Metternichnek, sem az osztrákoknak, sem a magyaroknak. Stephert az enyém.

Bécs, június 10.

Holnap megérkezik Bécsbe.

Holnapután Pállal Badenbe kell mennem.

VI.

Az öreg Széchenyi Ferenc gróf betegsége május végén annyira súlyos lett, hogy a család elkészült a katasztrófára. A beteg aggastyán válságos állapotáról legkisebb fiát Palermóban értesítették és ez volt az egyik oka, hogy június 11-én, lemondva a további utazgatás gyönyörűségeiről, már István gróf is apja betegágya mellett állott.

Mindenki ott volt. Pál gróf és Karolina is. A betegszobában egy irgalmas nővér, a Ferenc gróf által alapított Landstrasse-i kórház legügyesebb ápolónője, mint egy kis gyermeket, úgy hordta az öreg kegyelmes urat az ágyából, az áblak mellett álló karosszékbe, meg vissza, ahogy a fájdalomtól türelmetlenné és szeszélyessé vált beteg követelte. A szobában mindig félhomály derengett, mert az öregúr

szeme, amely már fiatal korában is sokszor gyulladt és rövidlátó volt, most már egyáltalán nem bírta el a napfényt. Felesége hol bekukkantott a szobába, hol lábujjhegyen kitípett. A grófnénak olyan nehéz volt a lélegzete, hogy minden tíz lépés kifulladásra és megállásra kényszerítette. De ha kifújta magát, megint csak felemelkedett, hogy valamit — maga sem tudta mit — tevékenykedjék, mintha azal segítené az ura állapotán.

Pál és Karolina Apátiba készülődtek és búcsúzni jöttek az öreg grófhöz. István gróf néhány órával előbb érkezett és Pálkat megérkezése óta most látta először. Pál és felesége megcsókolták Istvánt. Karolina egész testében reszketett a nagy várakozástól és félelemtől, hogy mi módon fog vele szemben István viselkedni.

István gróf az első pillanatban arra gondolt, hogy Karolina azalatt a két esztendő alatt (utoljára Urményben a lóversenyen látta) legalább tíz esztendőt megöregedett. Így sem mondta volna senki harmincnál többnek — a valóságban huszonötödik évét sem töltötte még be s még mindig a monarchia egyik legszebb asszonya volt. De egészen más, mint a bécsi kongresszus alatt. Az arca kissé megnyúlt és árnyékos lett, a szeme nem ragyogott olyan mélytűzű ibolyakékben, a haja nem volt oly pokolian sötét; a termete viszont, kissé meghízott és nehézkessé lett. Vagy csak az öltözeke volt hanyagabb és kevésbé ingerlő, mint akkor, abban az időben? . . . István kénytelen volt magának megvallani, hogy keleti útja alatt Karolina emléke kissé elmosódott a lelkében, nem számítva a lelkiismeretfurdalás és sötét képzelődés néhány rossz óráját, megbékélt rezignációval gondolt rá és inkább részvét és sajnálkozás, mint vágy és szerelmi izgalom kísérték a rá való emlékezéseket. Az utazás fáradalma, a temérdek új benyomás, a szabadban való egészséges élet, a temérdek új emberrel való megismerkedés és néhány röpke, útszéli kaland, egzotikus fanariota szépségek olcsó szerelme, lassanként elmosták azt az érzélgősséget, amellyel minden percét megrontotta négy

esztendőn át. Szíve tele volt most is gyengédséggel és lepszívesebben azt szeretne volna mondani: felejtjük el a multat és legyünk jóbarátok, édes Karolina. De Karolina kétségbeesett arcáról leolvasta, hogy ez volna a legrosszabb, amit mondhatna neki. Karolina szája meg-megvonaglott és egyszer-kétszer kinyílt, mintha mondani akart volna valamit, de aztán megint összecsucskódott, mintha elcsuklott volna.

Az egyik lélekben borzasztó vihar dúlt, a másikban szélcsend honolt. Az érem két oldalán, a két arcképnek azelőtt ugyanaz volt a kifejezése. Szétdúlt, sóvárgó, kétségbeesett; most az egyik arc vonásai kisimultak. Az egyik szívben kilenc hónapi távolság alatt évig lobogott a szerelem lángja, a másikban csak egy zsarátnok mutatta, hogy ott valamikor nagy tüzek égtek. A két ember ebben a találkozásban kölcsönösen idegennek találta a másikat. Már nem értették meg egymást. Az érem lapja kettévált és szétesett, a két arc egymásfelé fordulhatott és szemügyre vehette egymást; mind a két szem csodálkozó kifejezésre tágult; nem így képelték a viszontlátást.

Karolina azonban nem sokáig tudott hinni a saját szemének. A szerelem mindig, mindenben kételkedik, legfőképpen pedig két dologban: abban, hogy még szeretik és abban, hogy már nem. Ugyanabban az időben, ugyanabban a helyzetben, ezzel a két dologgal szemben mindig tájékozatlan. Azt éppen úgy nem tudja elképzelni, hogy eléggé szeretik, mint ahogy képtelen elhinni, hogy a másiknak már elég. Így volt Karolina is. Vigasztalta magát, hogy Stepherl csak Pál jelenléte, az öreg gróf betegágya, a viszontlátás tragikus körülményei miatt, nem meri elárulni érzelmeit. Még a beteg mellett sürgő-forgó apáca is jó volt arra, hogy neki tulajdonítsa Stepherl zavarát és közömbösségét.

A család tagjai ebben a nehéz órában nem is gondoltak Karolina és István gróf regényére. Mindenki az öreg gróf szavát leste. Sokáig mély és kínos csend feküdt meg a lelkeket. Csak az öreg grófné zihálása és halk zokogása, meg egy öreg oszlopos álló óra ketyegése neszelt ebbe a

némaságba. István gróf már találkozott az édesapjával. A vízontlátás öröme el is bágyasztotta a szenvedő aggasztánt. Most, hogy Pál és Karolina megcsókolták a kezét, kissé felélénkült és beszélgetni kezdett.

— Pál, nálad már innen-onnan el kezdik aratni a búzát. Milyen termésed lesz?

— Valamivel jobb a közepesnél — válaszolt Pál a maga rideg és száraz modorával, de a hangjában meghatottság rezgett.

— Félek, hogy már nem látlak többé.

Fanny és Zsófi grófnők sírvafakadtak, a férfiak vigasztalták. Az öreg gróf a fejét ingatta és legkisebbik fia felé fordult.

— Még szerencse, hogy te idejekorán haza érteztél.

István gróf szeméből is kicsordult egy könnycsepp. Nem tudott szólni. Az öreg gróf intett az ápolónőnek, aki megigazította párnáit s lábát, amely a karosszék előtt alacsony zsámolyon pihent, betakargatta fehér gyapjúkendőbe. Aztán azt kérte, hogy egy kevéssé húzza szét a függönyökét és nyissa ki az ablakokat.

— Szépen csicseregnek a fecskék — szólt halkán és kutatott a kertbe. — Istvánnal együtt jöttek délről. A fecskék mindig jóbarátaim voltak. Mindig hoztak valami jót a számmra.

István vigasztalni akarta.

— Most is meghozták az egészséget.

— Gondolod? — kérdezte mosolyogva a beteg.

— Biztosan tudom. Néhány hét múlva, ha papa is úgy akarja, lemegyünk Cenkre. Meg akarom mutatni az ujonnan épült szárnyat.

— Angolos? — kérdezte az öreg gróf és megint elmosolyodott. — Te nagyon is túlbecsülsz az angolokat.

— Hát kit becsüljek? — szólt István gróf, aki örült, hogy a betegnek kedve és ereje van egyébről is beszélni, mint a betegségéről és haláláról, — kit szeressek és becsüljek, ha nem az angolokat?

Az öreg gróf arca elkomolyodott és fájós szemét tágra nyitotta.

— A magyarokat, — válaszolta ünnepélyesen és oly erős hangon, mint ifjúkorában.

István gróf szíve hangosan vert. Az öreg Széchenyi Ferenc gróftól még sohasem látta ilyen csodálatosnak és magasztosnak. A család többi tagja boldog volt, hogy a beteget István gróf hazatérése ennyire beszédessé és érdeklődővé tette. Hálásan tekintettek hol Istvánra, hol az agastyánra. Karolina István arcát fürkészte, miközben a magáé kigyult és rajongóvá lett. Stepherl valósággal csodatevő ember. Az öreg gróf arca azonban lassan elkomorult és a hangja suttogóra vált. De tekintetét nem vette le István grófról. Csak neki beszélt.

— Félek, hogy sohasem jutok el Cenkre . . . Pedig szeretnék . . . Szeretnék látni . . . gazdaságodban . . . tisztjeid, jobbágyaid és cselédeid között . . . és . . . és . . . egy asszony oldalán, akivel egymást megérdemlítek . . .

István odahajolt és megcsókolta apja kezét.

— Az is eljön; apám.

— Kérem az Istent, hogy azt még megérhessem.

— Apám!

Az öreg grófné fulladozott a sírástól és hogy a beteget ne zavarja, lassan kilopózkodott a szobából. A család tagjai némán álltak a karosszék körül. Az ápolónő alázatosan megszólalt.

— Excellenc, kimélje magát. — Az öreg gróf azonban makacsul tovább foglalkozott ezzel a gondolattal.

— Azt még szeretném megérni . . . Stepherl, azt még nagyon szeretném . . . Stepherl, még az életemben . . .

— Mit óhajt, apám? — kérdezte István gróf meghiúsultan.

— Nősülj meg, Stepherl.

Karolina majdnem felsíkkoltott. Úgy érezte, hogy megint alatta a szoba padlója és ő tántorogni kezd, mint egy hajó fedélzetén a viharban. Belekapaszkodott egy szék támlájába és sötétben lobogó szemével István gróf ajkait leste. István pedig erőteljesen, ünnepélyesen — akár csak

előbb az édesapja s e pillanatban még a hangja is éppen úgy csengett — kimondta, amitől Karolina félt:

— Az ön akarata mindig szent volt előttem, apám. Megházasodom.

Karolina ebben a pillanatban visszanyerte minden nyugodtságát. A nagy fanatizációjú emberek eszelősen tudnak félni valami elképzelt veszedelemtől, de egyszerre megkeményednek és érzéketlenné válnak, ha a veszedelem bekövetkezett. Most már úgy érezte, hogy nincs mitől félnie. Az ítélet elangzott, vége a torturának. Szinte kellemes bizsergés futott át a testén. Vége. Nincs többé problémája. Eszébe jutott, hogy sokszor érezte: addig fog élni, amíg be nem bizonyosodik, hogy Stepherl nem szereti. Most bobizonyosodott.

*

Debrecen, 1820 november 5.

Tegnap este 11 órakor elvesztettem azt a kis gyűrűt, amelyet Karolinától kaptam ajándékba. Majd megőrültem a fájdalomtól. Amikor Karolina ezt a gyűrűt az ujjamra húzta, azt mondta:

— Ha egyszer valami oknál fogva már nem viseled ezt a kis aranykarikát, tudd meg, hogy én nem élek tovább.

Rolly sok ilyen sötét és misztikus jóslattal fenyegetett meg, amelyek közül némelyek beteljesültek, a legtöbbje azonban nem. Mégis valahányszor valami eszembe juttatta fenyegetéseit, az mindig napokra feldúlta lelkemet. Ha életem néhány pillanatára visszagondolok, nem hiszem, hogy az ember önszántából úgy tönkre tegye a boldogságát. Mi szegény emberek a Végtet rabszolgái vagyunk.

De hol lehet most Karolina?

Amióta nem láttam, ritkán hallok róla. Ha igen, folytonosan vándorol egyik helyről a másikra. Keresi az izgalmakat, de a legkisebb testi erőfeszítésre is képtelen. Lovagol, vadászik, táncol — mindezt csak néhány percre, aztán kimerül, magábaroskad. Ágynak esik és napokig nem mozdul a házából. Sokat jár Urményre, Hunyadi József gróf bir-

tokára, mert egy idő óta állandóan ott lakik Gabriella grófnő, — Dankau Zenobia — akibe néhány hónapig olyan eszeveszettül szerelmes voltam. — Igen, Gabriella is beteg, azt mondják, tüdősvadása van és napjai meg vannak számlálva. Vajjon ez a két asszony mit beszélhet rólam? Úgy érzem, hogy Karolina most is Urményben mulat.

November 8.

Egy tisztársamtól hallom, hogy Urményben nagy vadászatot rendez a fiatal Hunyadi gróf. A vadászatot részvesz Karolina is, aki már hónapok óta külön él férjétől, Páltól. Szegény Pál! A te boldogtalanságodnak is én vagyok az oka!

November 9.

Folytonos rémképeim vannak. Én is szeretnék résztvenni az urményi vadászatokon. De csak nemrég vonultam be az ezredemhez ide, Debrecenbe és parancsnokom hallani sem akar arról, hogy ismét szabadságra menjek. Azon tűnődöm, ne lépjek-e ki inkább a hadseregből.

Bevallom, Karolinát szeretném látni. Félek is ettől a találkozástól, de amióta a gyűrűt elvesztettem, nincs egyetlen nyugodt éjszakám. A fél életemet odaadnám, ha találkozhatnék vele és megkérhetném, adjon egy másikat az elveszett helyett. Karolina gyűrűje nélkül úgy járok-kelek ebben a világban, mint aki titkon embert ölt és azóta folytonosan bujkál az emberi és isteni igazságszolgáltatás elől. Még ma lovaslegényt küldök Karolinához, hogy megtudjak valamit egészségi állapotáról.

November 10.

Karolina meghalt! Mindenható, borzasztók a Te utaid, amelyeket az embereknek kijelöltél! Istenem, miért tetted ezt nekem? Miért adsz több fájdalmat, mint amennyit a test és lélek el tud viselni! Légy irgalmas boldogtalan és lesúlyedti fiadhoz és adj örök békét és nyugalmat neki, az én örökké imádott tiszta asszonyomnak.

Lichnovszky Ede értesített néhány rövid sorban Karolina haláláról. Szegény kis Rolly két napig vívódott a szörnyű kaszással. November másodikán agyvérzést kapott, két óra hosszat eszméletlen volt, aztán magához tért, de baloldalát már nem tudta megmozdítani. Másnap látszólag jobban lett, néhány szót szőtt is (az én nevemet suttogták ajkai!), aztán megint önkivületi állapotba esett és november negyedikén meghalt.

Most nem tudok többet írni. Bárcsak én is meg tudnék halni! Mit kell cselekednem? Főbe löjem magam vagy elmenjek szerzetesnek? Azt hiszem, ezekre sem lesz időm és erőm, mert máris úgy érzem, hogy az Isten elvette az eszemet. Megőrülök.

November 11.

Nem hiszem, hogy túlélem Karolina elvesztését.

Szentséges Isten, lesz-e még az életben egyetlen békés és nyugalmas óráim? Félek, hogy amíg a szívem ver, számomra nem lesz irgalom. El kell pusztulnom, semmivé kell lennem, semmit sem szabad éreznem és gondolkodnom. Valósággal irigylem Karolinát, ő már megtalálta a békét, kibékülést és megbocsájtást. Végem van, az ima megmered a lelkemben.

November 12.

Úgy érzem, hogy ezentúl senki sem lesz boldog, aki az én nevemet viseli. Az Isten hetediziglen büntet, nemcsak engem, hanem testvéreimet és azok utódjait is. És szerencsétlenséget áraszt rájuk, csapást csapás után mérve. Jobb lett volna, ha a világegyetem titkos, mély ölében maradunk volna valamennyien.

November 12.

Ma ismét levelet kaptam Lichnovszky Edétől. Többek között ezeket írja:

Alig küldöttem el a hírt Karolina haláláról, máris megint tollat kell ragadnom, hogy a borzasztó és váratlan csa-

pásról beszéljek veled. Nem mondok neked vigasztaló szavakat, mert férfi vagy. De ujjmutatást kell neked adnom jövő életedre. Az ő halála borzasztó volt; egyedül, idegen házban s amint nem ok nélkül sejtem, a vallás vigasztalása nélkül... Így szállt el a lelke és így jelenik meg most az örök bíró előtt, aki mindig Biránk marad akkor is, amikor a megbocsáj:ás kegyét gyakorolja. Hogy fájdalmadat, bánatod: elárulod-e az emberek előtt, vagy eltitkolod: mind-egy. Én tudom, hogy mit érzel, hogy mit kell érezned. Kell, hogy megszálljanak a fájdalom és a megbánás. Magadra eszmélsz? Shepherd, te nem vagy közönséges ember, ezért gondolj arra, hogy milyen intelmet kaptál! A tömeg nem érti meg az ilyen intéseket, de Neked kötelességed, hogy az Úr ilyen útmutatásait a javadra fordítsd. A megbánás sohasem késő, de nem szabad semmivel halogatni, mert a halál angyala most, most lebeg a te szegény fejed fölött. Isten legyen veled!

November 13.

Most jut eszembe, hogy a gyűrűt november negyedikén éjjel tizenegy órakor veszítettem el. Abban a pillanatban halt meg Karolina.

Ebbe beleőrülök.

GYURÁNYI LÁSZLÓ:

EGYHÁZI ZENE

A zene fölénk templomot emel.
Egy ária a roppant kupola,
hol átível az Isten mosolya
s egy halk futamban angyal énekel.

Kitárulnak a mennybéli kapuk,
örök fényesség tündököl reánk;
fehér jóságból szövö a ruhánk,
míg áhítatunk orgonája bűg...

Szemünk kitisztult mint az égbolt,
ajkunk rebegve szól: — Be szép volt!
hogy elszárnyalt a végső ária...

Egymásra nézünk meghatottan;
sohse szerettük egymást jobban,
s mellettünk áll az Isten Egy-Fia...

MODERN MAGYAR TRILÓGIA

Most jelent meg Tamási Áron Ábel-trilógiájának harmadik kötete: Ábel Amerikában. Az Ábel-trilógia így teljes s tagadhatatlan, hogy e három kötet az Ady utáni nemzedék első nagy műve. Az új írónemzedék: a világkép megújódása. S ez a megújódás a magyar próza fiatal csapatának még élő, ható s alkotó apák árnyékában kissé nehezen ment. Hiszen Móricz Zsigmond „Erdély”-e éppen a napokban jelent meg, Szabó Dezső is mintegy félesztendeje kezdett újabb áradásba. De Tamási trilógiája végérvényesen és megdöntöhetetlenül hirdeti az újat. Nemcsak az író vallomása, hanem az új nemzedéké is.

A magyar eposz s a magyar próza néphőse, s nemzeti hőse (I. Aranyt, Móriczot) mindig a történelemre szorult. A visszamerülés örök írói s emberi szükségyszerűsége a történelem útjain történt, hiányzott a hős, ki ilyen külső segítségek nélkül önmagában s egyszerű emberiségén keresztül is nagy sors, méltó emberi s írói izgalom és jelentős példa népe, faja számára. Az említett visszamerülés (Arany Toldija, Móricz Báthoryja, Bethlen Gábor) így inkább múltidézés volt, ősi rétegek fölszakítása, ragyogó művészi ábrázolás, régi századok fölbontott sűrű aszúja, de bizonyos mértékben kitérés a jelen elől. Főleg 1920-tól nagyon is éreztük a mai élhetés hősének a hiányát. Annyi mindennünk rendült meg és omlott össze ezidő óta, hogy igazán kérdéses lett: vajjon hol, milyen rétegben keressük őt s nem hiába keressük-e?

Az erdélyi irodalomban 1920 után néhány évvel a népi írók törtek elő. Első lélekzetüktől kezdve írásokkal, művekkel feleltek a feladott kérdésre. És sorukból egyre biztosabb erővel nyomult elő Tamási Áron, kinek kezdettől fogva az volt a hite, hogy nemcsak érdekes

és értékes anyagot lehet kibányászni a népiségből, hanem az új magyar hőst is, ki a mai napoknak lesz emberi szépsége és útmutató táblája. Ábel-trilógiája ennek a hitnek, ennek az ígéretnek beváltása.

Az első kötetben felvitte Ábelt a havasba, a természet iskolájába, de egyszersemind néhány alak segítségével teljesen odavetíti az „Időt”, azt az új emberi helyzetet, melybe az erdélyi, a szlovenszkói s a vajdasági magyarság került. Így Ábel a kettős életharc hőse lesz, a legnehezebb magyar s emberi feladatokkal bírkozik s a harc tart a második kötetben is, mikor sorsa a havas tiszta vidékéről az ország felé kanyarodik. A havas tiszta levegője után a város sűrű párolgásába vezeti Ábelt, de a regény itt is megőrzi a mese fölényes báját és szabad, üde hullámzását. S Ábel győz az élet szakadatlan harcaiban, mert foghyhatatlan belső mosoly táplálja. E mosoly, a humor derűje, a székely néplélek legmélyebb, legragyogóbb rétege: fölényes játék a világgal, az ész és a kedély örökös belső győzelme s kicsurranó, kilobogó belső fény, melyet szépítőnek s vigasztalónak érdemes rápazarolni az életre, az emberre és a világra.

Tamási írásművészete megküzdött e trilógia folyásában, a legnagyobb veszéllyel, az egyhangúsággal. A harmadik rész ismét új szín, új íz, új műremek. Itt az ősi székely életforma tör ki: a vándorló ösztön, út a nagyvilágba, a világ s az egész ember élményének felszívása, mert a nagy sorsra szabott kis törzs csakis így tudja belső egyensúlyát megteremteni. Az első lapokon ragyogó falúsi kép melegszik felénk, s azután jön a tenger, jön Amerika s az új világ színes, szép meditációkban csapódik le Ábelban. S emellett egy-egy alakban elkísérik, vagy szembé találkoznak vele a magyarság nagy sorskérdései, az ütések és símogatások, melyek az élet mai útján reánk hullanak. Ábel színültig megtelik élettel s most már megoldásnak kell jönnie, a világképnek értelemmé, ígévé kell csúcsosodnia.

Ábel egy szép napon visszafelé fordítja szekere rúdját s csak a falújában köt ki, ott is csak apró időre. Azután újra a havas felé kapaszkodik, mert hiszen végre is más sem marad számunkra, mint a föld s a természet, a fűvek és a csillagok. A trilógia valóban befejeztetett, a nagy nyugalom, a nagy megoldás távához tért. Tamási pedig nemcsak a maga művészetéről s nemcsak népének belső alkatáról mondott vallomást. Hanem tiszta, érett ígével megjelölte az új nemzedék útját is.

ELMÚLT ÉVEK MUZSIKÁJA.

Épp az ellentéte Tamási könyvének Hunyady Sándor „Téli sport”-ja, mely a legjobb értelemben vett könnyed csevegés. Különösen a „Családi album” az, a kötet terjedelmesebb fele, melyben fiatal éveit rajzolja meg, de nem a mai önéletrajz-kór epéjével és megalomániájával, hanem mély emberi őszinteséggel kevert csevegő bájjal, az író örökítő vésőjét váltogatva az újságíró könyved, fürgé tollával. A XIX. század végének s a XX. század elejének bohémévei ezek, Bródy Sándor pazarolja nem közönséges tehetségét, Krúdy Gyula utazik Késmárk fele, felelőtlen, vidám kóborlás az élet s az emberek tele vannak válságokat egykötőre felszívó s vidáman, felelőtlenül kószáló egészséggel.

Mintegy címkéje a kornak a kártya s melegágya a Margitsziget, a boldog, békés, pihenő karokkal ölelő sziget, forog a kerék föl s le, de sohase bír megakadni, mígnem azután 1914 egy brutálisat lódít rajta. Innen kezdve egyre inkább apjának, Bródy Sándornak során csüng Hunyady Sándor s elkíséri sírjáig és komoly, mély emberi problémává mélyíti az ő apa-fiú viszonyukat, helyesebben: meglátja e probléma egész mélységét. Közben pedig az ember arra gondol, hogy mennyire egyenes folytatója Bródy Sándor pályájának. Közvetlen emberi bájának és könnyelmű élet- és tehetségpazarlásának. De kár lenne e kötetrel kapcsolatban szentenciát és dorgálást olvasni a fejére.

Hallgassuk csak: milyen szépen muzsikálnak az elfutott évek.

AZ ARANYHÁZ.

Liam O'Flaherty könyve egy nép (az írek) nagy válságának a könyve. A válság első fázisát adja, mikor a belső nedvek mintegy Isten tudja merre rejtőző bűvópatakokba húzódnak vissza. S az emberek ennek megfelelően belső üresség és gonosztettek határmesgyéjén mozognak. A romlottság végső arcai tolonganak, de valamennyien egy nagy belső válság áldozatai s szinte ki nem mondottan is érezzük a másik fázist, a válság következő felét, mikor egy nagy belső áradás majd újra emberré szépíti és nemesíti az embert.

O'Flaherty látása már nem szűk társadalmi látás, az emberség legmélyébe nyúlik, ahol már kozmikus erők súrlódnak. S éppen ezért a realizmus egész erejét összpontosítja, de túl is lép rajta, tudván, hogy olykor a vízió különb képet ad a valóságról.

Könyve: fordítás-irodalmunk figyelemreméltó darabja.

A „HUGENOTTA” REGÉNYE.

André Gide: A VATIKÁN PINCÉI. Franklin-Társulat kiadása. 1935.

A katolicizmus ütközik a pogánysággal ebben a regényben. Persze nem történelembe merülve, hanem a jelen emberi s erkölcsi ingadozásaiban és kereséseiben. Gide „hugenottasága” éppen abban rejlik, hogy kegyetlenül látó szem bír lenni s minden emberi megmerevedéssel, hierarchiával szemben az örök folyás, örök alakulás vidám felsőbbrendűségét hirdeti.

A regény katolikusai tipizálható, áttekinthető, zárt életformák. A regény pogányai a bűn s a végtelen emberi lehetőségek határmesgyéjén mozognak. Az előbbiekkal szemben csak kegyetlen hideg ábrázoló és ítélő szeme van. Az utóbbiak végtelenül izgatták. S ugyanúgy izgatja a „bűn” fogalma, a bűn, mely csakis.

az egyéniség különös nedveiben megfürödve nyer, szerinte, építő szépséget, vagy pusztító gonoszságot.

A „bűn” az emberi korlátlanság megnyilatkozása, híd, út a sajátságos egyéni végzetek számára — s itt azután izgatott csillag lesz egyszerre az író szeméből, mert e korlátlanság új életvidékek felé vezethet. Ami egy gyarlóbb végzet számára csak sötét ömlés oka lehet, egy szebb végzetet dúsabb élet, mélyebb humanus önismeret, izgatóbb sors felé vezethet.

Sokan bizonyára nihilizmusnak tartják ezt az írói állásfoglalást, ámde olyan nihilizmus ez, mely tagadásra emelt kezében új életlehetőséget tart. A vegetatív erénynél többre tartja a bűn merészségét, mely kockázatok, vállalások s önkéntes fájdalmak közt összezilálja s új kristályosodás felé kényszeríti az ember megmerevedő belső kémiaiáját.

Különös érdekessége e könyvnek, hogy a regényíró legegyszerűbb eszközeivel dolgozik. A dekoráció legelemibb eszköze is hiányzik. Epikája szinte száraz. De lépten-nyomon szikár, erős vetületek szikráznak ki belőle egy e t i k a i világkép felé.

Gyatra fordítás örömnkben igaz örömet hozott.

AKIK SZLOVENSZKÓBÓL ELSZÁRMAZTAK.

MARÉK ANTAL DR.:

MÁRAI SÁNDOR (KASSA).

A Magyar Írás most következő négy számában négy Szlovenszkóról elszármazott író ismertetését adja, akikre az anyaországba való sodródásuk után is büszkeséggel és szeretettel gondol a szlovenszkói magyar irodalom. Márai Sándor után a lévai Féja Géza, a losonci Komlós Aladár s a selmecbányai Szitnyai Zoltán következnek.

„Tíz éve írok. Nem készültem semmiféle pályára és nem készülök semmiféle pályára. Az emberek érdekelnek, az élet érdekel, a világ érdekel, semmi mással nem foglalkozom. Európai ember vagyok s ezekben az években, amikor Európa egy nagy fejlődés óriási változásait éli, boldogan élek Európában, hiszek Európában, dolgozom, ahogy tudok, egy emberibb, őszintébb, szabadabb és egészségesebb Európáért. Vándorlás városokban, egyre nyugodtabban és egyre biztosabban a cél körül, ami nagyon szerény: őszinte életet akarok élni, hogy őszinte írásokban tudjam kifejezni az életemet.

Évek Berlinben és német városokban, ahol hajlandó voltam azt hinni, hogy mindennek a végére juthatok, és évek Párisban, ahol megtudtam, hogy mindennek a lelegején vagyok. Utazások délen és nyugaton. Három boldog hónap Firenzében. Soha nem szűnő csodálkozás és minden pillanattal erősödő izgalmas bizonyosság: ember vagyok, emberek közt élek...”

Így vallott önmagáról Márai, a szlovenszkói lírai antológiában, pontosan a 1926. esztendőben. Akkor tízesztendő s írói múlt állott mögötte, ma egy esztendő híjján — húsz. Amíg Márai eljutott az Egy pohár vallo-

másáig, ahol egyetlen őszinte mozdulattal ledobál magáról minden nehezéket, előítéletet, kötelező diszkréciót és véres őszinteséggel tárja fel annak a polgári osztálynak a csődjét, amelyben felnőtt, szeretném megérténi mindazt, amit tíz esztendővel ezelőtt írt. Szeretném tudni, mennyi csalódás, mennyi trauma, a dolgoknak minő iszonyú tisztánlátása kellett ahhoz, hogy a tíz esztendővel ezelőtt leírt gyönyörűséges és hittel teli szavak elsikkadjanak s elmaradjon a beígért építő munka az emberibb Európáért. Tíz esztendő nagy idő, ezalatt mindesetre sok minden kiderült Európáról. Többek között az, hogy egyhelyben áll azóta is, önmagával és a kultúrával szemben számtalanszor bebizonyította rosszindulatát. Elidegenítette magától Amerikát s megutáltatta magát gyermekeivel. Európa az európai ember katasztrófája.

Mikor Szlovenszkóról eljött, tehát még volt benne az az esztétikai, etikai és villágnézeti komplexum, amit az ósdi idealizmus szóval kell jelezni. Ez az idealizmus itt nem jelenthetett álidealizmust, egy hazug irodalmi irány jelszavát vagy eszmei tartalmát, ez az idealizmus benne élt annak a szlovenszkói városnak a lelkiiségében, amely közel húsz esztendei írói működés és irodalmi élménykeresés közben múlhatatlanul és mindannyiunk véghetetlen sajnálatára elveszett számára. Aki annyi hittel indult mint Márai s aki annyi munka és nyugalanság és belső szenvedés után az. Egy polgár vallomásaig eljut, az a tragédia magvát hordja magában. Ez a tragédia egyelőre formailag és következményeiben passzív, belőle szomorúfűz törzse vastagszik sok sok lehajló ággal az idő rohanó patakja felett vagy éppen, közeli vihar előszele jajdul a soraiban, ami fákat csavar ki tövestől s halálra dermedti az édes anyaföldet.

Bébi vagy az első szerelem c. regényétől, ahonnan tulajdonképpen irodalmi munkásságát számítani szokták, az Egy polgár vallomásaig, függetlenül a beígért

s félig kész második kötettől s eddig megjelent, témáiban nem egységes érdeklődésében divergáló, tartalmilag egy egy meglepetéssel szolgáló befejezett műveitől, egy teljes kört zárt be. Várakozásteli napok következnek ezután. Az író szisztematikusan közeledett élete legőszintébb írásához s a saját életét találta alkalmasnak arra, hogy őszintén, szabadon s az élmény erejével temetkezzék az alkotó munka szent gyönyörűségébe. Mindehhez csak egy egy állomást jelentett a Zendülők, az Idegen emberek, a Szegények iskolája, a Csutora. Az író elérkezett ehhez a nehézlevegőjű kötéthez s ezzel bezárta azt a kört, amelynek minden egyes pontja az írótól egyenlő távolságra van. Az író itt olyan magaslatra hágott fel, ahonnan szédítő mélységek riasztanak, az élet olyan transzcendentális jelenségei kísértenek, amikkel nagyon nehéz a művészetek eddigi eszközeivel megküzdeni. A tragédia előszele mozdul az eseményekben s csoda-e, ha a művész lelki nagyságát is alapjában rendítik meg a felidézett szellemek. Erre a magaslatra csak kíméletlenül őszinte, tisztán látó meghasonult ember képes feljutni.

Úgy érezzük, hogy az Egy polgár vallomásai, amelyben az író visszakanyarodik előbbi életéhez s azt olyan ijesztő tisztánlátással megrajzolja s amely magában véve még nem, de mint mondtuk írói munkássága egy részének záróköve, további várakozást kelt. A második kötetnek meg kell magyarázni ezt az ijesztő őszinteséget, a tragédia magva, amit az író az első kötetben elszórt, kell, hogy kikeljen.

Márai őszinteséget ígért akkor, amikor a szlovenszkói lírai antológia számára a fenti néhány sort megírta. Ezt az ígéretét aztán százszázalékosan betartotta. Viszont ennyi őszinteséget nem vethet ki az író magából anélkül, hogy hősét valamiképen a tragédia távlatába ne állítsa s ezzel a költői lélek legmagasabbrendűbb alkotását tető alá hozza. Az élet apró dolgaiban is bennejlük a tragédia mustármagja, növekszik észrevét-

lenül, jelentéktelen eseményekben s itt válik el az újonnan értelmezett tragédia fogalma a régi tragédiák felfogásától. A görög tragédiában közeledik s növekszik egyre a halál árnyéka, a hős elbukik, meghal, örök igazságok ragyognak fel, mint üstökösök a tragédia végén, nagyszerű egyéniségek hullása ez az örökkévalóság napja alatt. Az új tragédia, amely ott sötétlik már az első Vallomásban, gyenge emberek ütközése jelentéktelen dolgokkal. A tragédia mégis benne rejlik a hősök cselekedeteiben, ebben a csupaszra vetkőztetett polgári társadalomban, ebben a halálraitélt középosztályban. Nem magasztos és örök igazságok mentőjével hull el ez az osztály, hanem belső felépítettségében, strukturájában, kórszövetében, önhibáiban és megbocsátjhatatlan önszeretetében.

Az író nem zavarja az, hogy ebben a pompásan és mégis fájdalmasan levetített polgári társadalomban ő is benne van, az élmény túlságos erővel hajtja a tolát ahhoz, hogy itt-ott tompítson, megmagyarázzon és elfogadhatóvá tegyen eseményeket. Az író ott áll a lángok között, önmagát is elégeti akkor, amikor környezetét megrajzolja s keresztmetszetét feltárja. Ennyi kiábrándultság után az író tragikus hőse korának és osztályának s élete művészi vajúrnál túl a bizonytalanság szakadékába hull. A Zendülőkből már előrevetődik az Egy polgár vallomásainak gigantikus árnyéka. Ábel ijesztő kiszakadása a családból csak megindítója egy későbbi hatalmas vallomásnak:

„Nem tartozom senkihez. Nincs egyetlen emberem, barát, nő, rokon, akinek társaságát hosszabb ideig bírnám, nincs olyan emberi közösség, amelyben el tudok helyezkedni, szemléletemben, életmódomban, lelki magatartásomban polgár vagyok s mindenütt hamarabb érzem otthon magam, mint polgárok között: anarchiában élek, melyet erkölcstelennek érzek, s nehezen bírom ezt az állapotot. (Egy angol polgár vallomása.) Egy délelőtt elindultam nagybátyám kastélyából, hogy

sehol többé ne találjak, sehol és senkivel, haza. (Ugyanott.)

Márai türelmetlen író s ez magyarázza azt a különös elbeszélő technikát, amivel az írásal készülnek. Márai nem beszélteti alakjait, ez az eszköz túlságosan lassú tempójához, ő a történetek idején előre és hátrafelé néz minden árnyalatra figyelmes, minden hatást és következményt gondosan regisztrál, közvetlenül értesít a tett minden jelentős rezdüléséről. Nem takarja el a lényegét szavakkal, kérdésekkel és feleletekkel, ehhez sem kedve, sem szándéka nincs. Ha már megszólaltat valakit, az komoly mondanivalóval jön.

— Mi az, Endre? — kérdezte apám és eléje ment.

— Megölték a trónörököszt — mondta s idegesen legyintett. (Egy polgár vallomása.)

Isten tudja hová vezet ez a splendifer isolation; Márai eljut-e oda, ahova mosolyon, könnyön, szenvedésen és nagy-nagy egyedüliségben juthat el író. Az irodalom homálybavesző végső útszakaszán meddig menetel még, amíg az örök bizonyosság lankáira érkeznek, hol találja meg azt a társat, aki az emberiség valamennyi tagját egyszemélyben jelenti számára? Megtalálja-e a megnyugvást, hol a boldogság kék madara fészket rakhat s tiszta tavaszi reggeleknek örvendhet a költő ablaka alatt.

A HÁBORÚ UTANI SZLOVAK LIRARÓL

A szlovák irodalom szinte fogvacogva küzd egy régi-régi veszedelemmel, amely létét teszi problematikussá. A szlovák irodalomnak súlyos önfenntartási gondjai vannak. Tudjuk, hogy a szlovák nyelv későn vált irodalmi nyelvvé, — Bernolák kísérlete nem sikerült, s csak Stur teremtette meg az irodalmi nyelvet a gazdag népköltészet segítségrehívásával a múlt század derekán, — tudjuk, hogy a csehszlovák hívei kezdetől fogva fölösleges és kártékony differenciálódásnak tartották a nyugati szlávok két nyelvre, a csehre és szlovákra való bomlását. Az egységesítő kísérletek sohasem szüntek meg. Így volt a karlitz-i biblia korában, később Kollár és Safarik pánszláv kezdeményezésénél, Stur után az ötvenes évek sztároszlovák mozgalmában, a háború előtti realista és centralista hlaszistáknál, — s így lett a háború után is, amikor a cseh nyelv és irodalom fölénye egyre nyomasztóbbá vált a Kárpátok vidékén. A szlovák nyelvet mindenekelőtt a nyugati szlovák nyelvjárás pillérei igyekeztek áttolni az alapvetőnek elfogadott lipcsei, árvai közszlovák helyett, Bernolák nyelvére, mert ez közelebb áll a morva-csehhez és segítségével az áthasonulás könnyebben következhetik be. A hivatalos nyelv kivitelezői nagy apparátussal láttak hozzá a nyelvi egyesítéshez, szemük előtt az elcsehesedett nagy szlovákok példája lebegett: Kolláré, Safariké, Vlčeké, Stefaniké s a morva-szlovák származású Masaryké.

A munka kedvező mederben folyt, a nép, főleg a keletkezében lévő középosztály, könnyen idomult a rokonnyelvhez, a politikusok többsége célszerűnek találta az egységesítést, a „felesleges választófalak lebontását”. Csak egyvalaki tiltakozott ellene: a szlovák irodalom. A költők és az írók. Miért? Nemcsak szellemi kenyerüket féltették, hanem érezték, hogy az új nyelv

hatalomrakerülésével megbénulna kifejezőerejük s megszűnnének költők lenni.

A cseh racionalis nyelv és racionalista irodalom, amelyben az Igazi, bensőséges líra a legújabb időkig nem foglalta el azt a központi helyet, amit más kis irodalmakban. A szlovák az érzelmek temperamentumos kifejezője, szenzitív és eruptív, amelyben a líra a leírt művészet alfája és omegája. A csehek ebben nem látnak bajt: „Mi racionalisták vagyunk, ti az érzelmek emberei, ti megtermékenyítitek a mi irodalmunkat, mi a tiéteket, s tökéletes egész keletkezik, — mi a kivitelben, az idegen formák átélésében, az intellektualizmusban, a hatásokra való okos reagálásban vagyunk nagyok, irodalmunk szeizmográf, amely csodálatos finomsággal mutat minden szellemi áramlást és rengést, — ti nem törödtök Európával, mert ösztönösen alkottok, teremteni tudtok, mint az őslények. Ha mi vagyunk a tökéletes műszer, amely minden földrengést pompásan megérez, ti magatok vagytok a rengés, egy kis eredeti áramlás, teremtés, zamat, alkotás, zabolázatlan erő, formátlan eredetiség, némi vulkanizmus s a ti énekek nagyszerű lengésbe fogja hozni a mi tökéletes műszerünket, elsődleges irodalomná teszi eddigi másodlagos észírodalmunkat, a kultúrélmények helyett őslélményeket varázsol beléje.

Mit felelnek a csábdalokra a szlovákok? „Helyes, mondják, de mi a mi formánkat kizárólag a saját nyelvünkön tudjuk kifejezni. Az, hogy ősköltők vagyunk, szoros összeköttetésben áll dallamos, más modulációs, puha és érzelmes nyelvünkkel. Nyelv és irodalmi alkotás szorosan összefügg. A kettőt — legalább egyelőre — nem lehet elválasztani. A cseh irodalmi nyelv egy hosszú racionális irodalmi mozgalom terméke s lírája is inkább „chanson”, mint „lied”. A szlovák nyelv érzelmes nyelv, érzelmeket kifejező. Évszázados fejlődésre

volna szükség, amíg az átlényegülés megtörténhetik. S ha lehetséges volna is: mi nem akarjuk. A mi irodalmunkat nem filológusok teremtették, mint a csehet, hanem költők, vagy legalább azok a lelkes emberek, akik a népköltészet kincseit állították középpontjába. Az irodalmi ráció érvei nálunk süket fülekre találnak, mi költők maradunk. A cseh irodalmat észérvek irányítják és befolyásolják, úgy is néz ki. A szlovák irodalmat érzelmek irányítják, „ignorabimus“-ok, s ha a politikában, a tudományban nagyot teremtett is, művészi képessége megcsappant s nem férközhetett a szlovák nép lelkéhez. Így Kollár, Safarik s a művészileg különösen farkó hlászista mozgalom.”

A nyelv-háborúban fontos dátumot jelent 1932. május 12-e, a túróczszentmártoni Matica nagy közgyűlése, ahol az ellentétek a feszült atmoszférában kicsattan- tak. A Vázny, Ulehla, Ivánka, Stefanek vezetése alatt álló egységesítő irány vereséget szenvedett és kivonult a Maticából. 130 szlovák költő és író tiltakozott a Vicek-Skultéty-féle nyelvtanújítás ellen és a Matica határozatot fogadott el a nyelv „szlovák szellemben” való ápolására. A Matica és a 90.000 tagot számláló Szent Adalbert egyesület konfliktusba került a pozsonyi egyetemmel és a Prágához közel álló politikai filológusokkal. A láthatáron Stur szelleme jelent meg, a nevezetes közgyűlést hosszú, forró viták követték és a szlovák irodalom nagy felkerekedését a bohemizálás ellen a szlovákok ma is „történelmi tett”-nek nevezik. 1932. május 12-e fontos dátum lett a szlovák irodalomban: elgáncsolta a tervezett prágai „nyelvújítást”. Azóta elcsitult a harc, Prága egyelőre nem támad és nem tesz erőszakos kísérletet a szlovák irodalmi nyelv jogainak megkurtítására. Az időre bízva a megoldást. A szlovákok nyugodtan ápolhatják és fejleszthetik a nyelvüket, ámbár a bohemizmus a fegyverszünet ellenére fokozatosan hódít Szlovenszón, a meggyőződéses nyelvőrök nem kis bánatára.

Három év óta kitűnő folyóirat, a Slovenská Reč, küzd a szlovák nyelv jogaiért, eredeti zamatjáért és megtisztításáért. Az 1932-es csatavesztés után Prága harci taktikája megváltozott. Nem a nyelv megváltóztatásával igyekszik a szlovák literatúrát beolvasztani, hanem a közvetlen cseh szellemi és irodalmi hatásokon keresztül. Eltagadhatatlan, hogy 1920. óta a cseh költők és írók egyre lényegesebben befolyásolják a szlovákokat s a saját képük szerint idomítják fejlődésüket. Különleges vizsgálati területünkön, a líránál megállapíthatjuk, hogy a modern lírikusok Březinától és Wolkertől Nezválíg egyre lényegesebb hatást gyakorolnak a póétákra s gyakran spekulatív és a természettől elszakadó költészetté fejlesztik művészetüket. Ennek a befolyásnak most születik meg a reakciója, a legújabb populista szlovák fiataloknál, de csak a jövő mutathatja meg, mikép tud a szlovák irodalom e belső beolvasztási kísérlet ellen védekezni.

A háború utáni szlovák irodalom hajója az előbb felsorolt három ellentétes tényező között bukdácsol tova: egyrészt számtalan új hatás ráncigálja jobbra-balra, másrészt előre lökik az új kítágult lehetőséget, amelyet hébe-korba nyíltan, többnyire azonban a főlészín alatt nyelvi létéért kell folytatnia.

A KISZÉLESEDETT lehetőségek között és az újfajta hatásoknak vagy nehézségeknek kitéve, a szlovák irodalom elvesztette az egységes fonalat, amely a háborúig jellemezte. Megszűnt tisztán nemzeti költészet lenni, ahol a nemzetin kívül minden egyéb kísérletezés vagy megbecsületlen volt s iskolákra, világnézetekre bomlott. A líra többé-kevésbé eljátszolta vezető szerepét, ámbár az irodalom legfejlettebb ága maradt most is. Elsősorban benne nyilvánult meg a különféle világnézetekkel folytatott harc. A költők voltak azok, a puha középszlovák nyelvjárás lírai kifejezőképességének lelkes művelői, akik a leghevesebben tiltakoztak a nyelvújító követelések ellen (Rázus—Lukáč) s így ők alkot-

ták továbbra is a tiszta szlovák irodalmi nyelv gerincét. Milo Urbán, a par excellence szlovák regényíró tevékenysége jelentőségben gyakran túlszárnyalta a lírikusokat, főműve az Élő Ostor, (živý bič) az eldugott szlovák falú 1917.-es és 1918.-as bonyolult életének bemutatásával chef d'oeuvre-je a háború utáni irodalomnak (habár önkéntelenül erősen emlékeztet az orosz Solochov „Csendes Dinjának” második kötetére és gyakran Szabó Dezső-hatásokat mutat), de az összkép megrajzolásánál és a szellemi háborgás bemutatásánál a líra — pars pro toto — továbbra is a legalkalmasabb objektumnak számíthat.

Az államfordulat idejében a modern lírikusok közül egyedül Iván Krasko oeuvre-je állt lezártan az olvasó előtt. Mellette legfeljebb a cseh származású Iván Gall, Kraskó előfutárja, érdemelt figyelmet, akinek intellektuális versei azonban nyomtalanul eltűntek az olvasók emlékezetében. De volt két költő, aki mintegy „útban volt” és egyre határozottabban kopogtatott az ajtókon. 1915.-ben tért vissza két fiatal szlovák evangélikus teológus hosszabb angliai tanulmányúttjáról: M a r t i n R á z u s és V l a d i m í r R o y, s hazaérkezve egyre sűrűbben jelentkezett verseivel a szlovák folyóiratokban. A két fiatalember látta és átélte a nyugatot, látta és átélte a szláv erő növekedését a világban és a nyugati szlávok kezdődő európai agitációját, látta és átélte a szlovák nép és irodalom elhanyagolt sorsát. Mindkettő ezekből az alapélményekből indult útnak költői pályáján, mindkettő a szlovák líra reformátorává vált, egyébként azonban egymástól merőben elütő egyéniség és más-más lírát teremtett. A lipótszentmiklósi Rázus szegény, de erőteljes népi környezetből származott s világlátésében impulzív, némileg meggondolatlan néptri-bun jelenség maradt. Vladimír Roy ősrégi és a tizenhetedik században Szlovenszkóra vándorolt hugenotta család sarja, anyja a Hurbánok szlovák intellektuell családjából származott. Finom kultúremler, aki öt-hat

nyelven beszél, átélte a legtöbb európai irodalmat s elsősorban költő maradt mindvégig. A szlovák irodalom nehéz helyzetében a költők küzdők és művészek voltak, Rázus elsősorban küzdő, másodsorban költő. Roy örökké költő marad. Költészetük körülbelül úgy viszonylik egymáshoz, mint Ady és Babits költésze, de Rázusban semmi sincs Ady elfinomodottságából és széles belső skálájából, Royban kevés Babits fejlődőképességéből és lelki gazdagságából.

Az 1888-ban született Rázus erősen a Stur-iskolához, a külön szlovák mentalitást hirdető autonóm irodalomhoz tartozik. A népből jön, Samo Chalupka gyakorolta rá a legnagyobb hatást a régi szlovák lírikusok közül s Vajansky óva intette a cseh könyvektől. Viszont hamarosan kikerült a régi Túróczszentmárton korlátok közé szorított csökönyös nemzeti irodalmából s át-átkacsingatott a hlaszisták radikális modernségére. Formailag a cseh Antonin Sova, valamint Prága nagy modern költője, Otokár Březina hatott rá, de Petőfi szilajsága, Ady szertelen formája sem idegen tőle. Már pozsonyi teológus korában verekedett azokkal, akik nemzeti érzését bántották, de ugyanilyen verekedő kedvű maradt a háború után s politikai pártja ma a legintranszigenesebb szlovák autonomista pártok közé tartozik.

Verseiben nem az élmény ereje ragadja el, hanem a cél, amit maga elé tűz. Motivumainak legáltalánosabbja: a küzdő szlovák nemzet. Érte harcol óriási temperamentummal, küzködve a formával és a sorok belső harmóniájával. Modern és bonyolult, de minduntalan vissza-visszakerül az erőteljes népi ritmusokhoz s ilyenkor a legtökéletesebb. Martin Rázus az utolsó tisztán nemzeti szlovák költő, aki átvette Vajansky örökét s akinél a nemzet iránti rajongás minden mást háttérbe szorít, szerelmet, világnézetet. A háború alatt írt versei a legjelentősebbek, később egyre határozottabban a politika felé fejlődött. Három fontos verseskötete: „Z tichých i burných chvíl“ (1917.), „To je vojna“ (1919.), „Hoj zem

drahá" (1919.) Rázus az egyetlen szlovák költő, akinek költészete összeforr az államfordulattal: kötetei a szlovák irodalom legnagyobb lírai sikereit jelentik s rányomták bélyegüket az 1919—20-as éves szlovák szellemi életére. Egyik-másik verse közszájon forog, pl. a „hoj, zem drahá" című felszabadulási induló, amelynek refrénje azonos Petőfi Talpra magyarjának refrénjével („rabok voltunk mostanáig, de többé nem leszünk"). Rázus az utolsó szlovák költő, akinek verseiben szervesen megjelenik a szlovák élet és táj šturi panorámája: a Tátra villámai, a Kriván, az erdők dala, a Vág, a Duna, a szent szlovák föld. Mindez természetesen modernebbül és nagyobb költői temperamentummal kifejezve. Utána a szlovák líra elkanyarodott e tradíciós nemzeti tematikától, hogy 1930. után a szociális világnézetek tisztítóúzen átvesse, újszerűbben ismét visszakanyarodjék feléje.

Más költő Vladimír Roy, az európeér. Az ő költészete áll legközelebb a modern cseh irodalom egyik lényeges sajtátosságához: az idegen formák átéléséhez és átvételéhez. Gyerekkorában legelőször Goethevel ismerkedett meg, majd Byronnal, hogy a magyarokon, az oroszokon, az olaszokon át Baudelairenél és a francia szimbolistáknál végezzen. Ha Rázus az utolsó nemzeti költő, Roy az utolsó univerzális szlovák lírikus, utána világnézetekre, politikára, iskolákra oszlik a líra. Ha Rázus egész energiáját beleveti verseibe s csak azért ír, mert másként nem szolgálhatja nemzetét. Roy rezignált ötvös művész, semmi több. Ha Rázus az impulzív Samo Chalupkára emlékeztet, Roy a Stur-iskola másik nagy lírikusára, a pepecselő és verseit elégető zseniális Jankó Králra. Roy tudatosan cselekszi azt, amit mintaképe, Iván Krasko többé-kevésbé öntudatlanul cselekedett: dekadenskedik, szimbolikus formákat vesz át, újfajta miliőt, Kraskót a nyugati új irány csak meglegyintette, mint Adyt — s ez a kis szellő k hozta igazi lelkét, igazi temperamentumát, Roy tudatosan követi a nyugati mintákat s készen átveszi formanyelvüket.

RÁZUS és ROY képviselik a modern szlovák líra két szélsőségét, úgy, ahogy közvetlenül az államfordulat után megmutatkozott. Ugyanekkor egy másik szlovák költőpár is rányomta bélyegét a szellemi életre, de halványabban, mint Rázus és Roy. Ugyancsak az öregebb generáció tagjai s a fiatalabbaktól szintén az különbözteti meg őket, hogy még nem differenciálódtak végérvényesen iskolákra és világnézetekre, mint a párt- és világnézeti költészetet üző fiatalok. E csillagzat két tagja: J a n k o J e s e n s k y (1874., Turócszentszánton) és Š t e f a n K r č m é r y (1892., Turócszentszánton). A közös születési hely bizonyos közös politikai mentalitást határoz meg bennük, a tizennyolc éves korszak különbség lényeges különbséget eredményez költői eszközeikben és módszereikben. Ők állnak legközelebb a hlaszistákhoz az államfordulat idejének költői közül, mert Rázus pozitívan (politikailag, temperamentumbelileg, tradíciójánál és érzésvilágánál fogva), Roy pedig negatívan (passzív természetével, humanizmusával és individuallizmusával) eltér a század eleji szlovák élet gerincét alkotó mozgalomtól. Jesensky és Krčmery hlaszisták a szónak abban az értelmében, hogy azonosították magukat a reformátorok radikális politikai eszközeivel.

E KÉT FIATALEMBER oeuvre-je a háború utáni idők jegyében áll már. A szlovákok háború előtti fejlődése — elsősorban Hviezdosláv — legfeljebb kultúrélmény számukra, de őselményeik függetlenek a nemzeti sors hányódásától. Vannak hazafias verseik s bizonyára a szívükön viselik a szlovákság sorsát, aminek gyakran kifejezést adnak, de költészetük gerincét felszabadították a politika gyámkodásától és áttolták a személyes élmények síkjára. Intenzíven, újszerűen, egyénien dalolnak, a szlovák nyelvet emancipálták a földrajzi kellékektől s ha szavaik nem is váltóztak meg, mondánivalójuknak modernebb szófüzést tudtak adni. Viszont a szlovák tradíciókhoz köti őket az a jellemző körül-

mény, hogy különféle lelki viszontagságok után minduntalan és egyre határozottabban visszasóvárognak a szlovák vidékre, a nép közé, a gyönyörű tájakra, a primitív jóság szinte rousseau-i világába. Sok versük van, amely bonyolultsága és modernsége ellenére emlékeztet a trávnicák strukturájára. A cseh lírai fejlődéshez közelebb esnek, mint elődjeik, ami érthető, hiszen Prága lényeges szerepei töltött be neveltetésükben (Smrek Prágában is él.) De középszlovák irodalmi nyelvükhöz szigorúan ragaszkodnak s míg a cseh líra egyre határozottabban városi líra lett, a két modern szlovák költőnek vidéki nosztalgiája van, amiért szeretik is őket a prágai centralista irodalomkritikusok (Norr) „regionistáknak” bélyegezni.

Lukáchnál a kor, de főleg az örök lélek problémái és bonyodalmai kavarnak a mélyben, Smreknél a modern élet vitalizmusa áll előtérben. Lukáč demonikus, Smrek szerafikus költő. Lukáč Istennel, Franciaországgal, a szerelemmel viaskodik, baudelaire-i attitűdjei vannak s a legszabadabb verstől a szigorúan zárt forma felé fejlődik, miközben belső formája egyre sűrűbbé és egyénibbé válik s a költő egyre jobban problémákat, érző filozófus-költő lesz. Smrek harmónikus lélek, Istennel, Franciaországgal, a szerelemmel játszik, de úgy, hogy önkénytelenül a lényegre tapint, villon-i attitűdjei vannak, mindig lendületes, s szeret naiv maradni kifejezéseiben. (A két költő egyike sem hull be az ízmusok skatulyáiban, ami annyira divatos a cseh lírában s fejlődési útjuk a különböző hatásból kivezet a szabad egyéni forma felé.)

Emil Bolesláv Lukáč 1900-ban született, a középiskolában még magyarul verselt, de Rázus költeményeinek olvasása meghódítja a szlovák irodalom számára. Fejlődésének kezdetén három költő hatott rá: a magyar Ady, a cseh Březina és a szlovák Kraskó, később Paul Claudel nyeri meg Franciaországban. Első kötete („Spoved“ 1922.) a szabadvers és a szertelen

rítmus tobzódása. Ekkor kiutazik Párizsba. Mennyire más a hatás, amit a francia főváros a fiatal szlovák költőre gyakorolt, mint amit húsz évvel előbb Adyra gyakorolt! Adyt a párizsi élet, a nagyváros lüktetése, a fény, a vitalizmus kápráztatta el, Lukáč lassan-lassan beleszédül a francia neokatolicizmusba, a claudeli komor atmoszférába, az istenkeresésbe és a jammesi odaadásba. De Ady is, Lukáč is egyek abban, hogy a Szajnától a Dunához vágyódnak (Lukáč második kötetének címe: „Duna és Szajna”), a hazai tájra, a vidéki életbe. Párizsban és Párizs után viaskodik Lukáč a leghevesebben Istennel. Míg Isten a szlovák költészetben eddig az elhagyatott nemzet Istene, egyetlen remény-sége volt, Lukáčnál már személyes élmény, vitatkozó partner, a lelki pátosz kulminációja. Hazatérve, lírájában a szerelem problémája válik uralkodóvá, majd visszakanyarodik a néphez és a szociális problémákhoz („Spev vlkov”). Lukáč viaskodik verseivel, nehezen építi őket, formájuk örökké probléma számára. Eruptív lelkéből ki-kitörnek az érzelmek, de a gomolygó, fülledt lelki atmoszféra fölött hideg, parancsoló ész trónol s a forró szív és a logikus fej vitájából sok örök emberi konfliktus származik. Lukáč költészetének alaptónusa ugyanaz, mint Hebbelé: küzdelem a harmoniáért. Nehezen találja meg, még leginkább a szlovák líra régi tradícióiban, ott, ahol a Štur-iskola költői önkénytelenül megtalálták: a népnél, az otthonban. A szlovák fiatalok ma Lukáčot tartják a legnagyobb szlovák lírikusnak, hatása is a legszámottevőbb. Szeretik benne, hogy tiszta és emberi marad és mentes az élet külső sallangjaitól. Tudják, hogy lelkében Dosztojev-szkij-szerű harcok zajlanak le. Nehéz analógiát találni. Lukáč költészetére már azért is, mert állandóan fejlődik, örökké változik, keres és viaskodik. Versei között nem egy megrázó erejű alkotás van.

A modern szlovák líra második pólusát az 1898-ban született Ján Smrek jelenti. Ő a szerafikus költő,

a jókedvű, aki bátran benyul a „telt emberéletbe”, néha villoni szertelenségbe csap, néha Mariusz féle nosztalgiája van a nyílt tengerek iránt, de végül, fejlődésének csúcspontján, ő is visszatér a szlovák miliőbe s „bánja, hogy felcserélte szalmatetős házait más országokkal, ahol lénye elfajzott”. De nem nagyon bánja. Ez a költő tele van vitalizmussal s a könnyű rímek mestere, tele van lendülettel (jellemző, hogy „Elán”-nak hívják Prágában megjelenő irodalmi folyóiratát), nem vesz túlkomolyan semmit, a szerelmét sem; pedig mély erotika fűti át, nem veszi túlkomolyan a tengert sem, pedig a hajós- és a tengerésszotivumok egyre visszatérnek verseibe, nem veszi tragikusan a várost sem, pedig szereti, mint nőélményeinek dekoratív keretét, — talán csak a lelkében szunnyadó népi nosztalgiák előretörésekor érzékenyedik el mélyebben. Verseinek formája merő ellentéte Lukáč szigorúan zárt formáinak. A könnyű ritmus jellemzi őket, amikor sorait megszabadítja a szabályos rímek nyűgétől. Sok „chanson”-szerű van bennük (Kästner-, Ringelnatz-szerű), de nem ironizál és nem destruál, ellenkezőleg tele van „vígsággal és nevetéssel”, optimista, naiv. A népdal formája vonzza, kötetekben tizenöt „dal” című verset találunk, de dalai nem mélabusak, inkább gyors ritmusban pattogók és vígak. Elvárosiasodott dalok ezek.

Lukáč, a tragikus fülleddtségű lélekkel viaskodó szigorú költő és Smrek, a szárnyaló lélek mozartos lendületű dalolója jelenti a háború utáni szlovák líra két kiemelkedő típusát. Nyelvileg is ők adták a legtöbbet az önállóan fejlődő szlovák irodalomnak s ha elkanyarodtak a líra nemzeti hagyományától, a népi hagyományhoz hűek maradtak. Hatásuk jelentős, a legtöbb fiatal szlovák lírikus az ő nyomdokaikon indult útnak. Két fiatal költő, aki egyre határozottabban a nép és a föld felé fejlődik, — mintha párhuzamosan futna a Szabó Dezső hatása alatt kifejlődött szlovenszkói ma-

gyar Sarlós-mozgalommal, — az 1903-ban született Jozso Niznansky és az 1905-ben született František Hečková. Verseikben paraszti származásuknak és az anyaföld szeretetének valóságos apoteozisát írják meg, Érdekes, hogy mindketten Nagyszombat vidékéről származnak, a leggazdagabb, erős és önérzetes szlovák parasztság birodalmából. Az izmos tehetségű Niznansky-nak szélesen bugyogó szabadverseiben tragikusan ütközik össze a városi aszfaltvilág az egészséges falusi élet mentalitásával. Hečková „Kivándorlóí”-nál ugyan ez az eset: a föld és a nép szeretetének valóságos šturi hangjai születnek meg az anyaföldről elszakadtak nosztalgiájában s gyakran újra előkerülnek a régi nemzeti motívumok. (A Tátra, A Vág.) A modern szlovák asszonylíra legkimagaslóbb képviselője Maša Halamová (1908), aki a Tátra alatti községekben énekelte legszebb dalait s ugyancsak beletartozik a szlovák lírai fejlődésnek abba az irányzatába, amely egyre jobban visszakanyarodik az apák felfogásához. Klasszikus formájú, tiszta, melodikus verseit a szlovák művelt osztály igen szereti: a költőnő „Dar” című verseskötete egyike volt a háború utáni líra legnagyobb sikereinek.

A reflexiv (és öregebb) Valentín Beniák távolabb áll balladisztikus verseivel e fejlődéstől, a római patriciusok kertjeiről daloló Vladimír Rolko ugyancsak elefántcsonttoronyban él, de a többiek a nép felé vezető úton haladnak. A huszonkét éves korában tüdővészben meghalt Andrej Guoth (1906—1929) fokozza a néphez való visszatérés folyamatát, amennyiben oeuvre-je, a Szabó Dezső-féle paraszt- és néprajongásból hamarosan átmegy a szociális osztályköltészetre. Andrej Zarnov (1903) bizonytalan verseivel, amelyekről nem tudni, hogy rég letűnt világot álmódnak-e vissza, vagy újat kívánnak, ugyancsak a szociális tendenciájú líra felé mutat. (A költő versei miatt többször összeütközésbe került a hatóságokkal.) Tel-

jesen az osztályköltészetbe torkolt az Amerikában született Frano Král (aki azonban 1931-ben kiadott „Balt” című kötetével már másfelé fejlődik) és Ilija Marku. A legtöbb fiatal név a szlovák osztályköltészet hatását mutatja, a proletár líráét, amelynek két vezető alakja Jan Rob Poničan és Laco Novomesky.

A szlovenszkói szellemiséget 1920 és 1930 között át-
rázó hatások terén szerepet játszott a szovjetorosz hatás. Tíz évig Jóformán sem gátolta a moszkvai formák és tendenciák terjedését, amelyek főleg két előretolt központon: Berlinen és Prágán át érkeztek Szlovenszkóra. Sehol sem vertek oly mély gyökeret, mint a szlovák és a fiatal szlovenszkói magyar intellektueleknél. Mi lehetett ennek a feltűnő elterjedésnek az oka? Egyrészt talán az, hogy a szlovák köznép a felszabadítás után sem találta meg a kívánt boldogságot a nemzeti formában s így eltávozott tőle, másrészt a Szlovenszkóra jött magyarországi kommunista emigránsok intenzív munkája, harmadrészt a nemzeti és a művészeti tradíciók gyengesége, ami megkönnyítette a fiatalok letörését a megfelelően ki nem épített polgári vonalról, negyedrészt a túlzott szabadság és az ellenőrzés hiánya a fiataloknál, akiket kényelmesen megnyerhettek az agitátorok, öttodrész a nevelés baloldali rendszere, hatodrész a régi rokonszenv, amely a szlovákokat az orosz formához fűzte, a legmodernebb orosz irodalmi formákhoz is (nyelvileg sem túl nagy a különbség az oroszok és a szlovákok között), végül a nép visszamaradottsága, háttérbeszorítása és leszegényedése, ami elkésértette a néptől még el nem szakadt és külön kasztot nem alkotó intellektueleket. Az elmúlt évtized szellemi kaoszában nem csoda, hogy a szélső baloldal világnézete aránylag erősebb irodalmi gyökereket verhetett Szlovenszkón, mint másutt, komoly, központi mozgalommá válhatott, szinte félhivatalossá, amely széles bázisra épül-

hetett és élet-halálharcot vívhatott a polgári formával, míg egy közös platformon, a néphez, a tájhoz, a paraszthoz, való visszatérés šturi területén újból találkozni kezdett vele. Smrek, Lukáč, de főleg a fiatal „polgáriak”, Hečko, Niznansky, visszatérnek a röghöz és követelik a nép jussát, de ugyanerre a leszelídült érzelmesebb és színesebb területre kalandoznak vissza a szociális költők is, főleg Frano Král és Laco Novomesky.

Az intellektuális és művészeti kommunizmus a magyar fiataloknál a késői Sarló csoportja köré kristályosodott, a szlovákoknál a „Dav” folyóirat köré.

A szociális líra két jelentős szlovák képviselője az 1902-ben született Jan Rob Poničan és az 1904-ben Budapesten született Laco Novomesky. Költészetükről, különösen az előbbinél, szlovák szempontból nem sokat mondhatunk, mert pontosan beletartoznak az osztályköltészet nemzetközi csoportjába; ugyanazt dalolják és ugyanúgy, mint a német, az orosz és az 1919-es magyar kommunista költők. Poničan lassan el is hallgatott és felszívódott a politikai mozgalomba. Novomesky, az erősebb tehetség, a szlovák lírai populizmus felé fejlődik.

A legmodernebb szlovák líra kezd egy közös sikon, az újfajta népiesség síkján találkozni.

SIPOSS GYÖZŐ fordítása szlovákból:

EMIL B. LUKÁČ

UTUNK RÖVIDÜL

Utunk rövidül, utunk hosszabb lesz,
két út a földre keresztet helyez.

Utak tárt karjal hívnak, hívnak téged?
Felkínálják maguk ajándékul néked!

Az egyik út föl, föl, egyre följebb lépdel.
Hol tűnik el, hóban? vagy a csillag-fényben?

A másik lenyúlík szívébe sziklának,
arra menj s a kövek mind kenyérré válnak.

Két oldal, két út, két ellentét varázsa,
egymásból kivágó kemény kard csapása.

Ez itt a keresztút, ide négy út mered.
Négy kar, négy váll viszi együtt a keresztet.

(KRIŽOVATKY)

ANDREJ ŽARNOV:

ÉLŐ ÁRAMLÁS

Még egyszer visszajövök, ám emelt homlokkal,
oly szép virágot hajt nálatok a rózsa,
tébolyult orkánnak rontok
kaputokra
és szeretni foglak titeket,
véresen szeretni
lángoló szemmel.

Nem éjjel jövök, nem jövök reggel,
déli harangszóval kopogok rátok,
mert akkor legizóbb a nap
és akkor eszes,
élő áramlással ömlök én belétek,
új napot forrasztunk össze
kemény érceiből az Ural hegységnek

Valaki jönni fog az úton váratlanul,
lába elé az ég súlyos kalapot
hajít
és szent lesz az, vagy Isten,
vagy valaki harmadik.

ADY ILLUSZTRÁCIÓK

Tárgyalni az Ady illusztrációkat, azok művészi értékét egy abszolút művészi szempontból megítélni, így vetített képek hiányában meddő és hiányos volna. Rövid fejtegetéseinkben tehát nem az Ady verseket kísérő képeknek piktúrális szempontjait akarom megvilágítani, csupán azon párhuzam helyes vagy helytelen mivoltjára kívánok rámutatni, mely a képek és az egyes versek között fennáll. Oly kevés illusztrált Ady vers van, hogy azoknak az esetleges művészi megvilágítása nélkülözne azt a kompakt művészi egységet, mely a műkritika mérlegén súlyt jelentene. Nem. Nem erről akarok beszélni. De van itt azért egy pont, ahol nem érdektelen a megállás, sőt, bizonyos vonatkozásokban érdekesen problematikus körülményekkel találkozunk.

Miért illusztrálják a könyveket, illetve miért kísérik egyáltalán a szöveget képekkel? Mit fejez ki, illetve mit akar kifejezni az illusztráció?

A kérdésekből is látjuk, hogy az illusztráció úgy mint minden ábrázolás a kifejezési módnak egyik fajtája. A szöveg tartalmának egyes mozzanatait örökíti meg. Tehát: az illusztráció kisebb-nagyobb ugrásokkal, megszakításokkal párhuzamosan halad az írás menetével — ha folytatólagos történet kíséri.

A második eset hasonlít az elsőhöz. Ez az epikus költeményeket kísérő rajz. Az illusztrátor itt már nagyobb szabadsággal bír, mint az első csoportnál. Fantáziája szabadabban mozog, nincs annyira megkötve és egyéni megérzéseit is inkább juttathatja érvényre. Az illusztrációknál két szempontot, illetve ábrázolási módot észlelhetünk. Az egyik a tartalom, a másik a felület. Két szó, mely gyakran megtéveszti az illusztrálót. Az illusztráció kifejezheti a cselekményt s kifejezheti a cselekmény mögött rejlő gondolatot. Az epikus költeményeknél a kép szóról szóra símul a tartalomhoz, gyakran nem mond semmi újat, sőt sok esetben a

tartalom által elért hatást sem tudja utolérni; a rossz pedig azt teljesen leronthatja. Pedig az illusztráció feladata a hatáskeltés fokozása. Ha valakit nem ragad magával a szöveg, kiegészíti azt a kép. Pl. így szól Vörösmarty a „Szép Ilonkában”:

Meg vagy! Így szól a leány örömmel,
Elfogván a szállongó lepét . . .
Meg vagy! Így szól a vadász gyönyörrel,
A leányra nyújtva jobb kezét. —

A szöveget kísérő képen a festő bebizonyítja, hogy Iluska cskaugyan a lepke után nyúlt s ő utána a vadász. Nem tévedhetünk. Nem a vadász futott a lepke után s a vadász után a leány, de megfordítva.

Föltehetjük a kérdést: fontos-e tehát mindig az illusztráció? Korántsem!

A fenti példánál a költő világosan, tisztán megmagyarázta a cselekményt. Színesen és kedvesen. Elképzelem a gyönyörű erdőt, elképzelem a gyönyörű „szép Ilonkát” s a hétköznapi arcú vadászt. Fordítok egy lapot s ott találok a cselekményt ábrázoló illusztrációt. Nézem, nézem — s érzem, hogy én az erdőt szebbnek képzeltem el, Ilonkát karcúbbnak, a vadászt csúnyábbnak. Történelmi könyvekben fellapozom Mátyás korát, megkeresem a nagy király arcképét s látom, hogy ő nem hogy nem olyan szép, mint amilyenek az illusztráció ábrázolta, sőt — csúnyább, mint amilyenek én elképzeltem. Tehát — a kép — alapjában véve szép elgondolásomat összetörte s meghamisította a valóságot is.

A további szövegből megtudjuk, hogy a vadász — Mátyás király, amit a kép is bizonyít. Most figyelemmel kísérem a képet, mert fantáziámmal nem tudom megmagyarázni a régi Budát, az akkori épületeket, ruházatot, környezetet. Persze nem számítok arra, hogy ezekkel is úgy járjak, mint Mátyás királlyal.

Ha azt olvasom: a középkori szerzetes cellájában ült és írt, szívesen nézem meg a képet, mert kíváncsi vagyok a

cella berendezésére stb. Vagy: D'Artagnan a lépcsőn találkozáva Athossal, kirántotta kardját. Azt, hogy D'Artagnan kirántja a kardját én valószínűleg színesebben tudom elképzelni, mint ahogy a kép realizálja. De kíváncsi vagyok talán a lépcső karfájára, a testőrök ruházatára s egyáltalán egy lovagra, tekintve, hogy manapság már nincsenek lovakok.

Lehet és kell illusztrálni a falut, a színes népviseletet, meglévő, de általunk csak sejtett valóságokat, azonban nem kell hétköznapi cselekményeket.

Ezzel lezártam az illusztrációk egyik csoportját, az elbeszélő részt. Térjünk most át a lírikus költeményeket kísérő másik csoportra. Tehát ez az az eset, amikor az illusztrátor-nak elvonul távoli fogalmakat, gondolatokat, eszméket kell, hogy úgy mondjam realizálnia. Erő, vágy, munka, szerelem stb. ennek a témakörnek több gondolatai. Tehát mindazok a fogalmak, melyek ebben a műfajban képviselve vannak s ennek kapcsán fogok Ady vers illusztrációjáról szólni.

Feleljünk az első kérdésre. Ennél a műfajnál mit kell kifejeznie a képnek? A kép első sorban ragadja ki a költeményből az ott kifejezett gondolatmenet grafikonjának csúcspontját s hatoljon a legmélyebb filozófiai pontig. Tehát ne simuljon szórul szóra a tartalomhoz, de legyen annak föltétlenül folytatása, a régi gondolat kapcsán adjon új gondolatot, vagy azt fejezze be egy markáns lendülettel, esetleg finom lágysággal, ködszerűen, de mégis tisztán.

Helyesen simulnak-e az Ady illusztrációk Ady verseihez? Szerény véleményem szerint — nem.

Miért? Ady illusztrátorok ugyanúgy kísérik a vers tartalmát, mintha az elbeszélő költemény volna. Elbeszéli azt a képletes cselekményt, vagy gondolatot, melyet kifejez.

„Lédával a bálban” című költeményénél:

Síkkolt a zene, tornyosul, omlik,
Parfümös, boldog, forró ifjúpára
S a rózsakoszorú ifjak, leányok
Rettentve néznek egy fekete párra.

„Kik ezek? S mi bús csöndben belépünk.
Halál arcunk sötét fátyollal óvjuk
S hervadt, régi rózsakoszorúinkat
A víg teremben némán szerteszórjuk.

És mit ábrázol mellette a kép? Két fantasztikus öltözötű alak, egy nő és egy férfi lép a terembe. „Halál arcunk sötét fátyollal óvjuk.” S csakugyan: látjuk, hogy a két alaknak halálarca van s koszorúkat szórnak szét. Pedig világos, hogy Ady nem így realizstikusan képzelte el versének tartalmát. Ady mennyi, de mennyi képletes gondolatban fejezi ki érzelmeit! Oly nagyszerűen, oly csodálatosan, hogy ecset, ceruza, tus nem ér fej hozzájuk.

Vagy a „Lelkek a pányván” című versét kipányvázott kentaurokkal akarja realizálni.

„Kipányvázták a lelkemet,
Mert ficánkolt csikói tűzben,
Mert hiába korbácsoltam,
Hiába űztem, hiába űztem.”

A kép után bátran kérdezhetjük: Ló-e a magyar lélek?
Ló-e a mi lelkünk?

„Az én koporsó paripám” című vers mellett egy koporsón lovagoló meztelen férfit ábrázol a festő és így tovább. Látjuk tehát, hogy a festő az eszményít akarja realizálni, az elvont fogalmakat nem, hogy közelebb hozná az olvasóhoz, de homályossá bizonytalanná teszi — összezavarja az értelmet. Legyünk őszinték. Adyt nem kell illusztrálni. Ady zsenialitása magasan szárnyal s a mélységekbe tekint. Egmaga prédikál, oktat, korbácsol és szeret. Szeret az ő gyögnrű nyelvezetén keresztül.

Figyeljük meg meg az illusztrációk helyes vagy helytelen mivoltát más oldalról is. Művészi szempontból is. Hasonlítsuk össze Ady művészetét az illusztrátor művészetével. Az Ady illusztrációk bizonyos nyugati sablonok szerint igazodnak, mintha nem volna más kifejezési mód, erőteljesebb,

tartalmilag egyszerűbb, de mégis kifejezésteljesebb és igazabb. Itt vagy meg-nem értéssel, vagy félreértéssel állunk szemben. Vagy inkább a művész nem értette meg a költőt. Hiszen Ady a vissza-vissza hullott kő, sok keleti ősmagyar robusztus vonással, erős akarattal s verseinek illusztrációi lágyak, puhák, érzelgősek.

Ha mindenáron kell illusztrálni Adyt, akkor keressük inkább a kelet nyugalmas és mélységes egyszerűségét, mert így ha utolérni nem is, de meg lehet közelíteni nagyságát.

A nagy zsenik mellett a kicsinyek eltörpülnek. De eltörpülnek leginkább akkor, ha nem haladnak a zseni által kijelölt utakon. Azonban ha valaki nem is ér az égig, de az ég felé tekint, kisebb mivolta nem csökkenti értékét. De fáj az, ha szertelenségeinkben talán tudatosan nem akarunk hinni fajtánk magasztos egyszerűségében. Az Ady illusztrációkkal is úgy vagyok valahogy, mint a magyar filmekkel. Magyar film fut a vásznon — kiabálják a falragaszok — és én örömmel lesem a mozgó képeket, mert hiszek a magyar teremtő géniusz művészi erejében. És mit kapok mégis? „Csókolj meg édes“, „Paprika“ „Hypolith a lakáj“ és hasonló gyenge dolgokat. Vagy az „Ufa nagy magyar“ filmjét hirdetik. S mit kapunk? A kis magyar parasztlányt, aki fölmegy Berlinbe, hogy ott nagy sztár legyen belőle. A magyar parasztnak gatyáján (ungarische gattya), paprikáján és szalonnáján kívül egyebe sincs? A magyar föld felülete és belseje a magyar ipar nem méltat arra, hogy fajtánkat méltóan képviseljék? Illusztrációnkban miért kell pózolnunk, miért kell a nyugat után kullognunk, amikor van ősi eredeti kultúránk, keleti kultúra.

De mit jelent az, hogy kelet? Miért legyenek Ady illusztrációi keletiesek?

Keleten a művészetnek a való élet kifejezését kell szolgálni. A művészet öncél, a művészet maga a teremtmény, az erő, — páthos és nagyképűség nélkül.

Határozott életmegnyilvánulás ez, s a Kelet kozmikus fel-fogásánál fogva benne él a természetben. A nyugat is eljutott, vagy legalább is közel jutott ehhez a ponthoz, de

mily nagy vergődések árán s csak a tudomány fejlettségével, míg keleten az ösztönös lépés volt, mely a természetes életmegnyilvánulásnak legnagyobb példája. Keleten nincsenek harcok a materializmus és a szellemiség között, mert a Kelet nem is ismerte a materia értékét.

Kelet művészetében nincs határozatlanság, de ha volna akkor az már nem is számitana művészetnek. Az irányt a vérmérséklet, az ösztön, az érzés adja meg. S mennyi józan ösztön, erő és egészség van a magyarban.

Ős Napkeletről jött Ady is.
Ős Napkelet olyannak álmodta,
Amilyen én vagyok:
Hősnek, borúsnak, büszke szertelennek,
Kegyetlennek, de ki elvéri
Egy gondolatot.

Majd tovább így ír:

(S az álmosoknak, piszkosoknak,
Korcoknak és cifrázkodóknak,
Félig-élőknek, habzó szájúaknak
Magyarkodóknak, köd erőknek,
Svábokból jött magyaroknak,
Én nem vagyok magyar?)
(Én nem vagyok magyar?)

Egy másik alkalommal ezt mondja:

Vad népe Bajánnak,
Véres fejű avarnak
Nekem üzentek:
„Vad népe Bajánnak
Neked kincseket hagyott.”

Ady „Bibor palástban jött Keletről a rímek ősi hajnalán.”
A pogány dalok, a víg hajnalok csak szállnak, szállnak
szent Keletről tovább Nyugatra.

SZÍNHÁZ — FILM — ZENE — RÁDIÓ

BUDAPESTI SZÍNHÁZAK

Vígyszínház

REMÉNYSÉG

Henry Bernstein színjátéka 5 képb. Fordította Har-
sányi Zsolt.

Egy mai jó polgári család legbelső életét teregeti elénk legujabb színművében a nagy francia írómester. Amint szét-nyílik a függöny, mindent és mindenkit olyan világosan és jól láthatunk, hogy hosszú időre szóló színházi élvezetre készülődünk. Csak a második kép végén eszmélünk rá, hogy ennek a tökéletesnek ígérkező színpadijátéknak törvényszerű fokozásához nem elegendő a színpadi mesterség legteljesebb tudása sem. Csak a színpadi gyakorlatból élve, az elhivatott művész természetes lendülete nélkül jut el Bernstein is a Reménység zárójelenéséig.

Azonban őszinte hálával fogadtuk, amit másfél képen át adott; a legegyszerűbb eszközökkel való tökéletes ember-ábrázolást, a játék hibátlan kifejlesztését és ennyi különböző léleknek szinte az első pillanatban történő, félreismerhetetlenül világos bemutatását.

Szereplői: a boldogságra túlságosan érdekes, öregedő apa, aki azonban teljesen képtelen arra, hogy önmaga felé egyengesse a boldogságot, — a boldogságra szintén nem egészen érdemtelen, túl fiatal anya, kinek azonban boldogság-kívánása erőszakos, — az apa édeslánya, akit teljesen kielégít a napok „jóéleése”; a golf, a si, a táncosteaák, és akiben anyjához hasonlóan, majd csak a „veszedelmes életkorban”, amikor már megunta öregedő férjét és nyakára-nőtt gyermekeit, születik meg az emberi boldogság után való vágy, — az apa mostahalánya, aki az anya első gyermeke. Ő az egyetlen, aki már a darab elején jóvágányon halad, aki a sport, a tánc, és a napi élet egyéb örömei mellett, belső életére is gondot fordít; megadja a léleknek, ami a léleké, és így egészséges érzéssel, mindjobban érzi, — látja azt a biztonságos talajt, ami elégséges távolságra van az előbb-utóbb kitörő családi krátertől.

Az együtttest két fiatal férfi egészíti ki.

Az egyik kitűnő „uccai-sportember”; az ökölvívó sport nemes tudományát azért sajátította el, hogy embertársa arcán, aki az étteremben véletlenül az ő „foglalt asztalához” ül le, vagy az uccán esetleg a cipőjére hág, jó helyre

helyezhesse jobb — egyenesét, vagy bal — horogját. Kedvelt figura lehet a jőpolgári társaságban, mert azt beszélük róla, hogy a nőt lélegzet elállítóan tudja magához szorítani a tangónál, azonkívül állandóan kis szeszillat is árad róla. „Remek ember.” Az anya legalább is ellenállhatatlannak tartja és amikor az „belecsókol” odakinált nyakába, mintha bizonyosra venné, hogy a sokáig keresett boldogságot találta meg.

A másik férfi, méginkább a családhoz tartozik. Az apa síbajnoknő lányának a vőlegénye. Ezt a tipust is nagyszűrűen állítja elének az író: a karrier-vőlegények fajtájához tartozik ugyan, de a boldoguláskeresésben segítő igazi élet-társat nem nélkülözheti.

Talán legbravurosabb cselekedete Bernsteinnek, mikor első látásra éreztetni tudja, hogy a vőlegény jelenlegi menyasszonyában csak a „karrier-asszonyt” látja és keresi és iránta érzett „szerelme” sem egyéb a „modern” lány kifiglozott, kiszírt áramvonalai iránti hódolatnál, és hogy már az első képben világosan látjuk: ez a fiatalember végeredményben a jövőt keresi és ha rá akar találni, nem kötheti oda magát, a lefelé gyönyörűséggel sikló síbajnoknőhöz, hanem a biztosabb talajon álló mostohalány felé kell indulnia.

Azonban mire idáig elérkezünk, a darab már ki is merült. Olyan fáradtan halad tovább, hogy a további három kép, néhány igen értékes és érdekes jelenése dacára sem éri meg a fáradságot.

A vőlegény később csakugyan menyasszonyt vált. Hogy a fiatalok cselekedete az anyánál talál legnagyobb ellenállásra, ügyes, de nem váratlan fordulat. Asszonyi ösztönével érzi ugyanis az anya, hogy első lánya, ki sohasem követte őt, hanem egyszerű tiszta emberi útját járta, bizonyosan rátalál az élet valóságos szépségére, a boldogságra. A legősibb emberi ösztön, az irigység állítja saját lánya ellen, — de csak veszíthet. Szinte küzdelem nélkül győzedelmeskedik felette, az új világot, új jövőt teremtő fiatal-ság.

Az emberi élet forrását, a szeretetet is megtalálják az új fiatalok és abból annyit merítenek, hogy még a jobb sorsra érdemes apának is bőségesen kijut belőle.

A másik lány tovább megy a maga útján; alighanem egyik leggazdagabb golfpartnerével rakja majd le egy újabb jőpolgári család alapjait. Az anya végszükségében tükrével szeretne vigasztalódní, de már az is kihull a kezéből.

A darab egyetlen szerkezeti hibája, hogy nem tudhatjuk meg, ki az igazi bűnös! Az sem

egészen világos, hogy mit csinál majd ez az asszony hátralevő „veszedelmes” tíz esztendejével? A boldog fiatalok felé nem fordul, mert érzi, hogy ehhez nincs joga. (Közben a kitűnő tangótáncos eltűnik — valószínű más teás-tájak felé.) Az anya talán nem is érdemli ezt a sorsot, mert hiszen a jó férj sem sokkal hibátlanabb nála, aki nem törődve a természetes következményekkel sem, meggörnyedt háttal nyult a csupaélet fiatalság felé. Mikor pedig a „hibát” meglátta, elhallgatta azt, — talán még önmagának sem merte bevallani. Szemethúnyt és felelőségérzet nélkül visszavonult, „beletemetkezett a munkába”. Ezt az alakot két mondattal jellemzi tökéletesen Bernstein. Nagyképűen szembeszáll a völegénnyel, mikor az menyasszonyt cserél, rengeteg hamis érvet sorakoztat fel ellene és mert nem a saját bőréről van szó, szinte erélyes, ellenáll és csak akkor enged, mikor a fiu kijelenti, hogy ő kizárólag csak saját magának akar nőszülni. Kissé megtörve ijedt, halk hangon jelenti ki a fiúnak: magának van agaza, de el ne mondja senkinek, hogy ezt elismertem, mert én úgyis letagadom.

Ha a darab sikertelenségét nem azzal magyarázzák majd, hogy „na úgy-e még sem kell az irodalom?”, akkor csak örülünk, hogy nálunk is színre került a Reménység.

Párisban több százszor játszották ezt a darabot. Aki megismerkedett a Reménységgel, annak valószínűnek kell találnia, hogy ezt az egészen kivételes sikert nem is a darab, hanem kizárólag a párisi előadás vívhatta ki.

Ezzel nem Bernstein kiváló képességeit akarjuk tagadni, mert hiszen a kitűnő szerepek, hibátlanul elkészített dialogusok, a szereplők minden helyzetével igazolt nagyszerű színpadismeret önmagában is elegendő egy nagyszerű színpadi előadáshoz.

A mi színpadainkon azonban sok pótolni való lehet. A színjátás ennyi nagyszerű kelléke is kevés volt ahhoz, hogy Bernstein és a Reménység eljuthasson a mégiscsak jól megszolgált, közepes-sikerig. Pedik Somlay és Tökés Anna az apa és az anya szerepében egyformán teljes művészettel szolgálták az író, a közönséget és színpadot. Néhány, kiütköző hibájuk is inkább az író, a játékstílus különbözőség pedig a rendező hibája. Somlay játéka vígszínházi, a legjobb értelemben, míg Tökés inkább egy filmhírességre emlékeztet. Ez igazolja ugyan egyéni és ösztönös művészetének széles skáláját, de az előadás szempontjából mégsem előnyös. Somló István helyenként egészen elsőrangú, de olyan határozatlanul állítja elénk a mai

„ficsur” és a jövő férfi-embere rajzából a völegény figuráját, hogy ez a játékegyenetlenség többször kétségbeejtő.

A leghálásabb szerep, a második menyasszonyé. Sajnos ez van a leggyöngébb kézben. Pedig a jövő nőtipusa megmintázásához nagyon ritkán nyújt ennyi nagyszerű alkalmat színpadi író a színésznőnek. Ez a mostohalány kedvence lehetett **Bernstein**nek. Bőkezűen pazarolta rá az új élet színeit; finomság, erő, harag és szeretet, lágyág és küzdelemlvágy. Később pedig megújítva ott csillogtatja feje körül a fénytvesztett glóriát: egy életreszóló aszonyiságot és az anyaságot. Ennyi szín és tartalom, **Agai** Irénnek túl sok volt. Egyhangúságával legtöbbször sikerült eltüntetnie ezeket az élőhangra és játékra kívánczó adottságokat. **Muráti** Lili utóbbi időben nagy utat tett meg a bekérés felé. Most mintha pihenni akart volna. Olyan unalmas bizonyossággal vette elő játékkellékeit, mint ahogyan a bevője alakját szemmel mérő ruhakereskedő nyúl a megfelelő számú ruha után. Körülbelül ő is eltalálta, de a szín és a „fazon” ellen sok kifogás eshetik. **Muráti**től sokkal többet várhatunk és várunk. Elsősorban annak az igazolását, hogy ő nemcsak egy, típusra beállított sztárjelölt, hanem vérbeli színész is. Jávor igyekezete is csak abban merül ki, hogy külsejében megfeleljen a szerep követeléseinek. Az író **ő** sem értette meg, valószínűen csak azért nem, mert hiszen az újabb színésznemzedék csak a legritkább esetben jut valóságos író által írt mondani és játszani-valóhoz, és így emberábrázolókéességük is csak csekély mértékben fejlődhetik ki és így, már egy valamire való színjátszói feladat is bizonytalaná tudja tenni őket.

Tarnai Ernő mintarendezésének legnagyobb hibája, hogy nem érezte ki a darab vágyakozását, egy frissebb rendezői forma után és így ez a vágyódás belefűlladt a mintaszerű egyhangúságba.

Bernstein meg akarta mutatni a jópolgári, külső világot is, de **Vörös Pál** nagyon mutatós díszletei azt elzárták előlünk.

Belvárosi színház

A BECSÜLET NEM SZÉGYEN

Királyhegyi Pál komédiája 3 felvonásban

A játékot a játékért elvőből kiindulva írta meg komédiáját **A becsület nem szégyen** szerzője. Ez már magában megbecsülést érdemlő szándék, még akkor is, ha megállapítjuk, hogy nem sokkal jutott tovább a szándéknál. Dicséretes érzékkel megérezte ugyan, hogy a ma uralkodó

színhátszó gyakorlat és a színhátszás művészetének alapelve már szinte teljesen függetlenek egymástól. Ez a megérzése, időszerű és önkéntelenül felvetődik a kérdés: meddig állhat fenn a mai színhátszás életetadó éltető eleme nélkül? Kevesek gondolja még ez!

Egy holt fát látva, ki is gondol arra, hogy életnedv, táplálék nélkül is mennyi ideig ellen tud állni a halálnak. Ugy áll előttünk, mintha élne, csak lombkoronája és termése hiányzik róla és kérge alatt élet helyett a pusztulás lakik. Csak a talajba huzódott gyökerei tartják lábon és mégis hosszú idő telik el, míg a korhadás ledönti. Ha csak nem jön az élő fát kívánó ember és elhordja az útból, kívágja helyéből, ahol majd csak a talajból előbujt frissen zöldelő hajtások maradnak, jelentve, hogy már elindult az új élet.

A becsület nem szegény is egy ilyen új hajtásnak mutatja magát, de minél jobban megvizsgáljuk, veszszük észre, hogy csak csenevész ígéret.

A darab egy modern mese, egy amerikai gazdag emberről és a szegény betörő lányról, aki miatt a gazdag ember már betörővé válna, ha rá nem jönne, hogy a becsület nem is szegény.

Egyetlen szerep miatt kapottszínpadot ez a komédia. A gazdag ember jóbarátja ez, aki a szesz-szabadság ellenére is állandóan italtól mámoros és folyton a színpadon lábatlankodik, anélkül, hogy a darabhoz lényegében köze volna. Mégis olyan kedves, derűs játék-figura, hogy ő tartja össze a darabot. Jó játék-típusok még a komoly családi életet élő betörőapa, és a hatalmas ereje tudatában igen jóindulatú gangster. Páger Antal többet nyújt a barát szerepében, mint amennyire a mai színhátszáson nevelődött színész képesnek tartjuk. A játék olyan széles skáláját mutatja, hogy az már igazi színhátszás. Szigeti Jenő és Pártos Gusztáv tudják leginkább megközelíteni, játék közvetlenségükkel. Rossz szerepében jó Szilágyi Marcsa. Keresztessy Mária egy lebujsz énekesnő alakjában, egyetlen énekszámával meggyőző tud lenni.

A többi szerep olyan „naturalis”, hogy csak hátráltatják a „játék kifejlődését.

A rendezés és díszlet is vegyes érzelmeket kelt bennünk, bár Vajda Pál és Gara Zoltán kitudtak volna szolgálni egy valóságos játékot is.

TERSÁNSZKY-MATINÉ

március 17-én a Zenekadémia kistermében.

Huszonöt éve ír Tersánszky Józsi Jenő. Huszonöt év óta minden kincsét papírra teríti, hogy visszadhassa a vi-

lágnak. Huszonöt éve izesíti, deríti hangjával a magyar életet.

A Tersánszky-matiné tehát jubileum: alkalom arra, hogy ünnepeljük egyik legigazibb írónkat és hálánk jeléül átnyújthassuk neki örökzöld koszorunkat.

Erre készülödtünk, a negyedszázados Tersánszky-ünnepet így képzeltük el.

Nem így történt. A Zenekadémia kistermében csupán egy negyedházyi közönséget találtunk, a hivatalos helyek (sajtó, ünneplő bizottságok helyei) szinte teljesen üresek. Nem értjük ezt. Kitől kaphatnánk erre választ? Az arcokba nézünk, de minden arcon csak a kérdést látjuk. Ezután „jótékony homály” lesz és a függöny előtt megjelenik Nagy Endre. Egy, két jellegzetes mozdulatot tesz, keze összekulcsolódik és beszélni kezd, olyan szerényen és mégis olyan biztonsággal, hittel, mint mikor valaki millió társa, még ki nem mondott üzenetét tolmácsolja, olyan egyszerűen, olyan halkán, mint mikor valaki a szívével beszél.

— Tersánszky Jenő nem úgy író, ahogy az orvos orvos, a mérnök mérnök, a mesterember mesterember, hanem úgy író ő, ahogy a virág virág és ahogy a csillag csillag.

Ezek a Tersánszky matinéjét bevezető szavak felvilágosítanak és egyben megnyugtának bennünket. Tersánszky Józsi Jenőnek tehát akkor is ki kell nyitnia, ha még hálátlanabbak is lennének vele szemben és, ha akarja, ha nem, továbbra is fényt kell ránk derítenie, annál többet, minél sűrűbb lesz körülöttünk a szürkesség.

Az üres széksorokba is belenézett. Nagy Endre mikor bejelentette nekünk: az ő művei előtt olyan nagy út áll, hogy azt mi, közönséges halandók be sem láthatjuk.

A bevezető után Csizmarek Máttyás női énekhármasa két dalt adott elő, a Széltavaszi táncát és a Margarétás dalt, melyeknek szövegét és zenéjét is Tersánszky írta. Ude, tavaszi szél lehel ránk és olyan frissen árad felénk a margaréta természetes illata, mintha egy arab zöld mező költözött volna a színpadra.

A zeneszerző-írón kívül kétségtelenül nagy része van ebben a hangulatkeltésben Csizmarek feldolgozásának és az énekhármas tagjainak, Sándor Irénnek, Zalán Fridának és Földiák Mártának is.

Ezután került sorra az író egyfelvonásos, harctéri legendája: „Hát el fog jönni!”

Tersánszky tisztizubbonya alatt az író is kivitte magával a Doberdora, az író, aki külön háborút viselt a háborúval. Amíg a katona a „digóra” vigyázott, addig a költő

megálmodta a békét. Most bemutatott egyfelvonásosát talán valamelyik olasz szikla hasadékában vázolta fel, talán épen egy tábori lapra: Hát el fog jönni!

Közel húsz „békés” esztendő mulott el azóta és most egy rövid órára feltámadt a háború a Zeneakadémia színpadán. A háború kellőközepébe vitt bennünket Tersánszky J. Jenő, a háborús irodalom, minden jólistmert kelléke nélkül.

Egyszerű kis történet a Hát el fog jönni. — A szétlőtt templom melletti fedezékben békésen készülődnek a szent estére, mikor megérkezik az aknás-főhadnagy, aki mindenáron át akar „küldeni” néhány aknát az olaszokhoz. Senki nem érti ezt a nekivadult katonát. Miért akarja ez szétlőni ezt a karácsonyi csendet? Csak a néző érezhette, hogy ez a katona maga a háború. — Az ellenség szétlőtte a templomot és így elüldözte onnan a papot és a pap hugát, aki pedig a főhadnagyé volt. Az emberi bosszú az alapja ennek a gyilkoló-vágnak, az emberi önzés sarkalja ezt a támadó kedvet. Hiába szólalnak fel a többiek, az emberség, a szeretet nevében, hiába érvel doktor Rókus ügyvéd, népfelkelő, önkéntes-mindenes is a józanság erejével, csak a sors keze bírja megakadályozni a főhadnagy embertelen cselekedetét. Amikor habzó szájjal futkos a sziklákon, hogy az aknavetőknél jó kilövőhelyet keressen, leszédül a drótakadályok közé.

Még ez az isteni intőjel sem elegendő neki; vérvő kötéssel a homlokán sem mond le arról, hogy megfizesen az „ellenségnek”. Doktor Rókus ápolja és közben védőügyvédi kötelességet érezve, ki akarja őt „békíteni”, de nem boldogul vele. A főhadnagy még őt is lelövással fenyegeti és kijelenti, hogy csak akkor mond le tervéről, ha maga Szűz Mária jön . . . Nem tudja tovább mondani, mert a megkínzott emberiség keserű, de mégis csodálatos erejű hangja kiált feléje doktor Rókusból: Hát el fog jönni! Meglátja . . . és a fedezék bejárójánál megjelenik Mária — a pap huga, bátyjával együtt, hogy a hadtestparancsnokság engedélyével elszállítsanak néhány fontos dolgot, az összelőtt templom pincéjéből. Utolsónak doktor Rókus szól meg: Én ezután még jobban hiszek az isteni csodában és emberi szeretet győzelmében.

Néhány kitűnő színészen kívül semmisen sem segítette ezt a színpadi művet. Rossz világítás, vegyes díszletdarabok szolgálták neki keretül. A rendező leghalványabb nyomát sem tudtuk felfedezni és mégis tökéletes színházi élményben volt részünk.

Egy szürke pokróc takarta el az egyik bejárást, amíg a sok nyitogatástól le nem esett. Ekkor egy szorgalmas ember kalapácsot fogott és visszaszögezte. Ez sem tudott kikökkenteni bennünket, nem nevetett, nem pissegett senki, szinte észre sem vetjük.

Ilyen hiányosságok mellett, a legjobban csiszolt színdarab is könnyörtelenül megbukott volna.

A szereplők között akadt jó, rossz, közepes, de ez ugyanúgy nem változtatható az eredményen, mint a külsőségek. Inkább bizonyítéka volt annak, hogy az igazi mondanivaló erejét csak nagyon kis mértékben lehet le, vagy felfokozni.

Rónai Géza és Baló Elemér olyan „játékot” nyújtottak, amilyent nagyszínpadokon is csak a legrikkábban láthatunk. Hozzájuk méltók kisebb szerepeikben: Szemethy Endre, Kédly Gyula, Hercegh László, Alszeghy Lajos. Csapó Mária finom színpadi jelenség.

Ha primitív, szegényes keretek között is, de Tersánszky Józsi Jenő harctéri legendája mégis csak rálépett arra a végtelen útra, amit mi be sem láthatunk.

Eme.

FILM.

AZ IGLÓI DIÁKOK

Hogy a film elsősorban üzlet, az nem is lehet vitás és talán az sem, hogy a film ennek ellenére is mindig és legelsősorban mint a művészet-kultúraterméke jelentkezik a közönség előtt. Olyan tények ezek, amiken talán nem is lehet már változtatni.

Tehát rá kell bízunk az üzletre, hogy lehetőleg úgy szolgáljon ki bennünket, hogy mindnvájan csak nyerjünk. Hogy az üzlet túl a rideg számításokon bátorsággal, hittel és esetleges kockázatvállalással milyen nagyszerű filmeket tud gyártani, erre néhány anyagilag és erkölcsileg is óriási filmsiker szolgál példának. Ezekben az esetekben arról bizonyosodtunk meg, hogy a művészetbe belenevelődött üzletember okossága, józansága mellett egészséges rajongással szolgálta a szakmát, a filmet.

Ennek a művészszeretnek a hiányát érezzük leginkább filmgyártóinkban. Ez lehet a legfőbb oka annak, hogy teljes anyagi és erkölcsi sikert nem tudnak elérni.

Az iglói diákok semmiben sem különböznek a film-

piac már megszokott közepes terméseitől. Sorsa is hasonló lett volna ezekéhez, ha Gervay Maricát, a női főszereplőt, még a film megjelenése előtt le nem szerződte egyik amerikai filmvállalat. Szinte jelszava lett a közönségnek: Gervay Maricát meg kell nézni. Ez lesz a legfőbb oka, hogy a film komoly anyagi sikert könyvelhet majd el.

Az iglói diákok mint színpadi zenészigjáték hosszú évekig ki tudta elégíteni az ezt a műfajt szerető közönséget. A diákélet nagyszerű adottságokat kínál a filmírásra. Az átdolgozó ezt mintha nem vette volna figyelembe, ahol pedig mégis alkalmazta egyik-másikat, legtöbbször eredeti értékük alatt. Egyszerűen megsemmisítette a diákélet eredeti romantikáját, a legszebb esztendők ízét, derűjét és a diák-szerelem édes-keserűségét. Csupa kész, kopaszodásnak induló férfivel vette körül az egyetlen igazán fiatal szereplőt, Évikét és ezzel átváltotta a diákigjátékot, ősjogász ízű öregdiákos operetté. Egyetlen öröm a filmben, hogy néhány színésznek alkalmat adott kiváló képességeik megmutatására.

Gervay Maricának minden kelléke megvan ahhoz, hogy Amerikában is túl emelkedhessen az átlagon. Sitkey Irén nagy nyeresége a magyar filmgyártásnak. Hosszú ideje nélkülöztünk egy ilyen jó kiállítású izes magyar figurát is, mint amilyet Toronyi L. Imre ad Petki polgármester szerepében. Gozon Gyula túljutott azon a határon, ahol a filmjártás még mesterség. A szereposztás végzetes tévedése, hogy nem Odrobina bácsi személyében tehette magát felejthetetlenné. Ezt a szerepet Kabos játszotta, olyan idegesen, mintha a jó Odrobina szelleme állandóan fenyegette volna. Zavarában végig nem tudott beilleszkedni a tót dialektikában sem. Elkerülhette volna ezt a bukást, csak cserélnie kellett volna Gozonnal. Simák szerepében nyeresége lett volna a filmnek. A többiek közepesek.

A felvételek legnagyobb része homályos, szürke, egy-két szép tiszta felvétel talán csak véletlen.

A díszletek sem mindig kifogástalanok. Egy jégcsapokkal díszített erkély és a mű hóesés csak egy trükkfilmen elégíthetne ki bennünket.

Az üzlet anyagi és művészi parancsnoklása mellett, hálatlan feladat lehet a rendezőé. György István is csak néhány meglepően szép és művészi kidolgozású jelenéssel tudta bizonyítékot adni rendezői képzelő erejének.

A zenéje csak a legritkább esetben filmszerű.

Eme.

BUDAPESTI OPERAHÁZ

KURUC MESE

Kodály Zoltán Marosszéki és Galántai táncok című műveire írt táncjáték.

A zene önmagáért való művészet. Szándékában közvetlenül sohasem kifejező; még a programzene is csak a lélek útjain keresztül tudja érzékeltetni a kifejezésre szánt dolgokat. A legnaturálisabb hangfestés is elsősorban a lélekre hat, s csak azután az értelemre. Amint az erdő hangulatát festő zenekar kakukoló klarinét hangját is, az őt körülvevő más hangok összességében és egymásutánjában, a zenei gondolat milyensége szerint, okvetlenül vagnak, szomorúnak, vagy valamilyen más érzést kiváltónak érezzük; magát a kakukolást pedig, az így kiváltódott érzésekbe burkoltan vesszük csak tudomásul.

Ezért nem lehet a zenét, még a legtisztább zenei alkotást sem, elvonatkoztatni az érzésektől. Ez nem a zenéből adódó valami, hanem a Zenét hallgató Ember lelkivilágának akaratlan megnyilvánulása, szükséglete.

Ilyenformán a legtisztább zenei alkotás is egy érzésfolyamatot eredményez, vagyis a zenemű hallgatásakor végigélhetjük az öröm, a szomorúság, a félsz, a lelkesültség és az áhitat érzéseit is, aszerint, ahogy azokat a zene továbbhaladása kiváltja belőlünk.

Mindezekből következik, ha egy tisztán zenei alkotást mozgással, tánccal akarunk kifejezni, úgy ezt csak a zene-kiváltotta érzések mozgásbeli kifejezésével tehetjük. Egy tisztán zenei alkotásnak táncba való transzponálása csak egy történésnélküli mozgásfantázia lehet. Ilyen, mozgásművészeti megoldásban, még a Kilencedik Szimfóniát is elképzelhetjük. Eseménydús táncjátéknak már nehezebben. Így, ha akárki is írna hozzá, még ibseni mesét is, mindenképpen csak egy művészietlen, ipari akcióvá zsugorodna.

Az Operaház, más zeneköltészeti nagyságok után, most Kodályt is „megtáncosította”. Hogy miért volt erre szükség, azt nem tudjuk. Kodály most van alkotóerejének teljében, s így csak nyert volna az Opera, ha új zenét írat vele Harsányi Zsolt meséjéhez. Ezt a táncjátékra ritka-alkalmas mese is megérdemelné, mely így Kodály műveivel előadva erőltetettnek hat. Nem tudunk szabadulni attól a gondolattól, hogy minden a zenéhez való kötöttség miatt történik, s ezért a mese őszinteségében sem hihetünk.

— A hamvas-szép grófkisasszony ellenszegül a szülői akaratnak és a kuruchadnagy kedvéért elutasítja az előkelő labanc kérést. Ezért zárdába akarják küldeni, de ő, nagybátyja segítségével a kuructáborba szökök szerelmes hadnagyához. Keresésére indult házanépét a kurucok fogságba ejtik; csak akkor nyerhetik vissza szabadságukat, ha nem akadályozzák meg a fiatalok egybekelését. —

Ha az Operaház tehetséges vendégbalettmesterével, Miloss Auréllal mesenéküli, csak a zenekiváltotta érzéseket kifejező koreográfiát íratott volna Kodály műveihez, akkor ritka művészi élményt nyújthatott volna közönségének.

Igy az a helyzet, hogy a Kuruc mesének zenéje, meséje és koreográfiája külön-külön kitünő, de a három együtt, az egymástól független részek kaotikuma. A zene zavarja a cselekmény szabad folyását, a cselekmény viszont a zene zavartalan élvezetét akadályozza meg, a koreográfia pedig, hol a zenéhez, hol a meséhez hűtlenkedve igyekszik kielégíteni mindkettőt. Ezt a „művészi adottságok” mellett, még Miloss Aurélnak sem sikerülhetett.

A szereplők közül Harangozó Gyula, a nagybácsi rövid jelenéseiben, a jellemzőművészet lemagasabb fokát nyújtotta. Szalay Karola, mint grófkisasszony különösen kéztechnikáját csillogtatta bravurosan.

Ferencsik János dirigálása kissé színtelen volt. A fiatal dirigens-generáció egyik legnagyobb ígérete ő, s ezért kár volna, ha művészi képességeinek túlságosan mohó igénybevétele megakadályozná tehetségének nyugodt ki-fejlődését.

MILÓI VÉNUSZ

Hubay Jenő operájának bemutatója.

A milói Vénusz csonkaságának misztériumát először Luis D'assai, francia író próbálta színpadra vinni, s negyven év előtt játszott darabjában az istenek rendeltetésének tulajdonította a szobor tökéletes, eszményi csonkaságát.

Ennek a darabnak a felhasználásával írta meg Paul Lindau Hubay Jenőnek a Milói Vénusz első, németnyelvű szövegkönyvét, mely azóta számtalan átdolgozó után, most végre behajózott Farkas Imre és Góth Sándor, nagy hajókra egyáltalán nem berendezett írói révébe.

— Praxiteles rabszolgasorsban él a gazdag, atheni műkedvelő-szobrász Agathon házában. Itt mintázza meg

titokban, melosi kedvesének, Chloenak, csak emlékezetében élő alakjáról a híres Vénusz szobrot. Panurgos rabszolgakereskedő Agathonnak szeretné eladni Chloet, akiben Klythia és Agathon is, ámula ismerik fel a szobor modelljét. Agathon ezután már nemcsak a szoborra, hanem a lányra is szemet vet, s Praxitelesnek cserébe a lányért és a szobor szerzőségéért felajánlja a szabadságot. Praxiteles felháborodásában megcsonkítja a szobrot, Klythia pedig leleplezi Agathont, aki végül még Chloeról is kénytelen lemondani, mert, mint kiderül, a melosi lányt, Praxitelesnek szánva ajándékol, Shopas vette meg.

Joggal hihetnénk, hogy a librettónak javára szolgált a sok átdolgozás és egy minden bírálatot kiálló szövegkönyvvé erősödött, hogy történése nemcsak a szereplők bábszerű ide-oda-tologatása, hanem egy lélektanilag is megokolt és alátámasztott cselekmény és hogy egy alapgondolatra felépítve, elénk tárja erkölcsi célját és tanulságait. Mindezt joggal hihetnénk és el is várhatnánk egy olyan librettótól, mely Hubay Jenő zenéjével kerül az Operaház műsorára.

Sajnálatos, hogy mindezekből semmit sem nyújtott a szövegkönyv: sokszor egészen operettszínházi sablonokkal viszi előre lazaszövésszerű cselekményét. Egyedüli törekvése, hogy biztosan megülhető nyerge legyen a zenének. Hogy ez mégsem történt meg, az egyedül Hubay Jenő érdeme. Hubay épen azzal alkotott kiválót és tett tanúságot elhivatottsága mellett, hogy zenéjével nem uralkodik a szövegen, hanem zenei vonalvezetését teljesen aláveti annak. Zenéjével elismeri, hogy a zene csak eszköz lehet a drámai cél hathatósabb kifejezésére és sohasem maga a cél. Egyedül csak azért lehet hibáztatni, mert szövegkönyvül nem egy önálló prózai műként is helytálló drámát választott.

A mai értelemben vett operai és drámai műfaj csak egymástól messzeszakadt és egymást-nem-ismerő édestestvérek; évek, vagy talán évtizedek is elmúlnak, míg ismét egymásratalálva feloldóhatnak a nagy felismerésben és közösen szolgálhatják a nagy célt, az igazi Drámát, hol próza és zene, beszéd és ének csak kiegészítő segítői egymásnak.

Hubay zenéje megcsillogtatja az erre vezető út szépségeit; a rabszolgák darabkezdő, Midias és Panurgos énekével váltakozó, vontatott kórusa, még a zenekaron is uralkodó emberi hang szólamvezetése, Praxiteles és Chloe szerelmi kettőse, az antik világot tisztá zenei felépítéssel és világos harmóniákkal érzékeltető közzenék, mind ezt látszottak kifejezésre juttatni.

Halmos János, mint Praxiteles énekben és játékban egyaránt kiváló nyújtott. Az opera sikerének másik zászlóhordozója Dobay Livia (Chloe) volt, aki egyre fejlődő hangjával, különösen a magasabb fekvésekben csillogtatta ének tudását. Maleczky Oszkár jellemző erővel énekelte Agathon karakter-szerepét. Tutsek Piroska, mint Klythia, játékával és hangjával egymást kiegészítőn formálta meg drámai alakítását.

Nagyban hozzájárult az est sikeréhez Márkus László rendezése és Fleischer Antal vezénylete, aki a betanítás nehéz munkáját is elvégezte.

Oláh Gusztáv díszletei híven varázsolták a színpadra az atheni kor levegőjét.

KECSKEMÉTI VÁROSI DALÁRDA HANGVESENYE

a Zeneakadémia nagytermében.

Zenei életünkben mindsűrűbben vesznek részt vidéki városaink. Bátor akarással kínálják bírálatra munkásságukat, mely ma már minden tekintetben komoly, művészi eredmény.

A magyar tudásban feltétlenül hívó, néhány muzsikuskérdeme, hogy vidéki városaink zenei életét felküzdötték a művészi egyenrangúsáig. Igaz hálát érdemelnek ezért, mert magvető munkásságukkal számottevő támaszai lettek a letagadhatatlanul fejlődő nemzeti kultúránknak.

A Kecskeméti Városi Dalárda karmestere, Vársárhelyi Zoltán eljött hozzánk együttesével, hogy bemutassa kultúrmunkája eredményét.

Műsoruk első felében Dowland, Marenzio, Praetorius, Goldini és Orlando di Lasso a capella műveit adták elő, a férfikar néha kissé még nyers hangzásai ellenére is, művészién. A hangverseny fénypontjában Kodály legujabb kórusalkotásai állottak. Kodály az itt bemutatott Krisztus és a Kufárok című kantatével, az Akik mindig elkésznek című Ady-versre és Wöeres Öreges című szövegére írt kórusaival ismét döbbenetes művészettel bizonyította, hogy mint kórusalkotó felülmúlhatatlan.

Örvendetesen lelkesítő, hogy minden Kodály-bemutató mindig egy magasabb nyugvópont, egy mindig magasabbra törő művészpályán.

Az est szólistája Gergely Ilus volt, kit ez a szereplése az ország elsői közé emelt. Schütz két vallásos énekét és Kodály két dalát adta elő őszinte, mély sikerrel.

A BUDAPESTI HANGVERSENYZENEKAR KARMESTERNÉKÜLI ESTJE

a Zeneakadémia nagytermében.

Egy karmester nélküli játszó zenekar eszményített kamara-zene, hol a zenekar minden tagja személytelenné válik, hogy ujrászülethessen egy nagy Egy-akarásban, a mű szellemében. Itt nem nyújt támaszt a mindenre figyelő pálca; az előadók játékát csak a saját tudásuk és az egymásba vetett művészi hitük foglalhatja össze egységes egésszé. A legkisebb tévedés is khaotikus zavarrá változtathatja a művészi produkciót, mert itt nem hatalmasodik fel a zenekar előtt a karmester alakja, ki az ilyen alig észrevehető hibák után, biztos mozdulattal állítja vissza az összjáték egyensúlyát. Egy zenekar, mely sikeresen vállalkozik egy ilyen produkcióra, mindig bebizonyítja művészi elhivatottságát és életrevalóságát.

Nálunk a Hangversenyzenekar mostani hangversenye volt az első, ilyenyszerű kísérlet. A zenekar érdeme, hogy a hangverseny egyáltalán nem viselte magán a kísérletezés bélyegét; a megszokottság művészi biztonságaival szolgáltatták meg Mozart és Schubert, még karmesterrel is kényes-előadású műveit.

A betanítás szinte gigantikus munkáját Wiener Leó vállalta magára. Kár, hogy tudását csak az ilyen valószínűleg nehéz feladatok megoldására veszik igénybe.

CSIZMAREK MÁTYÁS

RÁDIÓ

A MAGYAR ÍRÁS következő számában RÁDIÓ-ROVATOT nyitunk: a rádió legérdekesebb irodalmi és zenei eseményeiről fogunk bírálatokat közölni.

ÉLETKÉNEK ÉLETRŐL

Erdőházi Hugó versei (Komárom).

Erdőházi Hugó legtermékenyebb lírikusaink egyike s ami benne nagyon szimpatikus, szívével, szeretete melegével írja verseit. S mivel valami belső szeméremérzetnél fogva mértéktartó, ez a megmutatott szeretet nem harsog patétikus hangokkal, hanem valahol a szívbillentyűn játszik, finom és érzékeny hurokon. Negyedik, — legujabb, — versköteté egyetlen ciklus verseit tartalmazza: monológ, amelyben a költő nem önmagával, hanem azzal a Másodikkal beszél, akivel a költők lázas, szerelmes pillanataikban általában beszélgetni szoktak. Ez a beszéd oly finom s komoly, amelyet csak szeretet csíholhat ki költőből. Több, mint szerelem: a szeretet s együttérzés szólal ki a versekből. Életkének, a kiválasztottnak, azokat a fejezeteket meséli el a mindennapokból, amelyek a költőt és Életkét közvetlenül érdeklik, anélkül hogy indiszkréten személyes térre terelődnek a költemény. Ez az izléses mértéktartás az, ami költővé avatja a versek íróját. A versek egyetlen hurok, a szeretet hurján zengenek, ezzel azonban megénekli az örömet, bánatot, a munkát, a csókot, a boldog jövődőt, a civilizációt s az alkonyt, a gyermeket s az ősz és néha összefoglalóan az egészet, mint egy becsomagolt kis filozófiát. A szeretet hangoztatása nemcsak üres forma Erdőházinál, hanem költészetének lényeges alappillére. Érdeklődése sokrétű, verselésének technikája a régi: szabadvers. Szeretnék már olvasni zártabb formájú, rimekkel s ritmussal gazdag költeményt is tőle, hadd mutassa meg, hogy a költészet kertjének minden virágát ápolni tudja. Képei egyszerűek, tiszták, egy-egy mondata azonban túlhatásosnak látszik. Belső hév, tiszta érzés teszi érdekessé ezt a kötetet, amely különben egyetlen, lázas rohanás, tavaszi színekkel.

(szv.)

Török Sándor:
SZEGÉNY EMBERT MÉG AZ
ÁG IS HÚZZA

Franklin-kiadás

Török erdélyi származású, de kozmopolitább annál, hogy megváltozott életkörülményei között erdélyi tudott volna maradni. Ez a tulajdonsága átvivődik írásművészetének technikai részére is, hiszen Török ahogyan a Bankott a kék szarvasban c. regényében teszi, idegen nevekkel operál, idegen miliőbe illeszti át az eseményeket s ezzel kiszabadul azokból a bilincsekben, amelyeket ma minden mai problémával foglalkozó író bizonyos tekintetben csuklónin érez. Török Sándor széttolta ezt a miliőt, amelyben szegény Billicse Péter tragédiája elindul s ezzel az események ódiáját messze s jóelőre elhessegette magától. Az igazságügyi apparátus kétségtelenül bonyolult szerkezete ránehezedik szegény Billicse Péterre, izgalmas, lélegzetvisszafojtóan érdekes események peches sodrába kerül kétségtelen, hogy ilyen ártatlan ember nem kerül annyiszor a rendőrség sűrűszövéssé hálójába, nem valószínű, hogy Billicse Péternek csupán az igazságügyi hatóságokkal volna olyan életbevágóan szerencsétlen találkozása, mégis ahogyan az író mindennek a valószínűségét megadja, ez már az író kizárólagos érdeme és tehetsége. A magyar irodalomban a gentry élt sokáig, most a Billicse Péterek következnek, a nincstelenség lélekzetvisszafojtó históriája. Nagy művészet kell ahhoz, hogy ezek élte, ha valószínűtlen is, lebilincselje az olvasó figyelmét s ezáltal olyan világba jusson be, ahol sohasem járt még. A nincstelenség életében is zajlanak az események. Szerelom és kenyér a két nagy probléma mozgatja őket, ez determinálja tetteiket, gondolatalkat s halálukat. Az első ősi szenvedélyekben robban ki s a szegénység vonalain belül természetes adakozásban fárad el, ahogyan ez a három Hellbrunn leányánál történik. A másik probléma körül kiszakadó gyo-

morral lézengnek s mert olyan meg-alázó helyzetekbe sodródnak miatta, gyakorta megütköznek a törvénytől is. A főhős tragikus bukása körül egész sereg olyan jólísmert alak szorgoskodik, akiket mindennapunkból különösen ismerünk valamennyien. Köztük a leg-szimpatikusabb Cipéliusz alakja, aki Billicse Péter védőangyala itt a földi tereken. Cipéliusz érteti meg a sors játékát szegény Billicse Péterrel, minden könnyelműsége és szentimentalizmusa mellett egyedül ő hisz Billicsének s szinte tragikus hős lesz maga is, amikor az ütések elé vetül minduntalan magát. Így lesz Billicse Péter mellett ő is tragikus hős s a szánnivaló Billicse mellett a szeretni-való Cipéliusz. Török Sándor könnyed, zamatos stílusa s nagyszerű formálókészsége egyre jobban kiteljesedik. A mindennapi életünk tisztá-látása írónk első sorába állítja a fiatal Török Sándort.

MARÉK ANTAL.

ÉRSEKÚJVÁRON LESZ AZ EZ
ÉVI DALOSÜNNEP

A Csehszlovákiai Magyar Dalosszövetség a napokban küldötte ki felhívását a tagegyesületekhez, amelyben felszólítja őket az Érsekújváron 1935. pünkösd napján megtartandó III. országos dalosünnepre való jelentkezésre. A Cs. M. D. Sz. ez évi dalosünnepével bekapcsolódik a sorozatos ünnepegekbe, amelyeket részben a nagy fejedelemnek Rákóczy Ferencnek 200 esztendőes halálózási emlékére rendez az itteni magyarság, részben pedig abba az ünnepségekbe, melyeket Érsekújvár városa rendez abból az alkalomból, hogy a város 250 esztendővel ezelőtt szabadult fel a török uralom alól.

Az előkészületi munkák sorányon folynak és reméljük, hogy az ez évi dalosünnep méltán fog sorakozni azok mellé a sikeres rendezések mellé, amelyeket a dalosszövetség rövid fennállása óta Losoncon, Léván, Komáromban rendezett és amelyeknek emléke élénken él a csehszlovákiai magyar dalosokban.

A Magyar Írás szerkesztősége:

Felelős szerkesztő és kiadó: dr. Simon Menyhért.
Szlovenszkói szerkesztő: Szombathy Viktor, Komárom-Komarno.

Ruszinszkói szerkesztő: Rácz Pál, Ungvár-Užhorod.

Budapesti szerkesztőbizottság: Féja Géza, Marek Antal dr., Muhoray Elemér, Possonyi László dr., Szitnyay Zoltán és Vécsey Zoltán dr., képzőművészet: Ártinger Imre. Szerkesztőségi adminisztráció: IV. Prohászka u. 8. Telefon 844—12. (Kauzál papírkereskedés)

Erdélyi szerkesztő: Tamási Áron, Kolozsvár-Cluj, Strada Avram Jancu 46.

Amerikai szerkesztő: Reményi József, Cleveland-Ohio, USA.

A Magyar Írás kiadóhivatala és képviselői:

Szlovenszkói kiadóhivatal: Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet, Tornalja-Tornaľa.

Budapesti kiadóhivatal: IV. Prohászka u. 8. Telefon 844—12. (Kauzál papírkereskedés).

Főbizományosok:

Romániában „Pallas” könyv- és lapterjesztő vállalat, Kolozsvár-Cluj.

Jugoszláviában: „Literária” könyv- és lapterjesztő vállalat, Subotica.

A Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet

a magyar írók eredeti és idegen írók fordított műveinek, szépirodalmi, tudományos, ifjúsági könyveknek és időszakos folyóiratoknak kiadására alakult. Könyvpártoló szerve a

Kazinczy Könyvbarátok Társasága,

amely évente 4—6 kötet eredeti művet (kb. 1200 oldal terjedelemben) és a MAGYAR ÍRÁS tíz számát (egyenként 128 oldal terjedelemben), adja tagjainak.

Tagsági díj füzött sorozat megrendelése esetén Kč 120.—, Pengő 26.—, kötött sorozatnál Kč 150.—, Pengő 32.—.

Tagdíj negyedévenként fizetendő.

Fizetéseket továbbít a Magyar Írás minden szerkesztője, kiadóhivatala és bizományosa.

Részletes felvilágosítással szolgál a Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet, Tornalja-Tornaľa Póstafiók 25.

A KAZINCZY KÖNYV- ÉS LAPKIADÓ SZÖVETKEZET

kiadásában még kapható megjelent művek:

	bolti ára csehszlovák koronában	füzve	kötve
Brogyányi: Festőművészet Szlovenszón	25.—		35.—
Darkó István: Két ember, egy árnyék	12.—		
— Szép ötvöslegény, Ferdetoronny	12.—		18.—
— Zuzmara	10.—		
— Szakadék	10.—		16.—
Földes György: Kukkónia lelke	18.—		25.—
Gyalay Domokos: Vaskenyéren	15.—		20.—
Győri Dezső: Hol a költő?	15.—		20.—
Jaczkó Olga: Virágzó cseresznyék	15.—		20.—
Jarnó József: Magyar miniatűrök.			20.—
Juhász Árpád: Hamlet dán királyfi	15.—		20.—
Komáromi János: Zug a fenyves	15.—		20.—
Márai Sándor: Csutora	25.—		30.—
Mécs László: Az ember és árnyéka	20.—		26.—
— Vigasztaló	25.—		
Rácz Pál: Szomorú ember	15.—		20.—
Reményi József: Élni kell, I—II.	30.—		42.—
Sárosi Árpád: Áldozom a napnak	15.—		
Sebesi Ernő: Megrugott emberek	15.—		20.—
Sziklay Ferenc: Kazinczy évkönyv	15.—		20.—
— Világ ura	15.—		25.—
— A jöttment	20.—		25.—
Szombathy Viktor: Én kedves népem	20.—		26.—
Szitnyay Zoltán: Szeptemberi majális	20.—		25.—
Tamás Mihály: Mirákulum	20.—		25.—
Vécsey Zoltán: Az új Európa	20.—		26.—
Dr. Bálint Aladár: MUDr. Darvas	15.—		20.—

Megrendelhetők, míg a készlet tart, a Kazinczy Szövetkezet irodái és a Magyar Írás szerkesztőségeiben, kiadóhivatalaiban.